

Σχέσεις Εκκλησίας και κράτους

Γεώργιος ΗΛ. Κρίππας

Διδάκτωρ Συνταγματικού Δικαίου

Σχέσεις Εκκλησίας - Πολιτείας εις τας χώρας - μέλη της Ευρωπαϊκής Ενώσεως (παλαιάς και νεοεισελθούσας το έτος 2004)

ΓΑΛΛΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Η παρούσα μελέτη προς επεξεργασίαν του ως άνω θέματος εβασίσθη εις λεπτομερή και πολυετή έρευναν και μελέτην των σχετικών ισχυουσών διατάξεων εις τας αντιστοιχούς χώρας και κυρίως ως προς το π ω ς αύται εφαρμόζονται εις τ η ν π ρ ά ξ ι ν βάσει των όσων προκύπτουν εκ της μελέτης της AD HOC νομολογίας και βιβλιογραφίας. Η εν λόγω νομολογία και βιβλιογραφία είναι τεραστία και ανεξάντλητος, έγινε δε έρευνα επί του συνόλου αυτής. Παρατίθενται όμως και παραπέμπονται αι σπουδαιότεραι των εν λόγω πηγών με την επισήμανσιν, ότι και πάσαι αι λοιπαί συμφωνούν α π ο λ ύ τ ω ς με τας παρατιθεμένας πηγάς , ευρίσκονται δε εις χείρας μας και είναι πάντοτε εις την διάθεσιν παντός ενδιαφερομένου. Τα ακολουθούντα κράτη δεν παρατίθενται αλφαβητικώς, αλλά κατά σειράν διεξαχθείσης ερεύνης. Προκαταβολικώς πρέπει να είπω, ότι ως διεπίστωσεν η διεξαχθείσα έρευνα εις άπαντα τα κράτη της Ευρωπαϊκής Ενώσεως εις την πράξιν δεν υ π ά ρ χ ε ι χ ω ρ ι σ μ ό ς κ ρ ά τ ο υ ς - Ε κ κ λ η σ ί α ς. Τυχόν δε ισχύουσαι διατάξεις Συντάγματος ή νόμων θεσπίζουσαι τοιούτον χωρισμόν δ ε ν εφαρμόζονται εις την πράξιν ή εφαρμόζονται εντελώς αντιθέτως από τα νομοθετικώς ισχύοντα. Ο λόγος βεβαίως είναι πρακτικός, δηλ. εφ'όσον εις ένα κράτος η συντριπτική πλειοψηφία του λαού δεν αποτελείται από αθέους, αλλά από οπαδούς κάποιας θρησκείας, δεν είναι δυνατόν εις την πράξιν επί του λαού αυτού να επιβληθή καθεστώς αθεϊστικών, αντιθρησκευτικών ή αντiekκλησιαστικών ή γενικώς να θέση τας θρησκευτικές πεποιθήσεις του λαού (βαθείας ή μη αδιαφόρως) εις το περιθώριον. Ούτω διατάξεις νόμων ή συνταγμάτων θεσπίζουσαι θεωρητικώς χωρισμόν κράτους - Εκκλησίας απέτυχον εις την πράξιν και κατέστησαν ανεφάρμοστοι .

1. ΓΑΛΛΙΑ

Ως γνωστόν διά την χώραν αυτήν υποστηρίζεται από ορισμένους, ότι πρόκειται περί ενός κράτους αθέου (κατά το Σύνταγμα) και ότι ο ισχύων νόμος θεσπίζει ρητώς χωρισμόν κράτους - Εκκλησίας. Η πραγματικότης είναι τελείως διάφορος. Ιδού σειρά στοιχείων λίαν πειστικών:

1) Το γαλλικόν Σύνταγμα ορίζει εις το άρθρον 2, ότι η Γαλλία είναι ένα κράτος "λαϊκόν", προσθέτει δε ότι εγγυάται την ισότητα ενώπιον του νόμου αδιακρίτως θρησκείας και σέβεται "όλας τας θρησκευτικές πεποιθήσεις" (επί λέξει LA FRANCE EST UNE REPUBLIQUE INDIVISIBLE, DEMOCRATIQUE ET SOCIALE ELLE ASSURE L' EGALITE DEVANT LA LOI DE TOUS LES CITOYENS SANS DISTINCTION D' ORIGINE, DE LA RACE OU DE RELIGION. ELLE RESPECTE TOUTES CROYANCES.) Το εάν η εν λόγω διάταξη θεσπίζει χωρισμόν κράτους -Εκκλησίας είναι αμφισβητούμενον. Το πλέον πρόσφατον AD HOC εν προκειμένω σύγγραμμα, το οποίον αναφέρεται ακριβώς εις την εν λόγω έννοιαν του Συντάγματος (O R A L L O, LA LAICITE EN PRATIQUE, 2004) αναφέρει εν πρώτοις ότι η «λαϊκότης» την οποίαν θεσπίζει η ως άνω διάταξις του Συντάγματος ενεφάνισε εις πάσαν εποχήν σοβαρά προβλήματα ερμηνείας και εφαρμογής ("LAICITE" - CETTE NOTION, QUI NE SE DEFINIT QU' EN NEGATIF, A DE TOUS LES TEMPS POSE DE GRAVES PROBLEMES D' INTERPRETATION ET D' APPLICATION πρόλογος σελ. V). Το ίδιον έργον περαιτέρω αναφέρει, ότι η έννοια "LAIQUE" , την οποίαν εισάγει το γαλλικόν Σύνταγμα προέρχεται εκ της ελληνικής λέξεως "λαϊκός"" κατ' αντίθεσιν προς τον "κληρικόν" (σελ. 5) , αναφέρει

ότι αυτό δεν είναι γνωστόν τι σημαίνει και ότι αποτελεί μοναδικότητα εις όλην την Ευρώπην. Καταλήγει δε εις το ότι η έννοια αυτή κατά τον 20ον αιώνα σημαίνει απλώς ένα στήριγμα προστατευτικών των αρχών της ελευθερίας, της ισότητας και της μη διακρίσεως (σελ.14). Το ίδιο έργο αναφέρει σειρά παραδειγμάτων περί του ότι δεν υπάρχει χωρισμός κράτους -Εκκλησίας εις την Γαλλίαν, τα κυριώτερα των οποίων είναι τα εξής:

α) Εις πολλές περιοχές της Γαλλίας (π.χ. Αλσατία, Λωρραίνη, υπερπόντιοι νήσοι) διά νόμου ή διά διεθνών συμβάσεων υπάρχει όχι χωρισμός αλλά συνένωσις κράτους -Εκκλησίας (δηλ. η Εκκλησία είναι κρατική, διδάσκεται ως υποχρεωτικόν το μάθημα των θρησκευτικών της Χριστιανικής Εκκλησίας, οι κληρικοί μισθοδοτούνται από το κράτος κ.λ.π. σελ. 77 επ.) Άρα μέχρι στιγμής (ακόμη και αν κάποιος υποστηρίξη ότι η Γαλλία εφαρμόζει καθεστώς χωρισμού κράτους -Εκκλησίας), η Γαλλία δεν κατόρθωσε ακόμη να εφαρμόση καθεστώς χωρισμού κράτους -Εκκλησίας εις όλην την έκτασιν. Άρα αφού δεν κατώρθωσεν η ίδια τοιούτον τι, δεν είναι δυνατόν να αναφέρεται ως παράδειγμα δι' άλλα κράτη.

β) Το Συμβούλιον Επικρατείας διά της από 16.8.2002 αποφάσεως του ενέκρινε πράξη νοσοκομείου περί μεταγγίσεως αίματος εις γυναίκα ενήλικη οπαδόν μαρτύρων του Ιεχωβά παρά την αντίρρησίν της και την επίκληση λόγων θρησκευτικών (αυτόθι σελ. 18).

γ) Το Συμβούλιον Επικρατείας έλαβε κατ' επανάληψιν θέσιν (πλην της ανωτέρω) εναντίον των αιρέσεων, π.χ. διά της από 21.1.1983 αποφάσεώς του ηρνήθη να αναγνωρίση ως θρησκείαν τους μάρτυρας του Ιεχωβά (σελ. 49), δεν τους επιτρέπει δε να αποδέχονται κληροδοτήματα. Το ίδιο ενδέχθη το γαλλικόν ΣτΕ και διά της από 1.2.1985 αποφάσεώς του (ιδέ αυτήν εις ελλην. μετάφρασιν περ. ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ 1986 σελ. 496 επ.) Επίσης το γαλλ. ΣτΕ διά της από 17.2.1992 αποφάσεώς του απέρριψε αίτημα της αιρέσεως των σαηεντολόγων εναντίον Κρατικού φυλλαδίου αναφέροντος, ότι η αίρεση αυτή είναι επικίνδυνος (αυτόθι σελ. 50)

δ) Εις τα δημόσια σχολεία της Γαλλίας γίνεται κάθε εβδομάδα κ ή ρ υ γ μ α υπό των κληρικών της Καθολικής Εκκλησίας χρηματοδοτούμενο υπό του κράτους (αυτόθι σελ. 54) .

2) Περί της ως άνω έννοιας της γαλλικής "LAICITE." υπάρχουν βεβαίως και πολλά αλλά επιστημονικά συγγράμματα αναφέροντα τα ίδια περίπου προς το ως άνω λίαν πρόσφατον, Π.χ. το επίσης υπό τον τίτλον "LAICITE" σύγγραμμα του Γάλλου Πανεπ. καθηγητού του Πανεπ. Παρισίων DURAND-PRINBORGNE, ωσαύτως μόλις προσφάτως εκδοθέν (2α έκδοσις 2004) αναφέρει, χαρακτηριστικώς, ότι

α) Η έννοια "LAICITE" είναι ασαφής και συγχέεται προς την έννοιαν "αντικληρικαλισμός", "αντιθρησκευτικότης" και "στρατευμένη αθεΐα" (σελ. 1), ενώ η πραγματικότης είναι εντελώς άλλη. Και ενώ κάνει μίαν ιστορικήν αναδρομήν εις την έννοιαν αυτήν, αναφέρει, ότι η ερμηνεία της είναι άγνωστη, καθ' όσον καμία διάταξη δεν την δίδει.

Καταλήγει δε εις το ότι η γαλλική κοινωνία, ως πάσαι αι λοιπαί σύγχρονοι κοινωνίαι επιστρέφει εις την θρησκείαν (επί λέξει "LA SOCIETE FRANCAISE, COMME PRESQUE TOUTES LES SOCIETES CONTEMPORAINES, VOIT S' OPERER UN RETOUR VERS LES RELIGIONS" αυτόθι σελ. 15). Καταλήγει δε εις το ότι η εν λόγω έννοια δεν σημαίνει τίποτε άλλο, παρά την γνωστήν ρήσιν "απόδοτε τα του καίσαρος τω καίσαρι και τα του Θεού τω Θεώ" (Μαρκ. 1Β' 3-17, αυτόθι σελ. 17).

β) ο ίδιος συγγραφεύς αναφέρει, ότι το σύνολον της υπαρχούσης βιβλιογραφίας δεν τάσσεται υπέρ της "LAICITE" (επί λέξει "MAIS DANS L' ENSEMBLE LES ECRITS NE PEUVENT GUERE ETRE CONSIDERES COMME DES HYMNES A LA LAICITE" αυτόθι σελ. 21) .

γ) Ο ίδιος συγγραφεύς αναφέρει, ότι εάν την LAICITE " την επιθυμούμε διά να υπάρξει ανεξιθρησκία προς τας άλλας θρησκείας, η τοιαύτη ανεξιθρησκία δεν απαιτεί τον χωρισμό κράτους - Εκκλησίας και ως παράδειγμα αναφέρει τας λοιπάς χώρας της Ευρώπης, (όσαι δεν έχουν θεσπίσει χωρισμόν κράτους - Εκκλησίας), όπου το τοιούτον καθεστώς ουδόλως κωλύει την ανεξιθρησκείαν (αυτόθι σελ. 33').

δ) Περαιτέρω αναφέρει μέγα πλήθος στοιχείων αποδεικνυόντων, ότι "LAICITE" δεν υπάρχει εις την Γαλλίαν, μεταξύ των άλλων αναφέρει τα εξής δεδομένα:

αα) Η νομολογία των δικαστηρίων αμφισβητεί την "LAICITE" (σελ. 47 αναφέρει "LA JURISPRUDENCE METTANT EN CAUSE LA LAICITE"). ββ) Οι ισχύοντες νόμοι και η βιβλιογραφία σήμερον δεν αναφέρονται εις την "LAICITE" σελ. 46, 52, 79. 90, 116, γγ) Ο προσηλυτισμός απαγορεύεται (σελ. 105, 114, 155).

δδ) Διδάσκεται το μάθημα των θρησκευτικών (σελ. 96, 99). Επί του προκειμένου παραθέτει και την σχετική διάταξη του νόμου της 31.12.1959, η οποία έχει ως εξής: "L' Etat prend toutes dispositions utiles pour assurer aux élèves de l' enseignement publique la liberté des cultes et de l' instruction religieuse". Αναφέρει δε ότι εις εκτέλεση του εν λόγω νόμου έχει εκδοθεί και το σχετικό Διάταγμα Νο 69-391 της 22.4.1960. εε) Αι αιρέσεις δεν αναγνωρίζονται ως θρησκείαι ευθέως εκ του Συντάγματος αναφέρων επί λέξει: "Les sectes ne sont pas considérés comme religions. L' article 2 de la Consitution ne leur est donc applicab1e en tant qu' il affirme le respect de toutes les croyances (αυτόθι σελ. 135), αναφέρεται δε εις την νομολογία του Συμβουλίου Επικρατείας, καθώς και των ποινικών και πολιτικών δικαστηρίων. στ στ) Αναφέρει, ότι εις τα δημόσια σχολεία διορίζονται και κληρικοί (σελ. 168 και 169 και επί λέξει "Les écoles publiques pouvaient avoir alors soit un personne laïque soit un personne1 congreganiste», προσθέτει δε, ότι αι διατάξεις του Συντάγματος, αι οποίαι θεσπίζουν την "LAICITE" δεν κωλύουν τον διορισμόν κληρικών εις τα : δημόσια σχολεία (σελ. 169 και επί λέξει : "si les dispositions constitutionnelles qui ont etab1i la laïcité de l' Etat et celle de l' enseignement imposent la neutralité de l' ensemble des services publiques à l' égard de toutes les religions elles ne mettent pas obstacle par elles-mêmes à ce que les fonctions de ces services soient confiées á des membres du clergé"). Το δε παρατιθέμενο εδώ γαλλικό κείμενο αποτελεί κατά λέξη απόσπασμα δικαστικής αποφάσεως (Διοικητικόν Πρωτοδικεϊόν Παρισίων απόφ. της 7.7.1970 υποθ. SPAGNOL) . Μέγα πλήθος άλλων στοιχείων παραθέτει το εν λόγω σύγγραμμα του προαναφερομένου Γάλλου πανεπιστημιακού καθηγητού, (τα οποία παραλείπονται λόγω συντομίας) και τα οποία αποδεικνύουν περιτράνως, ότι εις την Γαλλίαν χωρισμός κράτους - Εκκλησίας εις την πράξιν δεν υπάρχει, παρά τα περί του αντιθέτου λεγόμενα. Τα παραλειπόμενα αυτά στοιχεία είναι εξ ίσου εντυπωσιακά ως τα παρατιθέμενα. Πάντως το ότι «χωρισμός κράτους – Εκκλησίας» εις την Γαλλίαν δεν προβλέπεται υπό του Συντάγματος, προκύπτει όχι μόνον ουσία αλλά και τύποις. Π.χ. η έννοια της laïcité εισήχθη διά του Συντάγματος του 1946. Όμως το σχέδιον της σχετικής διατάξεως περιείχε την φράση, ότι «ο χωρισμός κράτους – Εκκλησίας είναι ηγγυημένος» (επί λέξει «elle est garantie nottament par séparation des Eglises et de l' Etat"). Η διατύπωση όμως αυτή απερρίφθη διά δημοψηφίσματος και δεν περιελήφθη εις το Σύνταγμα. (Περί όλων αυτών ιδέ l' r i e d, « De la difficile adaptation du principe républicain de laïcité à l' évolution socio-culturelle française», Revue du Droit Public, 2005 σελ. 434 υποσημ. 21). Αρα δεν δυνάμεθα, να ομιλώμεν περί «χωρισμού κράτους – Εκκλησίας», καθ' όσον Η ΣΧΕΤΙΚΗ ΔΙΑΤΑΞΙΣ ΠΟΥ ΤΟΝ ΠΡΟΕΒΛΕΠΕ ΡΗΤΩΣ ΔΕΝ ΠΕΡΙΕΛΗΦΘΗ ΕΙΣ ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ. Και μάλιστα κατ' απαίτησιν του ιδίου του γαλλικού λαού αποφανθέντος διά δημοψηφίσματος.

3) Περί της "LAICITE" αξίζει να μνημονευθή επίσης το εξ' ίσου σπουδαίο σύγγραμμα των BOUSSINESQ, BRISACIER και ROULAT υπό τον τίτλον "IA LAICITE FRANCAISE, 1994. Και το επιστημονικόν αυτό σύγγραμμα αναφέρει τα ίδια με το προηγούμενον, ήτοι ότι εις την Γαλλίαν η "LAICITE" έχει περιπέσει εις αχρησίαν και κατ' ουσίαν χωρισμός κράτους Εκκλησίας δεν υπάρχει. Σταχυολογούμε και εκ του εν προκειμένω εγκύρου συγγράμματος τα εξής λίαν χαρακτηριστικά σημεία:

α) Ως γνωστόν υποστηρίζεται, ότι εις την Γαλλίαν ο χωρισμός κράτους - Εκκλησίας έχει επιβληθή διά του νόμου της 9.12.1905. Όμως ουδέν αναληθέστερον τούτου. Ο νόμος ούτος εις μεν το άρθρον 1 κατοχυρώνει την θρησκευτικήν ελευθερίαν, εις δε το άρθρον 2 αναφέρει, ότι η Γαλλία δεν αναγνωρίζει και δεν χρηματοδοτεί καμμίαν θρησκείαν. Και αι δύο αύται διατάξεις έχουν περιπέσει εις αχρησίαν και δεν εφαρμόζονται. Ήδη (ως αποδεικνύει δι' εγκύρων στοιχείων το προηγούμενον σύγγραμμα), το γαλλικόν κράτος αναγνωρίζει την επικρατούσαν θρησκείαν και δεν αναγνωρίζει ως θρησκείας τας αιρέσεις. Ως προς την χρηματοδότησιν υπό του κράτους της Καθολικής Εκκλησίας επικαλούμεθα το εξής σπουδαίον και συγκλονιστικόν στοιχείον ήτοι το άρθρον του Γάλλου πανεπιστημιακού Καθηγητού ODon VALLET εις την εφημερίδα "LE MONDE" της 11.5.1996 υπό τον τίτλον "LA FRANCE N EST PLUS LAIQUE" (Η ΓΑΛΛΙΑ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΠΛΕΟΝ

ΛΑΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ) (σελ. 13 της εφημερίδος), εις το άρθρον τούτο αναφέρεται μεταξύ άλλων ότι το γαλλικόν κράτος εχρηματοδότησε την Καθολικὴν Εκκλησίαν κατὰ τὸ ἔτος 1996 με πόσον ἄνω των 40 δισεκατομμυρίων φράγκων, τὸ δε ποσόν τούτο αντιστοιχεί εις τὸ 12% των εσόδων τοῦ κράτους ἐκ τοῦ φόρου εισοδήματος (τὸ ποσόν τούτο αντιστοιχεί με πόσον ἄνω των 2 τρισεκατομμυρίων δραχμῶν ἢ ἄνω των 6 δισεκατομμυρίων ΕΥΡΩ). Το αὐτὸ δέχεται καὶ ἡ νομολογία (ὅτι τὸ κράτος μπορεῖ νὰ χρηματοδοτῇ τὴν Εκκλησίαν). Παραθέτουμε περίληψιν περιεχομένου τῆς ἀπὸ 5.11.2002 ἀποφάσεως τοῦ Διοικητικοῦ Πρωτοδικείου Λυόν, ὡς δημοσιεύεται εις τὸ περιοδικόν ACTUALITE JURIDIQUE DROIT ADMNINSTRATIF. (16.12,2002 σελ, 1453): "Nonobstant les dispositions de la loi du 5 décembre 1905, une association cultuelle au sens de l' article 18 de cette loi, peut recevoir une subvention publique des lors que lui a été conférée la reconnaissance d' utilité, publique". Περὶ τοῦ ὅτι ἡ Καθολικὴ Εκκλησία εις τὴν Γαλλίαν χρηματοδοτεῖται ὑπὸ τοῦ κράτους ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ των F i a i r e – M o n d i e l l i (Droits Fondamentaux et Libertés Publiques, 2005 σελ. 466 καὶ 468, ὡς ἐπίσης καὶ ὑπὸ των C a b r i l l a c F r i s o n- R o c h e, R e v e t, Libertés et droits fondamentaux, 9η ἐκδ. 2003 σελ. 323) ἐπεξηγούντες ἐιδικώτερον, ὅτι ἀπλῶς ὁ νόμος τοῦ 1905 ἀπαγορεύει μόνον τὴν ἐγγραφὴν πιστώσεων εις τὸν κρατικὸν προϋπολογισμόν διὰ τὴν οικονομικὴν ἐνίσχυσιν τῆς Εκκλησίας (δηλ. χαριστικές παροχάς) Δὲν ἀπαγορεύει ὁμῶς τὴν χρηματοδότηση τῆς Εκκλησίας ἐξ ἐπαχθούσας αἰτίας (π.χ. διὰ τὸ κήρυγμα ποῦ κάνει εις τὰ δημόσια σχολεῖα, διὰ τὰς υπηρεσίας ποῦ προσφέρει εις τὸν στρατόν, τὰ νοσοκομεία, τὰ φυλακὰς, τὸ φιλανθρωπικὸν ἔργον ποῦ προσφέρει, τὰς ἀγαθοεργίας, τὰς δημοσίας ἐκδηλώσεις, τὸν ἀγῶνα κατὰ των ἐπικινδύνων διὰ τὴν κοινωνίαν αἱρέσεων, τὴν βοήθειαν ποῦ προσφέρει εις τὰς ἐπαρχιακὰς ἐνορίας κ.λ.π.). Δι' αὐτὰς τὰς υπηρεσίας χρηματοδοτεῖται ἡ Εκκλησία με τὰ ὡς ἄνω (τεράστια) ποσά. Προσθέτουν δε (σελ. 336) ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ κράτους χρηματοδότηση τῆς Εκκλησίας ἐιδικῶς διὰ τὸν ἀγῶνα κατὰ των αἱρέσεων «ἀποτελεῖ ἓνα βαρὺ χτύπημα με σουγιά (canif) κατὰ τῆς laïcité” Μετὰ τὴν ἀναδρομὴν (λίαν ἐνδιαφέρουσας) εις ἄλλας πηγὰς ἐπανερχόμεθα εις τὸ ὡς ἄνω σύγγραμμα περὶ τῆς γαλλικῆς "LAICITE". Ἀναφέρουν λοιπὸν οἱ μνημονευόμενοι συγγραφεῖς, ὅτι ὁ νόμος περὶ δήθεν χωρισμοῦ κράτους - Εκκλησίας τοῦ 1905, τὸ μόνον ποῦ κάνει., εἶναι νὰ μετατρέπῃ τὴν Εκκλησίαν ἀπὸ νομικὸν πρόσωπον δημοσίου δικαίου εις νομικὸν πρόσωπον ἰδιωτικοῦ δικαίου (σελ. 33). Κανέναν δε χωρισμόν κράτους - Εκκλησίας δὲν ἐπιβάλλει ἀφοῦ: αα) Ὑπάρχει κήρυγμα κληρικῶν ἀνὰ ἐβδομάδα εις τὰ δημόσια σχολεῖα. ββ) ὑπάρχει κήρυγμα εις τὰ νοσοκομεία καὶ τὰς φυλακὰς, γγ) Ὑπάρχει κήρυγμα εις τὸν στρατόν διὰ των στρατιωτικῶν ἱερέων με ἐπικεφαλῆς ἐπίσκοπον τῆς Καθολικῆς Εκκλησίας, κατὰ τὸ Διάταγμα τῆς 1.6.1964 (σελ. 40 - 42). δδ) Προβλέπονται φορολογικαί, ἐκπτώσεις καὶ ἀπαλλαγαὶ ὑπὲρ τῆς Εκκλησίας (σελ. 51). εε) Ἡ Εκκλησία ἐπισήμως ἐμφανίζεται ὡς ἐκπροσωποῦσα τὸ σύνολον τοῦ λαοῦ (σελ. 53). στ) Ὁ προσηλυτισμὸς ἀπαγορεύεται (σελ. 54). ζ) Οἱ κληρικοὶ διδάσκουν εις τὰ δημόσια σχολεῖα (σελ. 67), εις τὴν ἰδίαν σελ. ἀναφέρεται μάλιστα καὶ ἀπόφασις διοικητικοῦ Δικαστηρίου ἀκυρώνουσα ἀπαγόρευση διορισμοῦ κληρικοῦ ὡς διδάσκοντος εις δημόσιον λύκειον. η) καθε ἐβδομάδα γίνεται κήρυγμα ὑπὸ κληρικῶν εις τὰ δημόσια σχολεῖα, παρατίθεται δε ἐπὶ λέξει καὶ ἡ σχετικὴ νομοθεσία (σελ. 71 ἐπ.). Το κήρυγμα γίνεται ἐντὸς των δημ. σχολείων καὶ ὄχι ἐκτὸς (σελ. 74 - 75). Περαιτέρω ἀναφέρεται εις συζητήσεις ἐν τῇ βουλῇ ὅπου κάποιοι ὑπεστήριζαν τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ μαθήματος των θρησκευτικῶν με διδασκαλίαν μαθήματος ἠθικῆς. Ἀπεδείχθη, ὅτι αὐτὸ ὁδηγοῦσε σὲ σύγχυσι καὶ ἦταν ἀνεφάρμοστο πρακτικῶς. Ὡς ἐκ τούτου δὲν υιοθετήθη τοιοῦτον σύστημα (σελ. 89 - 95).

β) Ὑπάρχει εις τὴν Γαλλίαν καθεστὼς ἀναγνώρισεως θρησκειῶν παρ' ὅτι ὁ προαναφερθεὶς νόμος τοῦ 1905 (ὁ ὁποῖος, ὡς ὑποστηρίζεται ἐσφαλμένως ὑπὸ τινων, εἰσάγει τὸν χωρισμόν κράτους - Εκκλησίας) ἀναφέρει, ὅτι ἡ Γαλλία" δὲν ἀναγνώνει καμμίαν θρησκείαν" (σελ. 164 - 165). Επὶ τοῦ προκειμένου οἱ ὡς ἄνω συγγραφεῖς οἱ ἀναφέρουν ἐπὶ λέξει "Beaucoup des comununautés appartenant au même ordre ou à la même congregation ont demandé et obtenu l'a r e c o n n a i s s a n c e..... congregations reconnues ou on reconnues (σελ.. 164 - 165 υπογράμμισις ἡμετέρα).

γ) ὡς ἐλέχθη καὶ ἀνωτέρω εις δύο πολὺ μεγάλας περιοχὰς τῆς Γαλλίας, τὴν Ἀλσατίαν καὶ τὴν Λωρράνην (καὶ εις τὰς ὑπερποντίους κτήσεις) τὸ ἐπίσημον ἰσχύον καθεστὼς εἶναι ἑνώσις (ταύτισις) κράτους - Εκκλησίας καὶ ὄχι χωρισμός ἢ LAICITE. Εἰς τὰς ἐν λόγω περιοχὰς ἡ Καθολικὴ Εκκλησία θεωρεῖται κρατικὴ, οἱ κληρικοὶ μισθοδοτοῦνται ὑπὸ τοῦ κράτους, τὸ μάθημα των θρησκευτικῶν διδάσκεται εις τὰ σχολεῖα ὡς κατηχητικόν, μόνον τέσσαρες Εκκλησίαι ἔχουν ἀναγνωρισθῇ, αἱ δε λοιπαὶ ὄχι (σελ. 170 ἐπ.).

δ) Αἱ αἱρέσεις δὲν ἀναγνωρίζονται καὶ ὑπόκεινται εις αὐστηρόν ἐλεγχον. Δὲν ἀναγνωρίζονται δε οὐδέ καν ὡς ἀπλὰ σωματεῖα (σελ. 183 - 184).

4) Εις την Γαλλίαν το εγκυρώτερον και σπουδαιότερον επιστημονικόν σύγγραμμα περί θρησκευτικής ελευθερίας θεωρείται σήμερον το υπό τον τίτλον "TRAITE DE DROIT FRANCAIS DES RELIGIONS" (έκδ. 2003,σελίδες 1317) ,εκδοθέν υπό των MESSNER, PRELOT, WOEHRLING και RIASETTO, εις το οποίον συνεργάζονται και άλλοι συγγραφείς πανεπιστημιακοί καθηγηταί. Σταχυολογούμε τα πλέον ενδιαφέροντα σημεία του, τα οποία αποδεικνύουν επίσης αδιασείστως, ότι παρά τα περί αντιθέτου λεγόμενα και υποστηριζόμενα εις την Γαλλίαν χωρισμός κράτους -Εκκλησίας δεν υπάρχει κατ' ουσίαν και εις την πράξιν

α) Η εις το Σύνταγμα αναφερομένη "LAICITE" δεν σημαίνει χωρισμόν κράτους - εκκλησίας, διότι: αα) Το κράτος χρηματοδοτεί την καθολικήν Εκκλησίαν (σελ. 124). ββ) Η θρησκευτικότητα εις την Γαλλίαν ανήκει εις την πολιτιστικήν της κληρονομίαν (σελ. 147), εις την σελ. ταύτην υπάρχει κεφάλαιον υπό τον τίτλον "LES RELIGIONS COMME ELEMENTS DE PATRIMOINE CULTUREL", αναφέρεται δε εις τούτο, ότι η πολιτιστική κληρονομία της Γαλλίας δεν είναι κατανοητή άνευ της αναγνωρίσεως του θρησκευτικού στοιχείου. Εις την επομ. σελίδα 148 υπάρχει κεφάλαιον υπό τον τίτλον "LE RETOUR DU RELIGIEUX DANS L' ESPACE PUBLIC" (η επιστροφή του θρησκευτικού στοιχείου εις τον δημόσιον χώρον), το οποίον αναφέρει, ότι οι σχέσεις κράτους - Εκκλησίας έχουν επανακαθορισθεί (REAMENAGEMENT DES RAPPORTS RELIGION-ETAT EN FRANCE), αναφέρεται δε εις τας θρησκευτικάς εκπομπάς εις το ραδιόφωνον και την τηλεόρασιν, εις ραδιοφωνικούς σταθμούς της Εκκλησίας εις το ότι η συντριπτική πλειοψηφία του λαού προβαίνει εις θρησκευτικόν γάμον, εις το ότι αι εκκλησιαστικάί οργανώσεις ενετάγησαν εις τον δημόσιον χώρον, εις το ότι οι θεσμοί της Εκκλησίας ανεγνωρίσθησαν υπό της δημόσιας εξουσίας. Τέλος ανάφερει ότι η Γαλλική Δημοκρατία (καίτοι εξουσία κατά το Σύνταγμα λαϊκή) οργάνωσε μίαν επίσημον θρησκευτικήν λειτουργίαν εις τον ναόν της Παναγίας των Παρισίων την 11.1.1996 (LA REPUBLIQUE A ORGANISE LE 11 JANVIER 1996 UNE MESSE OFFICIELLE EN NOTRE-DAME-DE PARIS) (σελ. 148). γγ) Ως προς την "LAICITE" αναφέρει, ότι παρ' ότι αυτή περιέχεται εις το Σύνταγμα, εν τούτοις δεν ισχύει, διότι άλλως όλα τα προνόμια τα οποία έχουν αναγνωρισθεί εις την Εκκλησία θα καθίσταντο αντισυνταγματικά (σελ. 395) και επί λέξει "une conception stricte de la laïcité aboutirait á rendre inconstitutionnel tout en ensamble de règ1es légis1atives faisant partie du paysage institutionnel français et organisant certains avantages au bénéfice des cultes: l'entretien pub1ic des édifices cu1tuels, 1es exemptions fiscales en bénéfice des cultes le droit local des cultes d' Alsace Mose11e et d' outre mer, etc αναφέρει δε ως προνόμια της Εκκλησίας την υπό του κράτους συντήρησιν των εκκλησιαστικών ιδρυμάτων, τας φορολογικάς απαλλαγάς υπέρ της Εκκλησίας, το τοπικό καθεστώς (της ταυτίσεως κράτους - Εκκλησίας) εις Αλσατίαν, Λωραίνην και υπερποντίους κτήσεις κ.λ.π. Επίσης αναφέρει ότι η "LAICITE" δεν είναι πλέον συνώνυμος του χωρισμού κράτους - Εκκλησίας (σελ.396) και επί λέξει "La laïcité ne serait plus synonyme de combat republicain et la séparation ». δδ) ο προσηλυτισμός απαγορεύεται (σελ. 44, όπου αναφέρεται επί λέξει "LE PROSELYTISME AGRESSIF. EST IL PROHIBE"), εις την σελ. 182 αναλύει την έννοιαν του προσηλυτισμού καθ' όμοιον ακριβώς τρόπον, ως ορίζει και η ελληνική διάταξις (εκμετέλλευσις της αγνοίας, κουφότητος, περιστάσεως ανάγκης του άλλου κ.λ.π.). Εις δε την σελ. 189 αναφέρει, ότι προσηλυτισμόν διενεργούν αι αιρέσεις και τούτο είναι εν στοιχείον αναγνωρίσεως της φύσεως των. Προσθέτει δε ότι το Ευρωπαϊκόν Δικαστήριον Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων θεωρεί τον προσηλυτισμόν αξιόποινον και παραπέμπει εις την απόφασιν Λαρίσης κατά Ελλάδος της 24.2.1998, η οποία επικυρώνει τρεις καταδίκας επί προσηλυτισμώ επιβληθείσας υπό ελληνικών δικαστηρίων. εε) πέραν των προαναφερθέντων περί του μαθήματος των θρησκευτικών το παρόν σύγγραμμα αναφέρει (σελ. 150) ότι το 43% των Γάλλων μαθητών σχολικής ηλικίας φοιτούν εις τα κατηχητικά σχολεία (το 1960 το ποσοστόν ήτο 90%). Εις δε την σελ. 401 αναφέρει, ότι το κράτος χρηματοδοτεί την διδασκαλίαν του μαθήματος των θρησκευτικών μνημονεύεται δε και η από 23.11. 1977 απόφαση του Συνταγματικού Συμβουλίου της Γαλλίας δεχομένη, ότι παρά τα περί του αντιθέτου προβαλλόμενα (ότι δήθεν απαγορεύεται η θρησκευτική εκπαίδευσις), εν τούτοις η υπό του Κράτους χρηματοδότησις του μαθήματος των θρησκευτικών είναι απολύτως συνταγματική.

5) Αλλά και οι υπομνηματισταί του γαλλικού Συντάγματος δέχονται ακριβώς τα ίδια περί της "LAICITE" και του δήθεν χωρισμού κράτους - Εκκλησίας. Ο πλέον πρόσφατος εκ τούτων ήτοι ο FORMERY (διοικητικός δικαστής) εις την λίαν προσφάτως εκδοθείσαν ερμηνείαν του γαλλικού συντάγματος "LA CONSTITUTION COMMENTEE ARTICLE PAR ARTICLE" , 7η έκδ. 2003 και εις την σελ. 10 αναφέρει, ότι η γαλλική "LAICITE" θεσπισθείσα εις εποχάς πολέμου μεταξύ κράτους - Εκκλησίας κατέληξε να ταυτίζεται σήμερον απλώς προς την έννοιαν της θρησκευτικής ελευθερίας, ως εις όλα τα λοιπά

κράτη.

6) Και προς αποφυγήν σχοινοτενών αναλύσεων, αλλά και χάριν συντομίας επισημαίνουμε εν τέλει, ότι τα όσα αναφέρονται ανωτέρω (ότι δηλ. η Γαλλία δεν αποτελεί κράτος άθεον και ότι κατ' ουσίαν εις αυτήν δεν υπάρχει χωρισμός κράτους - Εκκλησίας) υποστηρίζουν και τα εξής πρόσφατα επιστημονικά έργα αναφερόμενα ακριβώς και AD HOC εις την "LAICITE" και δεχόμενα ακριβώς τα ίδια ως τα ανωτέρω, ήτοι, ότι η "LAICITE" δεν σημαίνει χωρισμόν κράτους - Εκκλησίας, ούτε και υπάρχει κάτι τέτοιο εις την πράξιν παρά τα περί του αντιθέτου προβαλλόμενα εκάστοτε όλως ανευθύνως και αντεπιστημονικώς: K O U B I, VERS UNE DECONSTRUCTION DU PRINCIPE DE LAICITE, εις REVUE DU DROIT PUBLIC, 2004 σελ. 325 επ. (υποστηρίζει, ότι δεν υπάρχει "LAICITE" και ότι η έννοιά της έχει αναθεωρηθή και αναδιαμορφωθή).

F L A U S S, LAICITE ET CONVENTION EUROPEENNE DES DROITS DE L' HOMME, εις REVUE DU DROIT PUBLIC, 2004 σελ. 317 επ. (υποστηρίζει, ότι η "LAICITE" δεν αποτελεί "σφουγγάρι" που σβήνει κάθε θρησκευτικήν έννοιαν, ούτε αντίδοτον εις την Εκκλησίαν. Σημαίνει απλώς τον σεβασμόν των ατομικών δικαιωμάτων).

J A N, LA LAICITE A L ECOLE: LE DROIT NATIONAL CONTRE LE DROIT LOCAL LA LOI PLUTOT QUE LA NEGOCIATION. QUESTION DE VALEURS, εις REVUE DU DROIT PUBLIC, 2004 σελ. 301 αναφέρει, ότι σήμερον η "LAICITE" σημαίνει απλώς ανεξιθρησκείαν και όχι χωρισμόν κράτους - Εκκλησίας).

R O B E R T, CACOPHONIE, εις REVUE DU DROIT PUBLIC, 2004 σελ. 309 επ. δέχεται τα ίδια ήτοι ότι "LAICITE" σημαίνει ανεξιθρησκείαν απλώς και απογόρευσιν του προσηλυτισμού, προσθέτει δε ότι η εν λόγω έννοια από της θεσπίσεώς της το 1905 μέχρι σήμερον υπέστη πλείστας όσας μεταβολάς.

7) Όλα τα ως άνω αναφερόμενα περί των σχέσεων κράτους - Εκκλησίας εις την Γαλλίαν γίνονται δεκτά και εκτός Γαλλίας. Αντί άλλων επικαλούμεθα την AD HOC μελέτην περί της γαλλικής "LAICITE:" του Γερμανού WERNER HEUN υπό τον τίτλον DIE RELIGIONSFREIHEIT IN FRANKREICH (ZEITSCHRIFT FÜR EVANGELISCHES KIRCHENRECHT, 2004 σελ. 273 επ.), μόλις δημοσιευθείσαν (έτος 2004). Η μελέτη αυτή δέχεται τα ίδια, ως και αι προαναφερόμεναι και επισημαίνει, ότι η "LAICITE" δ ε ν σ η μ α ί ν ε ι χ ω ρ ι σ μ ο ν κ ρ ά τ ο υ ς - Ε κ κ λ η σ ί α ς (επί λέξει "LAIZITÄT BEDEUTET NICHT TRENNUNG", αυτόθι σελ. 283 με παραπομπάς). Ο ίδιος συγγραφέυς αναφέρει, ότι εις την Γαλλίαν ο προσηλυτισμός απαγορεύεται και καταλήγει, εις το ότι η "LAICITE" απεβίωσε (επί λέξει «Die klassische Konzeption der Laizität schon für Tot erklärt worden ist» αυτόθι σελ. 283).

Υπ' όψιν ότι μέγα πλήθος άλλων πηγών ανερχομένων εις τεράστιον αριθμόν δέχονται ακριβώς τα ίδια ως ανωτέρω, παραλείπονται δε χάριν συντομίας επιλεγεισών των πλέον προσφάτων. Το συμπέρασμα που εξάγεται, είναι, ότι εις την Γαλλίαν κατ' ουσίαν δεν υπάρχει χωρισμός κράτους – Εκκλησίας, εφ' όσον το θέμα τούτο ερευνηθή από απόψεως αυστηρώς επιστημονικής και όχι εξωεπιστημονικής ή ανευθύνου, ως συμβαίνει συχνάκις. Τέλος επισημαίνομεν, διά την Γαλλίαν τα εξής εξόχως σπουδαία δεδομένα, τα οποία αποκλείουν αντικειμενικώς πάσαν έννοιαν περί laïcité και χωρισμού κράτους – Εκκλησίας.

Οι F i a l a i r e και M o n d e l i (Droits Fondamentaux et Libertés Publiques, 2005 αναφέρουν, ότι η έννοια της laïcité έχει σήμερον απαλυνθή («Une atténuation est portée ici au principe de laïcité σελ. 472). Ο δε I r i e d (De la difficile adaptation du principe républicain de laïcité à l'évolution socio-culturelle française», Revue du Drot Public 2005 σελ. 428 επ.) δέχεται, ότι η laïcité σήμερον δεν ισχύει, ως τούτο προκύπτει από την νομολογίαν των γαλλικών δικαστηρίων (π.χ. εις την σελ. 457 αναφέρει ότι «la jurisprudence a fait le choix de se placer plus sur le terrain de la liberté de conscience que sur celui de la laïcité, telle qu'elle était entendue traditionnellement ». Επίσης –αναφέρει- ότι ως εκ τούτου δεν υπάρχει χωρισμός κράτους – Εκκλησίας και εκ του ότι π.χ. ως ημέρα εβδομαδιαίας αναπαύσεως ορίζεται εκείνη που καθορίζει η Εκκλησία (δηλ. η Κυριακή), ως λοιπαί δε αργίαι ορίζονται επίσης αι θρησκευτικά Χριστιανικά εορταί και προσθέτει, ότι το γαλλικόν Δίκαιον είναι εμπεποτισμένον (impregné) από την γαλλικήν Χριστιανικήν παράδοσιν. Προσθέτει δε ότι αι ημέραι εβδομαδιαίας αναπαύσεως και αργιών αναφέρονται πολύ πιο εκτενέστερον και συχνότερον

εις το Εργατικόν Κώδικα παρά εις την Αγίαν Γραφήν (σελ. 450, 451)

1) Την 20.12.1995 Η Επιτροπή Αιρέσεων (COMMISSION D' ENQUETE SUR LES SECTES) της Γαλλικής Εθνοσυνελεύσεως συνέταξε και ενέκρινε ομοφώνως έκθεσιν περί της επικινδυνότητος των θρησκευτικών αιρέσεων εις την Γαλλίαν (υπό τον τίτλον "LES SECTES EN FRANCE", RAPPORT N° 2468). Δι' αυτής περιγράφει διά στοιχείων λίαν εγκύρων (επικαλούμενη δικαστικές αποφάσεις) το επικίνδυνον της δράσεως πολλών αιρέσεων. Αποσπώμεν μίαν φράσιν λίαν χαρακτηριστικήν της εν λόγω εκθέσεως: "Les dangers que présentent les sectes, autrement appelés" dérives" sectaires, méritent au premier chef d' attirer notre attention". Ήτοι εφιστά την προσοχήν του κράτους επί της επικινδύνου δράσεως ορισμένων αιρέσεων, παραθέτει δε και πλείστα όσα παραδείγματα ειλημμένα εκ της πράξεως.

2) Διά του υπ' αριθ. 98-890/7.10.1998 Διατάγματος ιδρύεται ειδική δημοσία υπηρεσία (Διϋπουργική Αποστολή Αγώνος κατά των Αιρέσεων) υπό τον τίτλον MILS. Η εν λόγω υπηρεσία διά του από 28.11.2002 Διατάγματος αντικατεστάθη από άλλην υπηρεσίαν υπό τον τίτλον "Διϋπουργική Αποστολή Επαγρυπνήσεως και Αγώνος κατά των Αιρέσεων" (αρχικά MINILUDES). Αρμοδιότης της εν λόγω υπηρεσίας είναι να επισημαίνη εις τας κεντρικάς υπηρεσίας των Υπουργείων ή εις τους Εισαγγελείς τας παραβιάσεις, οι οποίαι συνεπάγονται πρωτοβουλίαν εκ μέρους των.

3) Διά του νόμου 2001-504 της 12.6.2001 προεβλέφθησαν μέτρα προστασίας των πολιτών εναντίον των καταπιεστικών ενεργειών των αιρέσεων, αι οποίαι παραβιάζουν τα ατομικά δικαιώματα. Ο νόμος ούτος προβλέπει ακόμη και την διάλυση των αιρετικών ομάδων.

4) Την 21.4.1999 η Υπουργός νεότητος της Γαλλίας Κα BUFFET απευθύνει εγκύκλιον προς τους Γάλλους Νομάρχας επισημαίνουσα εις αυτούς τους εκ της εκνόμου δράσεως των αιρέσεων κινδύνους.

5) Την 1.12.1998 η Υπουργός Δικαιοσύνης της Γαλλίας Κα GUIGOUT απευθύνει προς τους Γάλλους Εισαγγελείς εγκύκλιον, αναφερομένην εις τας βλάβας, αι οποίαι προκαλούνται εις την κοινωνίαν υπό ορισμένων αιρέσεων. Ομοίαν εγκύκλιον ακριβώς ο Υπουργός Δικαιοσύνης της Γαλλίας είχαν απευθύνει προς τους Γάλλους Εισαγγελείς την 26.2.1996. Επ' ευκαιρία δε της Εκδόσεως της εν λόγω εγκυκλίου υπεστηρίχθη εγκύρως υπό πανεπιστ. καθηγητών, ότι η γαλλική "LAICITE", κατόπιν της εν λόγω εγκυκλίου δεν υφίσταται πλέον αλλά έχει αντικατασταθή υπό άλλης εννοίας.

6) Τέλος επισημαίνομεν, ότι το έτος 2003 εις την Γαλλίαν συνεστήθη επιτροπή μελέτης της έννοιας της "LAICITE" προεδρευομένης υπό του Γάλλου Συνηγόρου του Πολίτου, οποία αποφαινεται, ότι η "LAICITE" σήμερον δεν είναι αύτη που γνωρίζουμε, καθ' όσον εις την Γαλλίαν η αρχή αυτή δ ε ν ε φ α ρ μ ό ζ ε τ α ι σ ή μ ε ρ α (πρβλ. συνέντευξιν τύπου του εισηγητού της εν λόγω Επιτροπής / Συμβούλου Επικρατείας REMY SCHWARTZ εις ACTUALITE JURIDIQUE DROIT ADMINISTRATIF Τευχ. 22.12.2003, όπου αναφέρει αυτά ακριβώς και ότι αι δημόσιαι υπηρεσίαι εις την Γαλλίαν δεν εφαρμόζουν την "LAICITE" σελ. 2340).

7) Βεβαίως η πολλαπλώς προβαλλομένη από κάποιους "καλοθελητάς" γαλλική "LACITE" ουδέποτε υπήρξε εις την Γαλλίαν τουλάχιστον μεταπολεμικώς υπό την έννοιαν, ότι κατ' ουσίαν έχομεν εκεί "χωρισμόν" κράτους - Εκκλησίας. Ούτω υποστηρίζεται κατ' ουσίαν ότι η Γαλλία έχει ατύπως αναγνωρίσει ως κρατικήν εκκλησίαν την "καθολαϊκήν" εκκλησία, και ως εκ τούτου είναι μια δημοκρατία όχι "λαϊκή" αλλά "καθολαϊκή» Αυτό ακριβώς υποστηρίζει εγκύρως και κατά λέξιν ο BENOIT D' ONORIO (συγγραφέυς έργου περί θρησκευτικής ελευθερίας βραβευθέντος υπό του Εθνικού Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών της Γαλλίας), ο οποίος εις την μελέτην του "LES SECTES EN DROIT PUBLIC FRANCAIS" (εις LA SEMAINE JURIDIQUE 1988 No 20, I, 3336) αναφέρει επί λέξει "la France est un pays laïque de tradition catholique. Elle est devenue, en quelque sorte "catholaique". Η έννοια αυτή είναι συνήθης εις την Γαλλίαν, πχ. η εφημερίς FIGARO εις το φύλλον της 21/22.9.1996 (σελ.68) δημοσιεύει σκίτσο εις το οποίον εμφανίζεται ο Πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας με τον Πρωθυπουργόν εις έναν ναόν, όπου πίσω από έναν καρδινάλιον της Καθολικής Εκκλησίας ο πρόεδρος λέγει εις τον πρωθυπουργόν " LA FRANCE EST DESORMAIS UN PAYS "CATHOLAIQUE" (στο εξής η Γαλλία είναι ένα κράτος "καθολαϊκόν). Το δε εν λόγω δημοσίευμα αναφέρεται εις την σωρείαν εκδηλώσεων, εις τας οποίας συμμετέχουν πολλοί πιστοί και καταλήγει, ότι οι Γάλλοι είναι πιστοί εις την θρησκείαν των. Βεβαίως έχει κατ'

επανάληψιν υποστηριχθή, ότι η "LAICITE" δεν συμβιβάζεται προς την προστασίαν των ατομικών δικαιωμάτων. Αυτό π.χ. υποστηρίζει, ο πανεπ. καθηγητής LETOURNEAU εις το έργον του "L' Eglise et l' Etat en France, σελ. 119. Άλλοι μάλιστα βαίνοντες έτι περαιτέρω υποστηρίζουν ότι το γαλλικόν Σύνταγμα του 1958 (το οποίον ομιλεί περί περί ETAT LAIQUE) είναι ένα Σύνταγμα υπέρ του Θεού ("θεϊστικόν") και ότι τα δικαιώματα που προστατεύει τίθενται υπό την θείαν προστασίαν. Αυτό υποστηρίζουν οι πανεπ. καθηγηταί MARTIN (CAR ATHEE, περ. ACTES Ιούν. 1992 σελ.21) και CELERIER (DIEU DANS LA CONSTITUTION, εις περ. LES PETITES AFFICHES 5.6.1991 σελ. 15 επ.), παραθέτουμε δε επί λέξει την σχετικήν φράση, την οποίαν περιλαμβάνουν και τα δύο έργα των εν λόγω πανεπιστημιακών καθηγητών "la Constitution de 1958 est une Constitution deiste. Les droits qu'elle protège sont placés sous la protection divine", ο δε καθηγητής C a m b y ("Le principe de laïcité : l'apaisement par le Droit » Revue du Droit Public 2005 σελ. 3) αναφέρει, ότι η laïcité είναι μία μικρολεπτομέρεια (επί λέξει «la laïcité de la republique n'est qu'une faccette).

Το τελικόν επομένως συμπέρασμα, το οποίον εξάγεται εξ όλων των ως άνω παρατιθεμένων στοιχείων και πηγών (και πλήθους άλλων που παραλείπονται, αλλά που συμφωνούν απολύτως προς τα ως άνω) είναι, ότι η Γαλλία δεν είναι κράτος άθεον, ότι εκεί κατ' ουσίαν δεν υπάρχει χωρισμός εκκλησίας και κράτους και ότι τυχόν αντίθετη άποψη είναι επιστημονικώς εντελώς αβάσιμος και εσφαλμένη ή παραπλανητική. Ως επιστέγασμα δε πάντων τούτων παραθέτουμε την φράση του καθηγητού PIERRE-CAPS (LES NOUVEAUX CULTES ET LE DROIT PUBLIC εις REVUE DU DROIT PUBLIC 1990 τεύχ. 4 σελ. 1078), ο οποίος αναφέρει ρητώς, ότι η LAICITE αποτελεί έναν μύθον. (Επί λέξει "la laïcité - neutralité apparaît comme un mythe").

Το πλέον όμως εντυπωσιακόν, το πλέον επίσημον και το πλέον έγκυρον και αδιαμφισβήτητον στοιχείον, το οποίον αποδεικνύει, ότι η έννοια της "LAICITE" εις την Γαλλίαν δεν υφίσταται σήμερον είναι η μόλις κυκλοφορήσασα έκδοσις του γαλλικού Συμβουλίου Επικρατείας (το έτος 2004) υπό τον τίτλον "CONSEIL D' ETAT - JURISPRUDENCE ET AVIS DE 2003 - UN SIECLE DE LAICITE" (έκδοσις της LA DOCUMENTATION FRANCAISE, ETUDES ET DOCUMENTS No 55, 2004). Το έργον τούτο αποτελείται εκ 479 σελίδων και αποδεικνύει διά παραπομπής εις σωρείαν αποφάσεων του Συμβουλίου Επικρατείας, ότι εις την Γαλλίαν η έννοια της "LAICITE" έχει εκλείψει σήμερον. Πρός απόδειξιν τούτου παραθέτομεν ορισμένα από τα πλέον εντυπωσιακά σημεία του (και εις το πρωτότυπον όπου επιβάλλεται) :

α) Εις σελ. 245 αναφέρει, ότι η "LAICITE" αποτελεί γαλλικήν ιδιομορφίαν και δεν απαντάται εις άλλα κράτη, ούτε δύναται εκεί να εφαρμοσθή.

β) Εις σελ. 258 αναφέρει, ότι κατ' ουσίαν δεν υπάρχει χωρισμός Εκκλησίας -Κράτους διότι το κράτος ΔΕΝ ΔΥΝΑΤΑΙ ΝΑ ΑΓΝΟΗΣΗ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ, ΔΙΟΤΙ ΤΟΥΤΟ ΘΑ ΗΤΟ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΟΝ ΔΙ' ΑΥΤΟ, ΕΝ ΟΨΕΙ ΤΗΣ ΙΣΧΥΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ, ΗΘΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ, ΤΗΝ ΟΠΟΙΑΝ ΔΙΑΘΕΤΕΙ Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ (επί λέξει "ignorer les Eglises eut été une attitude dangereuse pour l' Etat, étant donné la force sociale, morale, voire meme politique qu' elles continuent de représenter dans la société".)

γ) Εις την ιδίαν σελίδα αναφέρεται η φράσις του γνωστού παλαιού Γάλλου πολιτικού ARISTIDE BRIANT " η Γαλλία οφείλει εις την Εκκλησίαν την ελευθερίαν της" (LA FRANCE DOIT A L' Eglise sa LIBERTE).

δ) Εις σελ. 264 αναφέρεται, ότι "η Γαλλία αποφασίζει να μην αποκοπή από τας θρησκευτικές της ρίζας» ("LA FRANCE DE NE PAS SE COUPER DE SES RACINES RELIGIEUSES).

ε) Εις σελ. 265 αναφέρει , ότι σήμερον εις οκτώ περιοχάς της Γαλλίας δεν υπάρχει χωρισμός κράτους -Εκκλησίας, αλλά η Εκκλησία είναι κρατική. Εις τας περιοχάς αυτάς περιλαμβάνεται και η Αλσατία και η Λωρραίνη (ως γνωστόν εις την Αλσατίαν εδρεύει το Συμβούλιον της Ευρώπης και το Ευρωπαϊκόν Δικαστήριον Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων).

στ) Εις σελ. 273 αναφέρει , ότι εις την δευτεροβάθμιον κρατικήν εκπαιδευσιν υπηρετούν και κληρικοί ως καθηγηταί.

ζ) Εις σελ. 281 αναφέρεται, ότι το Συμβούλιον Επικρατείας ανεγνώρισε την ανάγκην αι θρησκευτικά οργανώσεις να σέβονται την ιεραρχίαν της Καθολικής Εκκλησίας (επί λέξει "le Conseil d' Etat a continué de jouer un role pacificateur en

reconnaissant la nécessité pour les associations culturelles de respecter la hiérarchie de l' Eglise Catholique", τα ίδια ακριβώς κατά λέξιν αναφέρει και εις την σελ. 282 όσον αφορά την νομολογίαν του γαλλικού ακυρωτικού.

η) Εις την σελ. 284 επ. αναφέρεται, ότι το γαλλ. Συμβ. Επικρατείας είναι αρμόδιον να αναγνωρίζη ορισμένην οργάνωσιν ως θρησκείαν, προστίθεται δε, ότι η νομολογία του ΣτΕ δεν έχει αναγνωρίσει ως θρησκείαν την οργάνωσιν των μαρτύρων του ιεχωβά.

θ) Εις την σελ. 286 επ. αναφέρεται, ότι το κράτος χρηματοδοτεί εις μεγάλην έκτασιν την καθολικήν Εκκλησίαν εκ του κρατικού προϋπολογισμού.

ι) Εις την σελ. 363 αναφέρεται, ότι ο προσηλυτισμός τιμωρείται εις την Γαλλίαν.

ια) Εις την σελ. 364 επ. αναφέρεται ότι στην Γαλλία διδάσκεται το μάθημα των θρησκευτικών.

ιβ) Εις την σελ. 291 επ. αναφέρονται αι προϋποθέσεις και τα κριτήρια καθώς και η διαδικασία αναγνωρίσεως μίας οργανώσεως ως θρησκείας, η δε αρμοδία υπηρεσία (Υπουργείον Εσωτερικών) διαθέτει ευρυτάτην διακριτικήν ευχέρειαν εν προκειμένω. Εις δε την σελ. 297 αναφέρεται, ότι εάν μια οργάνωσις δεν αναγνωρισθεί ως θρησκεία, δεν έχει ούτε νομικήν προσωπικότητα, ούτε δικαιοπρακτικήν ικανότητα, ούτε ικανότητα παραστάσεως ενώπιον δικαστηρίου.

ιγ) Πρέπει επίσης, να αν αναφερθή, ότι το ΣτΕ ακύρωσεν υπουργικήν εγκύκλιον απαγορεύουσαν το κήρυγμα εις τα σχολεία και εδέχθη, ότι τούτο (το κήρυγμα) αποτελεί υποχρέωσιν του κράτους (F i a l a i r e – M o n d e l i, ενθ αν. σελ. 472 αναφερόντων επί λέξει ότι «Le Conseil d' Etat a jugé que l'existence d' aumôneries pour assurer la liberté des cultes, notamment aux élèves internes constitue une obligation pour l' Etat» σελ. 472 – η υπογράμμισις είναι των συγγραφέων)

Πρέπει πάντως να επισημανθή, ότι εις την Γαλλίαν έχουν τελευταίως εισαχθή ρυθμίσεις κατά πάσης εννοίας LAICITE, καθώς και εναντίον των αιρέσεων και παραθρησκειών. Αι εν λόγω ρυθμίσεις κυρίως είναι αι εξής αναφερόμεναι και αναλυόμεναι εν πάσει εκτάσει και αναλύσει εις το κατά πάντα έγκυρον πρόσφατον σύγγραμμα του NICOLAS GUILLET υπό τον τίτλον "LIBERTE DE RELIGION ET MOUVEMENTS SECTAIRES" 2003, έργον βραβευθέν υπό του CENTRE D ETUDES ET DES RECHERCHES FONDEMENTS DU DROIT PUBLIC του πανεπιστημίου CLERGY- PONTOISE του Παρισιού υπό την διεύθυνση του καθηγητού του Πανεπιστημίου PARIS II YVES GAUDEMET (έκδοσις BIBLIOTHEQUE DE DROIT PUBLIC, τόμος 235). Παραθέτουμε τις κυριώτερες εν προκειμένω ρυθμίσεις :

α) Το έτος 2001 ετροποποιήθησαν τα άρθρα 223-13, 223-14 και 223-15 του Ποινικού Κώδικος και εθεσπίσθησαν ποινικάί κυρώσεις δια το έγκλημα του προσηλυτισμού. Και επειδή τούτο είναι δυνατόν να αμφισβητηθεί κακοπίστως παραθέτουμε αυτούσιον σχετικόν AD HOC απόσπασμα του ως άνω έργου: "le nouveau délit d' abus de la situation de faiblesse ou d' état d' ignorance semble approprié pour sanctionner des cas de " prosélytisme abusif" (σελ. 265 υπογράμμισις ημετέρα). Τα ίδια αναφέρει και ο L a t o u r n e r i e ("Sectes et laïcité", Revue du Droit Public 2004 σελ. 1336).

β) Οι οπαδοί των αιρέσεων και παραθρησκειών δεν γίνονται αποδεκτοί ως υπάλληλοι εις πολλάς δημοσίας υπηρεσίας (σελ. 268 επ. αναφέρονται δε και περιπτώσεις, κατά τας οποίας οπαδοί των αιρέσεων απελύθησαν διά τον λόγον αυτόν από δημοσίας υπηρεσίας, σελ. 272 επ.)

γ) Οι Δήμαρχοι γενικώς εις την Γαλλίαν (αρμόδιοι να χορηγούν αδείας ιδρύσεως και λειτουργίας ναών και ευκτηρίων οίκων) αρνούνται να χορηγούν τοιαύτας αδείας εις τας αιρέσεις και παραθρησκείας (σελ. 129)

δ) Αναφέρεται, ότι αι αιρέσεις και παραθρησκείαι διενεργούν προσηλυτισμόν εις μεγάλην έκτασιν (σελ. 215 επ.) , δια τούτο και λαμβάνονται μέτρα υπό του κράτους, αναφέρεται δε και σωρεία παραδειγμάτων εκ της πράξεως (σελ. 225 επ.

Και εν κατακλείδι ως προς την Γαλλίαν παραθέτουμε την φράση των Eberhard, Fernando και Gafsia, η οποία περιέχεται εις πολύ πρόσφατον μελέτην των (Droit, laïcité et diversité culturelle – L'Etat français au défi du pluralisme, δημοσιευομένην εις Revue Interdisciplinaire d' Etudes Juridiques 2005.54 σελ. 129 επ., προδημοσίευση από τον τόμον Droit et Société, ο οποίος κυκλοφορεί το 2006) και η οποία έχει ως εξής «Ο ρητώς λαϊκός χαρακτήρ του συγχρόνου γαλλικού δικαίου δεν πρέπει, να δημιουργή την ψευδαίσθησιν ως προς το ότι αι ρίζαι του είναι θρησκευτικά και ως προς την ιερότητά του» (επί λέξει «Le caractère explicitement laïc du Droit français moderne ne peut faire illusion quant à ses racines religieuses et à sa sacralité» αυτόθι σελ. 131). Και παραιτέρω οι ίδιοι συγγραφείς αναφέρουν, ότι «η laïcité δεν είναι πλέον μία αρχή» (επί λέξει «la laïcité n'est plus un principe», αυτόθι σελ. 146).

GERMANIA

Οι υποστηρίζοντες, ότι εις την Γερμανίαν υπάρχει χωρισμός κράτους - Εκκλησίας επικαλούνται προς τούτο το άρθρον 140 (εν συνδυασμώ προς το άρθρον 137) του Συντάγματος Βαϊμάρης του 1919 (τα άρθρα αυτά έχουν διατηρηθεί εν ισχύ δι άρθρου 140 του ισχύοντος σήμερον γερμανικού συντάγματος). Η διάταξις αυτή αναφέρει επί λέξει, ότι "δεν υπάρχει καμμία κρατική εκκλησία" (ES BESTEHT KEINE STAATSKIRCHE). Επίκλησις άλλης πηγής ή άλλου επιχείρηματος δεν έχει ποτέ υποστηριχθή. Η άποψις όμως αυτή είναι επιστημονικώς αβάσιμος, ως προκύπτει εκ πλήθους λίαν εγκύρων πηγών, αλλά και άλλων συνταγματικών και νομικών διατάξεων. Επισημαίνομεν τα εξής λίαν ενδιαφέροντα στοιχεία, τα οποία ανατρέπουν άρδην την εν λόγω άποψιν:

1) Το άρθρον 7 παρ. 3 του ισχύοντος γερμανικού Συντάγματος έχει ως εξής : " Το μάθημα των θρησκευτικών εις τα δημόσια σχολεία -με εξαίρεσιν των μη δογματικών σχολείων -είναι τακτικό μάθημα, επιφυλασσομένης της κρατικής εποπτείας, το μάθημα των θρησκευτικών γίνεται συμφώνως προς τας αρχάς των θρησκευτικών κοινοτήτων (επί λέξει "DER RELIGIONSUNTERRICHT IST IN DEN ÖFFENTLICHEN SCHULEN ORDENTLICHES LEHRFACH. UNBESCHADET DES STAATLICHEN AUFSICHTSRECHTS WIRD DER RELIGIONSUNTERRICHT IN ÜBEREINSTIMMUNG MIT DER GRUNDSÄTZEN DER RELIGIONSGEMEINSCHAFTEN ERTEILT"). Η ρύθμισις αυτή, ως γνωστόν, καταλύει και αποκλείει πάσαν έννοιαν χωρισμού κράτους Εκκλησίας. Ακριβώς τούτο έχει εγκύρως υποστηριχθή, ήτοι, ότι η διδασκαλία του μαθήματος των θρησκευτικών και μάλιστα δι ύλης καθοριζομένης υπό της Εκκλησίας και όχι υπό του κράτους και βεβαίως η υποχρεωτικότης αυτού αποτελούν διάσπασιν της εννοίας χωρισμού κράτους -Εκκλησίας. Αντί άλλων παραθέτομεν αυτήν ακριβώς την διατύπωσιν εκ του πλέον εγκύρου και AD HOC επιστημονικού συγγράμματος (HILDEBRAND, DAS GRUNDRECHT AUF RELIGIONSUNTERRICHT, 2000 σελ. 65) " Der Grundsatz der weltanschaulich-religiösen Neutralität des Staates findet insoweit eine Durchbrechung, als art. 7 Abs. 3 S 1 GG mit verfassungsrechtlicher Garantie den Religionsunterricht an den öffentlichen Schulen zu einer - jedenfalls auch-staatlichen Aufgabe erklärt", το εν λόγω σύγγραμμα χρησιμοποιεί την λέξιν DURCHBRECHUNG εν προκειμένω, η οποία σημαίνει διάσπασις δια να αποδείξη, ότι το συμφώνως προς το Σύνταγμα διδασκόμενον εις τα δημ. σχολεία μάθημα των θρησκευτικών αποτελεί "διάσπασιν" της εννοίας του χωρισμού κράτους -Εκκλησίας. Το ίδιον σύγγραμμα αναφέρει περαιτέρω, ότι το μάθημα των θρησκευτικών διδάσκεται ως "κατηχητικόν" (δηλ. μάθημα της Χριστιανικής θρησκείας και όχι μία γενική θρησκευολογία σελ. 75 χρησιμοποιώντας την λέξιν KONFESSIONEL (κατηχητικόν) διά το μαθ. των θρησκευτικών, ομοίως σελ.206), προσθέτει δε, ότι εάν το μάθημα των θρησκευτικών μετετρέπετο εις μιαν γενικήν θρησκευολογίαν, τότε αυτό θα ήτο αντισυνταγματικόν (σελ. 190-191 και σελ. 233, 234 επικαλούμενον νομολογίαν). Το ίδιον σύγγραμμα (αλλά και πολλά άλλα AD HOC παραλειπόμενα χάριν συντομίας) αναφέρει, ότι το μάθημα αυτό πρέπει να διδάσκεται κατά νόμον τουλάχιστον επί δώρον καθ' εβδομάδα (σελ.88). Τας εν προκειμένω απόψεις δέχονται και πλήθος άλλων συγγραμμάτων εγκύρων και ευρύτατα γνωστών, μεταξύ των οποίων και το σύγγραμμα του v.CAMPENHAUSEN, " STAATSKIRCHENRECHT" (3η εκδ. 1996 σελ. 240 επ.), το οποίον θεωρείται γενικώς ως το σπουδαιότερον νομικόν -ατομικόν σύγγραμμα περί σχέσεων κράτους -Εκκλησίας εις την Γερμανίαν, καθώς και το σύγγραμμα των LISTL-PIRSON " HANDBUCH DES STAATSKIRCHENRECHTS DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND" 2α εκδ. τομ II, 1996 σελ. 452 επ, 461επ, 491 επ 504 επ.), το οποίον θεωρείται ως το σπουδαιότερον συλλογικόν νομικόν σύγγραμμα εις την Γερμανίαν περί σχέσεων κράτους -Εκκλησίας. Και βεβαίως η άποψις αύτη είναι επιστημονικώς κατά πάντα βάσιμος και αδιαμφισβήτητος, διότι θα ήτο αστείον να υποστηρίξη κανείς, ότι έχομεν χωρισμόν κράτους-Εκκλησίας εις περίπτωσιν, όπου το ίδιον το Σύνταγμα προβλέπει την υποχρεωτικήν διδασκαλίαν μαθήματος θρησκευτικών της Χριστιανικής μάλιστα θρησκείας, όπου την ύλην αυτού την προσδιορίζει η Εκκλησία και όχι το κράτος και όπου εις τα σχολεία διδάσκουν και κληρικοί της Χριστιανικής Εκκλησίας (ως συμβαίνει εις την Γερμανίαν, ιδέ αναφερόμενα συγγράμματα και μέγα πλήθος άλλων παραλειπομένων χάριν συντομίας), το δε μάθημα τούτο είναι ισότιμον προς τα λοιπά, οι βαθμοί του καταχωρούνται εις τα απολυτήρια και τα ενδεικτικά και υπολογίζονται εις τον μέσον όρον βαθμολογίας, αι δε ώραι δεν δύνανται να μειωθούν κ.λ.π. (πρβλ. και ημέτερον έργον αναλύουν πλήρως το εν προκειμένω θέμα "Η συνταγματική

κατοχύρωσις του μαθήματος των θρησκευτικών παρ' ημίν και εν τη αλλοδαπή, 2001 σελ. 315 επ., όπου και πλήρης και εκτενής αναφορά εις την γερμανικήν βιβλιογραφίαν και νομολογίαν. Τέλος επισημαίνομεν και την μόλις προφάτως δημοσιευομένην μελέτην του Γερμανού Πανεπ. καθηγητού J. ENNUSACHT υπό τον τίτλον "INTERRELIGIÖSES LERNEN IM RELIGIONSUNTERRICHT (περιοδ. KIRCHE UND RECHT, 2004 σελ. 47 επ.), όπου ρητώς αναφέρει, ότι το μάθημα των θρησκευτικών είναι κατηχητικών (επί λέξει "DER RELIGIONSUNTERRICHT IST KONFESSIONSGEBUNDEN. DIES SCHREIBT EINMAL DAS KIRCHENRECHT VOR, DAS IM UNTERRICHT EINEN KIRCHLICHEN DIENST ERKENNT" σελ. 61), ως και ότι το μάθημα των θρησκευτικών πρέπει να προδιαγράφεται από μίαν εκκλησίαν ή θρησκευτικήν κοινότητα (επί λέξει "DER RELIGIONSUNTERRICHT MUSS DAHER JEWEILS EINER KIRCHE ODER RELIGIONSGEMEINSCHAFT ZUZUORDNEN SEIN" σελ. 61). Τέλος ο ίδιος αναφέρει (αυτόθι) ότι η Εκκλησία εγκρίνει και τους διδάσκοντας το μάθημα των θρησκευτικών..

Το ότι η συνταγματική διάταξις περί του μαθήματος των θρησκευτικών αποτελεί «διάσπασιν» (Durchbrechung) της εννοίας του χωρισμού κράτους – Εκκλησίας δέχεται και ο T a n g e r m a n n ("Die Bremer Klausel" Zeitschrift für Evangelisches Staatskirchenrecht, 2005 σελ. 200-201)

Τα ως άνω γίνονται παγίως δεκτά εις την Γερμανίαν και από την νομολογίαν και από την επιστήμη χωρίς αντίθετον άποψιν (πρβλ. βιβλιογραφίαν και νομολογίαν εις το προαναφερόμενον ημέτερον έργον).

2) Αι δύο μεγάλαι Χριστιανικαί Εκκλησίαι εις την Γερμανίαν (Καθολική και Ευαγγελική) αποτελούν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου και μάλιστα δι' ευθείας συνταγματικής διατάξεως (άρθρ. 137 του Συντάγματος της Βαϊμάρης, ενσωματωθέν εις το ισχύον Σύνταγμα κατ' άρθρον 140 αυτού). Πάσαι αι λοιπαί Εκκλησίαι ή θρησκ. οργανώσεις (πλήν της ισραηλιτικής) αποτελούν νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου. Εξ όσων είναι γνωστά μία μόνον θρησκ. κοινότης εξήτησε μέχρι σήμερον εις την Γερμανίαν να μετατραπή εις νομ. πρόσωπον δημ. δικαίου (η των μαρτύρων του Ιεχωβά), πλην όμως το αίτημα των απερρίφθη, προσέφυγον εν συνεχεία εις το διοικητικά δικαστήρια και εις το Συνταγματικόν Δικαστήριον, πλην όμως η προσφυγή των τελικώς απερρίφθη (ν. CAMPENHAUSEN, ενθ' αν. σελ. 139 επ. W I N T E R, STAATSKIRCHENRECHTENRECHT, 2001 σελ. 136 επ. K I R C H H O F, DIE KIRCHEN UND RELIGIONSGEMEINSCHAFTEN ALS KÖRPERSCHAFTEN DES ÖFFENTLICHEN RECHTS, εις LISTL - PIRSON, ενθ. αν. τομ. Ι, 1994 σελ. 651 επ. και πλήθος μέγα άλλων πηγών παραλειπομένων λόγω συντομίας). Το στοιχείον τούτο (της μορφής Ν.Π.Δ.Δ. διά τας Χριστιανικάς Εκκλησίας) αποτελεί απόδειξιν περί του ότι δεν υπάρχει χωρισμός κράτους - Εκκλησίας εις την Γερμανίαν. Αυτό ακριβώς δέχεται και το τελευταίον των ως άνω παραπεμπομένων έργων αναφέρον τούτο επί λέξει, ήτοι "Staat und Kirche werden nicht voneinander getrennt" (σελ. 656) και περαιτέρω "Ihr öffentlichrechtlichen Charakter begründet ein rechtliches Band zwischen Staat und Kirche" (αυτόθι σελ. 656). Το ίδιον δέχεται και το σύνολον της βιβλιογραφίας και νομολογίας, μεταξύ των οποίων και τα πλέον γνωστά και περισπούδαστα έργα του Συνταγματικού Δικαίου (ανέρχονται εις μέγα πλήθος και παραλείπονται χάριν συντομίας).

3) Συνεπεία της ως άνω μορφής των Χριστιανικών Εκκλησιών προβλέπονται υπέρ αυτών πολλά προνόμια. Κυριώτερον των οποίων είναι ο λεγόμενος "εκκλησιαστικός φόρος" (KIRCHEN- STEUER), ο οποίος αποτελεί κονονικόν δημόσιον φόρον υποχρεωτικώς υπό του κράτους εις πραττόμενος και αποδιδόμενος εις τας δύο μεγάλας Χριστιανικάς Εκκλησίας (πρβλ. λεπτομερεστερον ν. CAMPENHAUSEN, ενθ' αν. σελ. 169 επ. W I N T E R, ενθ' αν. σελ. 146 επ.) Ο εν λόγω εκκλησιαστικός φόρος υπέρ των Χριστιανικών Εκκλησιών προβλέπεται υπό διατάξεως συνταγματικής (άρθρ. 137 παρ. 6 του Συντ. Βαϊμάρης ενσωματωθέν εις το ισχύον σύνταγμα βάσει του άρθρου 140 αυτού). Μάλιστα εις την Γερμανίαν οι πολίται οφείλουν να δηλώνουν εις το κράτος εις ποίαν θρησκείαν ανήκουν, διά να επιβάλλεται ο εκκλησιαστικός φόρος (KIRCHHOF, ενθ' αν. σελ. 671, αναφέροντος επί λέξει "Die so begründete Zugehörigkeit zu einer Kirchengemeinde ist auch das staatliche Recht, insbesondere für die Kirchenbesteuerung, verbindlich" (αυτόθι σελ. 671). Και τούτο εις απάντησιν των όσων υπεστήριξαν εις την Ελλάδα, ότι η αναγραφή της θρησκείας εις το δελτ. ταυτότητος είναι μέτρον αντισυνταγματικόν. Η υποχρεωτική δήλωση της θρησκείας, εις την οποίαν κάποιος ανήκει δεν εθεωρήθη υπό της γερμανικής νομολογίας αντισυνταγματική (αποφ. Συνταγμ. Δικ/ρίου της 25.5.2001, περ. NEUE ZEITSCHRIFT FÜR VERWALTUNGSRECHT, 2001 σελ. 909. Ομοίως Συνταγμ. Δικ/ρίου αποφ. της 15.12.1983, εις ENTSCHEIDUNGEN DES BUNDESVERFASSUNGSGERICHTS, τομ. 65 σελ. 1

επ.). Πέραν των ως άνω και μέγα πλήθος άλλων προνομίων ειδικώς διά τας δύο μεγάλας Χριστιανικές Εκκλησίας εις την Γερμανίαν προβλέπονται και υπό των νόμων και υπό του Συντάγματος (π.χ. W E I S S, GLEICHHEIT ODER PRIVILEGIEN- ZUR STELLUNG ÖFFENTLICH -RECHTLICHER RELIGIONSGEMEINSCHAFTEN, εις KRITISCHE VIERTELJAHRSCHRIFT FÜR GESETZGEBUNG UND RECHTS-WISSENSCHAFT, 2000 σελ. 104 επ.) αναφέροντος επίσης, ότι η εν λόγω προνομιακή μεταχείριση των μεγάλων Χριστιανικών Εκκλησιών δεν παραβιάζει την αρχήν της ισότητας, αυτόθι σελ. 106 και 108 επ., καθ' όσον το ίδιο το Σύνταγμα δεν απαιτεί την ιδίαν μεταχείρισιν μεταξύ όλων των εκκλησιών ή των θρησκευτικών κοινοτήτων περαιτέρω ομοίως πρβλ. MÜLLER VOLBHER, DAS GRUNDRECHT DER RELIGIONSFREIHEIT UND SEINE SCHRANKEN, εις DIE ÖFFENTLICHE VERWALTUNG 1995 σελ. 301 επ. αναφέρον, ότι, υπό του Συντάγματος προστατεύονται μόνον αι έχουσαι βαθείας ιστορικές ρίζας θρησκείαι και όχι αι λουπαί, σελ., 304 επ., πρβλ. επίσης FRIAUF-HÖFLING, BERLINER KOMMENTAR ZUM GRUNDGESETZ, 9η Εκδ. 2003, υπ' αρθρ. 4, αριθ. 43-44, αναφερόντων ότι η υπό του κράτους υποστήριξις των μεγάλων Εκκλησιών αποτελεί υποχρέωσιν του κράτους συμφώνως προς την νομολογίαν του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Επισημαίνομεν μερικάς από τας εν λόγω αποφάσεις του δικαστηρίου τούτου: α) Αποφ. της 16.10.1968 (γνωστή ως απόφ. περί "AKTION RUMPELKAMMER, BVerfGE 24 σελ. 236). Η αποφ. αυτή αναφέρεται υφ' όλων σχεδόν των εγγχειριδίων Συνταγματικού Δικαίου και σχέσεων κράτους - Εκκλησίας. Η εν προκειμένω αποφ. αναγνωρίζει ειδικά προνόμια εις τας Χριστιανικές Εκκλησίας. β). Η αποφ. της 19.8.2002 (JuS 2003 σελ. 391 επ.) αναφέρει, ότι το κράτος υποχρεούται να παραχωρήσῃ εις τας Χριστιανικές Εκκλησίας το προνόμιο της επιβολής και εισπράξεως φόρων. γ) Η από 26.3.2001 αποφ, (DVBl 2001 σελ. 964 επ.) αναφέρει, ότι αι μεγάλαι Χριστιανικαί Εκκλησίαι απολαύουν ειδικών προνομίων λόγω της μορφής των και λόγω της επιδράσεως που ασκούν εις το κράτος και εις την κοινωνίαν, καθώς και ότι το κράτος δεν πρέπει να είναι ουδέτερον έναντι αυτών. δ) Η από 27.11.1990 αποφ. (BVerfGE 83 σελ. 130 επ.) αναφέρει, ότι αι μεγάλαι Χριστιανικαί Εκκλησίαι συνεργάζονται με τας κρατικές υπηρεσίας (μετέχουν εις την κρατ. διοίκησιν) εις τον τομέα προστασίας της νεότητος κ.ο.κ.

4) Η Ομοσπονδιακή Βουλή της Γερμανίας συνέταξε και εκυκλοφόρησε το 1998 έκθεσιν περί της επικινδύνου δραστηριότητος ορισμένων αιρέσεων υπό τον τίτλον "ENDBERICHT DER ENQUETE KOMMISSION "SOGENANNT SEKTEN UND PSYCHOGRUPPEN", αποτελούμενον από 235 σελίδας, όπου αναφέρεται με πολύ σκληράς εκφράσεις περί ορισμένων αιρέσεων εμφανιζομένων ως θρησκειών επισημαίνουσα, ότι αι εν λόγω αιρέσεις αποτελούν οργανώσεις αναπτυσσούσας επικίνδυνον δράσιν, προτείνει δε την κίνησιν ποινικής διώξεως κατ' αυτών και μάλιστα αυτεπαγγέλτως (σελ. 140). Αναφέρεται δε εις συγκεκριμένας αξιοποιήσας πράξεις αυτών (σελ. 138-139). Ως περισσότερο επικίνδυνον εμφανίζει την οργάνωσιν των Σαηεντολόγων (σελ. 128-129), Υπ' όψιν ότι εις την Γερμανίαν υπάρχουν δημόσιαι υπηρεσίαι προστασίας του κοινού εκ της τοιαύτης καταστροφικής δράσεως των αιρέσεων, οι οποίαι συχνάκις εκδίδουν κρατικές ανακοινώσεις και προειδοποιήσεις (υπό τον τίτλον WARNUNG) προς το κοινον περί της επικινδυνότητος ορισμένων αιρέσεων. Αι αντίστοιχοι αιρέσεις προσέφυγον εις την δικαιοσύνην εναντίον των τοιούτων κρατικών προειδοποιήσεων, ανακοινώσεων, φυλλαδίων κ.λ.π. και εζήτησαν την απαγόρευσιν και απόσυρσιν αυτών. Όμως αι εν λόγω πρόσφυγαι των απερρίφθησαν από τα δικαστήρια μάλιστα και υπό του Συνταγματικού Δικαστηρίου διά σειράς αποφάσεών του.

Επισημαίνομεν τας τρεις πλέον προσφάτους αποφάσεις του Συνταγμ. Δικαστηρίου: α) Η από 26.6.2002 αποφ. (BVerfGE 105 σελ. 279 επ.) αναφέρει, ότι τοιαύται κρατικά ανακοινώσεις περί των επικινδύνων αιρέσεων εκδίδονται υπό των γερμανικών δημοσίων αρχών από το 1980, ότι η γερμαν. ομοσπονδιακή κυβέρνησις είναι κατά νόμον αρμοδία και εξουσιοδοτημένη να εκδίδῃ τοιαύτας ανακοινώσεις και προειδοποιήσεις, απευθυνομένας προς το κοινόν προς πληροφορησίν του, επίσης προς την Βουλήν και προς πάντα ενδιαφερόμενον, δύναται δε εις τας τοιαύτας ανακοινώσεις να χρησιμοποιεῖ λέξεις και εκφράσεις ως "αιρέσεις", "'νεοθρησκείαι", "νεοαιρεσεις", "ψυχοαιρεσεις" κ. λ. π. Άλλωστε το κοινόν από το κράτος αναμένει να πληροφορηθῇ περί των τοιούτων οργανώσεων, εάν δε το κράτος δεν προβῇ εις τας γνωστοποιήσεις και ανακοινώσεις αυτάς, τότε τυγχάνει υπαίτιον παραλείψεως οφειλομένης νομίμου ενεργείας. Τούτο διότι μεταξύ των υποχρεώσεων του κράτους περιλαμβάνεται και το καθήκον πληροφορήσεως του κοινού. β) Τα ίδια δέχεται και η από 6.12.2002 αποφ, του ιδίου δικαστηρίου (NJW 2003 σελ. 1305 επ.) απορρίπτουσα προσφυγήν περί ακυρώσεως κρατικής ανακοινώσεως περί των αιρέσεων και αποδεχομένην την υποχρέωσιν του κράτους περί πληροφορήσεως του κοινού (ομιλεί περί RECHTMÄSSIGKEIT

STAATLICHEN INFORMATIONSHANDELNS και περί RICHTIGKEIT DER WARNUNGEN). Περαιτέρω νομολογία περί των τοιούτων κρατικών προειδοποιήσεων (Warnungen) βέπε εις R. S c h m i d t (Grundrechte, 7η εκδ. 2005 σελ. 206 υποσημ. 747 γενικώτερον δε εις σελ. 202)

γ) Τέλος η από 26.3.2001 ομοία απόφασις. (Archiv für Katholisches Recht 2001 σελ. 228 επ.) αναφέρει ότι το κράτος δικαιούται να έχη ιδρύσει υπηρεσίας προστασίας έναντι των αιρέσεων, επί κεφαλής δε εκάστης των τοιούτων υπηρεσιών τοποθετείται ο "εντεταλμένος επί των αιρέσεων» (SEKTENBEAUFTRAGTER) . Περαιτέρω αναφέρει τα ίδια με τας προηγουμένας αποφάσεις και ότι το κράτος πρέπει να προστατεύση τους πολίτας του από τοιαύτας δράσεις.

5) Εις την Γερμανίαν ο προσηλυτισμός απαγορεύεται και θεωρείται παράνομος και μάλιστα αξιόποινος (AD HOC βλέπε HÄBERLE, "EXZESSIVE GLAUBENSWERBUNG IN SONDERSTATUSVERHÄLTNISSE" JuS 1969 σελ. 265 επ.). Περαιτέρω σωρείαν αποφάσεων γερμανικών δικαστηρίων περί καταδίκης επί προσηλυτισμώ βλέπε ημέτερον έργον "ΤΟ ΠΑΡΑΝΟΜΟΝ ΤΟΥ ΠΡΟΣΗΛΥΤΙΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΝ ΚΑΙ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΝ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ_ΧΩΡΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ Η.Π.Α.", εις "ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΙΚΕΣ ΛΑΤΡΕΙΕΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΜΑΔΕΣ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ", (Λεμεσός 2000 σελ. 35 επ.) . Επισημαίνομεν (βλέπε ημετ. έργον) ότι εις όλα σχεδόν τα εγχειρίδια Συνταγματικού Δικαίου εις την Γερμανίαν αναφέρονται τρεις αποφάσεις δικαστηρίων (αι οποίαι θεωρούνται και αι σπουδαιότεραι), αι οποίαι καταδικάζουν επί προσηλυτισμώ έναν φυλακισμένον επιχειρήσαντα να προσηλυτίσῃ εις άλλην θρησκείαν έτερον κρατούμενον υποσχεθείς, ότι θα του έδιδε καπνόν τσιγάρου, επίσης έναν αστυνομικόν διανέμοντα από πόρταν σε πόρταν φυλλάδια των Χιλιαστών και έναν καθηγητήν επαγγελματικής σχολής επιχειρήσαντα να προσηλύτισῃ μαθητάς του. Εις την Γερμανίαν ο προσηλυτισμός ουδέ υπό του Συντάγματος καλύπτεται ως έχει δεχθή και το Συνταγματικόν Δικαστήριον (αποφ. Της 26.7.1986 KirchE 24 σελ. 194 επ.). Μια των εν προκειμένω αποφάσεων (η από 31.12.2002 του Ανωτ. Διοικητικού Δικαστηρίου Μανχαϊμ, εις NEUE ZEITSCHRIFT FÜR VERWALTUNGSRECHT, 2003 σελ. 236 επ.) είναι και η πλέον αναλυτική και εκτενέστατη περί της εννοίας του προσηλυτισμού εις την Γερμανίαν, αναφέρει δηλ. ότι ο προσηλυτισμός απαγορεύεται, η απαγόρευση δεν προσκρούει εις το Σύνταγμα, ως και ότι η κατ' αυτόν τον τρόπον θρησκευτική προπαγάνδα (προσηλυτισμός) δεν αποτελεί έκφρασιν και δεν προστατεύεται υπό των περί ελευθερίας εκφράσεως και γνώμης διατάξεων του Συντάγματος (επρόκειτο περί προσηλυτισμού ασκουμένου υπό της οργάνωσης των Σαηεντολόγων).

6) Εις το προοίμιον του γερμανικού Συντάγματος γίνεται μνεία του Θεού (αναφέρει, ότι "ο γερμανικός λαόςμε επίγνωσιν της ευθύνης του έναντι του Θεού"). Εδώ (ως γίνεται δεκτόν)το γερμανικόν Σύνταγμα εννοεί τον "Θεόν" της Χριστιανικής θρησκείας (πρβλ. ad hoc, B e h r e n d t, "GOTT IM GRUNDGESETZ" , 1980 σελ. 121 επ. WINTER, "STAATSKIRCHEN-RECHT", 2001 σελ. 52 επ.), γενικώτερον δε η εν λόγω αναφορά του Συντάγματος σημαίνει εις πάσαν περίπτωσιν όχι χωρισμόν κράτους- Εκκλησίας, αλλά το εντελώς αντίθετον (MAUNZ - DÜRIG - H E R Z O G - SCHOLZ: GRUNDGESETZ - KOMMENTAR, τομ. Ι (κινητά φύλλα) PRÄMBEL, αριθ. 11), ως ειδικώτερον αποδεικνύουν οι MANGOLDT - K L E I N (DAS BONNER GRUNDGESETZ, τομ. Ι, 1966 αναφερόμενοι εις τα πρακτικά της επιτροπής συντάξεως του γερμαν. Συντάγματος και εις τα όσα ανέφερον οι βουλευταί - μέλη της εν λόγω επιτροπής).

7) Και τελικώς χάριν συντομίας επισημαίνομεν, ότι παγίως γίνεται δεκτόν εις την Γερμανίαν, ότι κατόπιν των προαναφερθέντων στοιχείων (και πλήθους άλλων παραλειπομένων χάριν συντομίας) χωρισμός κράτους - Εκκλησίας εις την χώραν αυτήν δεν υπάρχει. Τούτο ρητώς αναφέρεται υπό μέγα πλήθους πηγών AD HOC, εκ των οποίων παραθέτομεν τας κυριωτέρας:

α). Ο G. MEHRLE εις το AD HOC συγγραμμά του περί χωρισμού Κράτους - Εκκλησίας (TRENNUNG VOM STAAT - MITARBEIT IN STAATLICHEN INSTITUTIONEN, 1998) εις πολλά σημεία αναφέρεται εν προκειμένω, π.χ. ότι ο χωρισμός κράτους - Εκκλησίας είναι αντισυνταγματικός (σελ.29) ότι εκ του άρθρου 7 του Συντάγματος (που θεσπίζει τα υποχρέωτικόν του μαθήματος των θρησκευτικών) θεσπίζεται ένωσις κράτους - Εκκλησίας και όχι χωρισμός (σελ. 30), ότι εις την Γερμανίαν δεν προβλέπεται "LAICITE" (γερμαν. "LAIZISMUS")(σελ. 34), ότι θεσπίζεται ιδιαιτέρως στενή συνεργασία κράτους - Εκκλησίας (σελ. 39), ότι εφ' όσον υπάρχει θρησκευτική υπηρεσία εις το στράτευμα η

έννοια του χωρισμού είναι αδιανόητος (σελ. 41), ότι η διάταξις περί μαθήματος θρησκευτικών του Συντάγματος αποτελεί διάσπασιν (DURCHBRECHUNG) της εννοίας του χωρισμού (σελ. 244) ότι το κράτος υποχρεούται να αναγνωρίσας τας δύο μεγάλας Χριστιανικές θρησκείας ως κρατικές (σελ. 290). Ο καθηγητής Α. HOLLERBACH (πασίγνωστος δια πλήθος έργων του αφορώντων το επί της θρησκευτικής ελευθερίας ατομ. δικαίωμα), εις το επίσης AD HOC δια την περίπτωσιν έργον του περί χωρισμού κράτους - Εκκλησίας (TRENNUNG VON STAAT UND KIRCHE: INTERNATIONALE ASPEKTE UND DEUTSCHE ERFAHRUNGEN, εις τόμον AD HOC περί χωρισμού κράτους - Εκκλησίας υπό τον τίτλον "TRENNUNG VON KIRCHE UND STAAT" έκδ. L. CARLEN, 1994.σελ. 21 επ.) αναφέρει, ότι ο χωρισμός κράτους - Εκκλησίας αποτελεί ουτοπία ή αυταπάτη (ILLUSION) (σελ. 23) προσθέτων ότι δια του χωρισμού δεν λύονται τα προβλήματα, αλλά αντιθέτως αρχίζουν, ότι ο χωρισμός (ως προτείνεται υπό τινων) είναι χωρισμός "κουτσός" (HINKENDE TRENNUNG), ή ότι είναι "ξεπουπουλιασμένος" (ABGEFEDERT)(σελ. 24). Προσθέτει επίσης, ότι μετά την επανένωσιν των δύο Γερμανιών εις τα κρατίδια της πρώτης Ανατολικής Γερμανίας επεχειρήθη να εισαχθή ο χωρισμός κράτους - Εκκλησίας, πλην όμως τελικώς ηναγκάσθησαν να ομολογήσουν το αντίθετον (σελ. 26) τέλος αναφέρει, ότι ούτε εις την Γαλλίαν υπάρχει χωρισμός κράτους - Εκκλησίας, αλλ' αντιθέτως συναντάται συνένωσις κράτους - Εκκλησίας (σελ. 35 - 35), διότι και εκεί ο χωρισμός απεδυναμώθη (DAS TRENNUNGSPRINZIP ERHEBLICH ABGESCHWÄCHT IST αυτόθι σελ. 35). γ) Ο K. D. BAYER εις το έργον του "DAS GRUNDRECHT DER RELIGIONS -UND GEWISSENSFREIHEIT, 1997 αναφέρει, ότι εν όψει της διατάξεως του Συντάγματος περί του μαθήματος των θρησκευτικών δεν υπάρχει εις την Γερμανίαν χωρισμός κράτους-Εκκλησίας αλλά συνένωσις (σελ. 72), ως και ότι το υποστη-ριχθέν,(ότι το άρθρον 137 του Συντάγμ. της Βαϊμάρης θεσπίζει χωρισμόν κράτους - Εκκλησίας εκ του ότι αναφέρει, ότι η Γερμανία δεν έχει κρατικήν Εκκλησίαν) δεν είναι ορθόν καθ' όσον εν τη ουσία η διάταξις αύτη θεσπίζει συνένωσιν κράτους - Εκκλησίας και όχι χωρισμόν. δ) Ο SPELLENBERG, εις το έργον του "LES DROITS RELIGIEUX DEVANT LES TRIBUNAUX ALLEMANDS" (εις τον τόμον των καθηγητών CAPARROS και CHRISTIANS υπό τον τίτλον "LA RELIGION EN DROIT COMPARE", 2000 σελ. 381 επ.) αναφέρει, ότι χωρισμός κράτους - Εκκλησίας εις την Γερμανίαν δ ε ν υπάρχει (επί λέξει "SEPARATION DE L' ETAT ET DE L' EGLISE NE VEUT PAS DIRE EN ALLEMAGNE" αυτόθι σελ. 384). ε) Ο.E. FISCHER εις το επίσης AD HOC περί χωρισμού κράτους - Εκκλησίας έργον του "DAS BUNDESVERFA-SSUNGSGERICHT UND DAS GEBOT DER TRENNUNG VON STAAT UND KIRCHE" (εις περ. KRITISCHE JUSTITZ 1989 σελ. 295 επ.) αναφέρει, ότι δεν αιτιολογείται η δήθεν υποχρέωσις του κράτους να είναι χωρισμένον από την Εκκλησίαν (σελ. 296), ότι το άρθρον 140 του Συντάγματος θεσπίζει συνένωσιν και όχι χωρισμόν κράτους - Εκκλησίας και επίσης η εν λόγω διάταξις υπάρχει απλώς και μόνον δια να τονίζει την υψίστην σημασίαν, την οποίαν έχει η Χριστιανική Εκκλησία δια την σημερινήν κοινωνίαν, η οποία εξασφαλίζει την ιστορικήν συνέχειαν του γερμανικού έθνους και η οποία συνεπάγεται στενήν συνεργασία κράτους - Εκκλησίας και όχι χωρισμόν (σελ. 302). Εμφανίζει δε το κράτος και την Εκκλησίαν ως συνεταίρους ομιλεί περί PARTNERSCHAFT VON STAAT UND KIRCHE (σελ. 302). στ) Ο G. CZERMAK (ZUR REDE VON RELIGIÖS - WELTANSCHAULICHE NEUTRALITÄT DES STAATES (NEUE ZEITSCHRIFT FÜR VERWALTUNGSRECHT 2003 σελ. 949 επ.) επισημαίνει ότι ουδείς συγγραφεύς αναφέρει, ότι το Σύνταγμα επιβάλλει χωρισμόν κράτους - Εκκλησίας (επί λέξει "es gibt m.W. keinen Autor, der eine völlige institutionelle Trennung von Staat und Religion zum geltenden Bundesverfassungsrecht erklärt" Αυτόθι σελ. 951) .

ζ) Ο H.M. HEIMANN (ETHIKUNTERRICHT IM RELIGIÖS UND WELTANSCHAULICH NEUTRALEN STAAT, εις ZEITSCHRIFT FÜR EVANGELISCHES KIRCHENRECHT, 2003 σελ. 47 επ.) αναφέρει, ότι εν όψει των προαναφερθέντων θετικών υπέρ της Εκκλησίας ισχυόντων (ν.π.δ.δ., εκκλ. φόρος εισπραττόμενος υπό του κράτους, μάθημα θρησκευτικών υποχρεωτικό και κατηχητικό, ύπαρξη σώματος στρατιωτικών ιερέων, υπηρεσία κηρύγματος εις δημ. ιδρύματα κ.λ.π.) χωρισμός κράτους - Εκκλησίας δεν υπάρχει, η δε έννοια αυτή διεσπάσθη (ομιλεί περί "DURCHBRECHUNG" σελ. 27).

η) Οι S. MUCKEL και M. LÜRECK (STAATLICHE -UND RELIGIONSFÖRDERUNG IN DEUTSCHLAND UND DEN USA (εις DIE ÖFFENTLICHE VERWALTUNG, 2003 σελ. 305 επ.) αναφέρουν, ότι το προαναφερθέν άρθρον του γερμανικού Συντάγματος προβλέπει όχι τον χωρισμόν, αλλά την συνεργασίαν κράτους - Εκκλησίας (σελ. 305). θ) τέλος ο G. CZERMA (DAS SYSTEM DER RELIGIONSVERFASSUNG DES GRUNDGESETZES, εις KRITISCHE JUSTITZ, 2000 σελ. 229 επ.) αναφέρει, ότι η τυχόν επιβολή χωρισμού κράτους - Εκκλησίας(και κατά την άποψιν άλλου συγγραφέως) αποτελεί απειλήν διά την δημοκρατίαν (αυτόθι σελ. 235), ως και ότι ο τοιούτος χωρισμός είναι απατηλός (IRREFÜHREND σελ.

235), το δε προαναφερθέν άρθρον του Συντάγματος προβλέπει σύνδεσιν, (VERBINDUNG) κράτους - Εκκλησίας και όχι χωρισμόν (αυτόθι σελ. 235, 238, 239, 240, 241). Ο K ö r p e r, "Fragen des Zusammenlebens von Angehörigen verschiedener Religionen in einem weltanschaulich neutralen Staat", KuR 2005 σελ. 110/255) αναφέρει, ότι τα ως άνω στοιχεία (π.χ. εκκλησιαστικός φόρος, μάθημα θρησκευτικών, χριστιανικά εκκλησία ως ν.π.δ.δ. κ.λ.π.) δεν δικαιολογούν καμμίαν έννοιαν χωρισμού κράτους – Εκκλησίας. Μάλιστα προσθέτει, ότι ακόμη και αν υποστηριχθή, ότι υπάρχει χωρισμός, αυτός τίθεται εις τον μεσαίον χώρον (της κρατικής Εκκλησίας, σελ. 110/258). Το συμπέρασμα που εξάγεται είναι, ότι εις την Γερμανίαν ασχέτως του τι λέγουν κάποιες διατάξεις του Συντάγματος, η έννοιά των και ο τρόπος εφαρμογής των εις την πράξιν πιστοποιούν αδιαμφισβητήτως, ότι εις την χώραν αυτήν χωρισμός κράτους - Εκκλησίας δεν υπάρχει.

ΑΓΓΛΙΑ

Εις την χώραν αυτήν δεν ανακύπτει θέμα χωρισμού ή μη μεταξύ κράτους - Εκκλησίας. Ήδη η Αγγλία αποτελεί χώραν, εις την οποίαν κράτος και Εκκλησία είναι ηνωμένα (αναγνωρίζεται σύστημα "κρατικής Εκκλησίας" ήτοι της Αγγλικανικής). Επισημαίνομεν απλώς τα εξής ιδιαίτερα χαρακτηριστικά:

α) Το τεύχος υπό τον τίτλον "HUMAN RIGHTS" 2α εκδ. 1995 εκδοθέν υπό του Κρατικού Κεντρικού Γραφείου Πληροφοριών (CENTRAL OFFICE OF INFORMATION) εις την σελ. 52 αναφέρει, ότι "η Εκκλησία της Αγγλίας και η Εκκλησία της Σκωτίας αποτελούν τις επίσημες εγκατεστημένες θρησκείες» (THE CHURCH OF ENGLAND AND THE CHURCH OF SCOTLAND ARE THE ESTABLISHED "OFFICIAL" CHURCHES THAT IS, CHURCHES LEGALLY RECOGNISED AS OFFICIAL CHURCHES OF THE STATE). Εις την ιδίαν σελ. αναφέρεται, ότι οι κληρικοί των εν λόγω Εκκλησιών μισθοδοτούνται υπό του κράτους, καθώς και ότι εις τα δημόσια σχολεία διδάσκεται το μάθημα των θρησκευτικών και απαγγέλλεται καθ' ημέραν προσευχή υπό των μαθητών όλων υποχρεωτικώς, η δε ύλη του μαθήματος των θρησκευτικών απηχεί τον Χριστιανισμόν, εις δε την Βόρειον Ιρλανδίαν η ύλη του μαθήματος των θρησκευτικών πρέπει να καθορίζεται υπό των τοπικών Εκκλησιών (αυτόθι σελ. 52).

β) Εις την Αγγλίαν τιμωρείται η βλασφημία μόνον κατά της επισήμου κρατικής Εκκλησίας και όχι κατ' άλλων εκκλησιών ή θρησκειών. β) Ο FELDMAN (CIVIL LIBERTIES AND HUMAN RIGHTS, IN ENGLAND AND WALS, 1993) αναφέρει επί λέξει τούτο "(ONLY ATTACKS ON CHRISTIANITY, AND (AS FORMS OF CHRISTIANITY VARY) ON THE ESTABLISHED FORM (THE CHURCH OF ENGLAND), MAY AMOUNT TO CRIMINAL BLASPHEMY AT COMMON LAW, αυτόθι σελ. 690 επικαλούμενος νομολογίαν των δικαστηρίων), εις δε την σελ. 692 αναφέρει ρητώς, ότι το έγκλημα της βλασφημίας προστατεύει μόνον την Χριστιανικήν θρησκείαν (επί λέξει "THE CRIME OF BLASPHEMY PROTECTS ONLY CHRISTIAN BELIEFS, επικαλούμενος επίσης νομολογίαν των δικαστηρίων). Υπ' όψιν ότι η εν λόγω ευνοϊκή διάκρισις υπέρ της Χριστιανικής Εκκλησίας και μόνον (και όχι υπέρ των άλλων θρησκειών) προεβλήθη και ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου ως παραβιάζουσα τα ατομικό δικαιώματα. Όμως ο ισχυρισμός ούτος απερρίφθη διά της από 25.11.1996 αποφάσεως του Ευρωπ. Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (υπόθεσις WINGROVE κατά Μ. Βρετανίας εις περ. REVUE TRIMESTRIELLE DES DROITS DE L' HOMME 1997 σελ. 713), το οποίον επεκύρωσε την καταδίκην των αγγλικών δικαστηρίων εναντίον παραγωγού βλασφήμου εις βάρος της Χριστιανικής θρησκείας κινηματογραφικής ταινίας.

γ) οι CLAYTON και TOMLINSON (THE LAW OF HUMAN RIGHTS, 2000) αναφέρουν, επίσης ότι εις την Αγγλίαν υπάρχει επίσημη κρατική ανεγνωρισμένη θρησκεία και προσθέτουν, ότι ο Χριστιανισμός αποτελεί μέρος του αγγλικού Δικαίου (επί λέξει CHRISTIANITY IS PART OF THE LAW OF ENGLAND σελ. 958) και ότι η εν λόγω κρατική Εκκλησία απολαύει πλήθους προνομίων (αυτόθι). Ως προς το μάθημα των θρησκευτικών και την σχολικήν προσευχήν αναφέρει, ότι αμφότερα είναι υποχρεωτικά υπό του νόμου (νόμος Εκπαιδευτικός του 1944 και νόμος περί σχολικής προσευχής του 1998 σελ. 960) και διά κάθε μαθητήν (επί λέξει "THE EDUCATION ACT 1944 PROVIDED, FOR THE FIRST TIME, THAT THERE SHOULD BE A COMPULSORY DAILY ACT OF CORPORATE WORSHIP AND RELIGIOUS INSTRUCTION " σελ. 960). Τα ίδια προέβλεψε και ο νόμος του 1998. Οι ίδιοι συγγραφείς αναφέρουν περαιτέρω, ότι η προνομιακή θέσις της επισήμου κρατικής Εκκλησίας προβλέπεται υπό του Συντάγματος (επί λέξει "CONSTITUTIONALLY DOMINANT POSITION OF THE AGLICAN CHURCH" αυτόθι σελ. 961). Ομοίως αναφέρουν, ότι ως καθηγηταί του μαθήματος των θρησκευτικών επιλέγονται οι άριστοι και απολύονται, εάν αποδειχθή ότι απέτυχαν να προσφέρουν κατάλληλον θρησκευτικήν εκπαίδευσιν (σελ.965). Επίσης αναφέρουν, ότι ως διευθυνταί σχολείων επιλέγονται μόνον εκείνοι, οι οποίοι δύνανται, να διατηρήσουν τον θρησκευτικόν χαρακτήρα του σχολείου (σελ. 966) (επί λέξει "APPOINT A HEADMASTER BY TAKING ACCOUNT OF HIS ABILITY AND FITNESS TO PRESERVE AND DEVELOP THE RELIGIOUS CHARACTER OF THE SCHOOL αυτόθι σελ. 966).

δ) ο P. C U M P E R (DAS VEREINIGTE KONIGREICH UN SEINE RELIGIÖSEN MENSCHENRECHTE, εις GEWISSEN UND FREIHEIT, 46/47- 1996 σελ. 96 επ.) αναφέρει, ότι εις την Αγγλίαν ο βασιλεύς θεωρείται ως επικεφαλής της Αγγλικανικής Εκκλησίας (σελ. 96). Περαιτέρω επαναλαμβάνει τα προλεχθέντα και επί πλέον, ότι δεν αναγνωρίζει τας αιρέσεις ως θρησκείας και ότι έχει κατ' επανάληψιν απορρίψει αιτήσεις αδείας ιδρύσεως ναών και ευκτηρίων οίκων υπ' αυτών (σελ.98-99). Υπ' όψιν ότι εναντίον της τοιαύτης αρνήσεως των αγγλικών αρχών η αίρεσις των Χάρε Κρίσνα προσέφυγεν εις το Ευρωπαϊκόν Δικαστήριον Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, πλην όμως η προσφυγή δεν εκρίθη παραδεκτή υπό της Ευρωπ. Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (απόφ. της 8.3.1994, υπόθεσις ISKCON κατά Μ.Βρετανίας, προσφυγή Νο 20490/92, εις DECISIONS ET RAPPORTS 76 - Α σελ.90 επ.)

δ) Τα ίδια επαναλαμβάνει η μελέτη "L' EXPRESSION DES CROYANCES RELIGIEUSES A L' ECOLE EN GRANDE-BRETAGNE ET EN FRANCE", υπό D U B O U R G - L A V R O F, εις REVUE FRANCAISE DE DROIT CONSTITUTIONNEL, 1997 σελ. 269 επ.) Επί πλέον αναφέρει, ότι εις την Αγγλίαν δεν υπάρχει χωρισμός κράτους -Εκκλησίας (σελ.272), αλλά μόνον κρατική Εκκλησία, καθεστώς κατοχυρωθέν νομικώς παλαιόθεν (αρχικώς δια του νόμου εξουσίας του 1559 υπό της Ελισάβετ ΙΙ, η οποία έλαβε τον τίτλον του υπάτου αρχηγού της αγγλικής Εκκλησίας ο οποίος διατηρείται μέχρι σήμερον). Σήμερον η τοιαύτη θέσις της Αγγλικής Εκκλησίας κατοχυρούται διά των Εκκλησιαστικών νόμων του Καντέρμπουρυ και της Υόρκης του 1964 και 1969. Η επίσημη Εκκλησία της Σκωτίας κατοχυρούται διά του νόμου του 1690, της δε Βορείου Ιρλανδίας διά των νόμων του 1870 και του 1920. Τέλος υπό της ίδιας μελέτης αναφέρεται, ότι ο Χριστιανισμός αποτελεί τμήμα του αγγλικού Δικαίου, το οποίον επηρεάζεται ευθέως υπ αυτού (σελ.273).

ε) Ομοίως αναφάινεται και η λίαν ενδιαφέρουσα και αναλυτική μελέτη του N. DOE (NATIONAL IDENTITY, THE CONSTITUTIONAL TRADITION AND THE STRUCTURE OF LAW ON RELIGION IN THE UNITED KINGDOM", εις RELIGIONS IN EUROPEAN UNION, 1998 σελ.93επ.)

Το εν λόγω έργον αναφέρει επί πλέον (πλην των ως άνω ήδη γνωστών), ότι ο Βασιλεύς της Αγγλίας ως επί κεφαλής της Εκκλησίας υποχρεούται, να διατηρήση την επίσημον Εκκλησίαν (σελ. 98). Ο ίδιος (δηλ. ο βασιλεύς) διορίζει τους υποψηφίους ως επισκόπους της Εκκλησίας, ορισμένοι δε εκ των εν λόγω Επισκόπων είναι μέλη της Βουλής των Λόρδων, αι δε αποφάσεις της Συνόδου της Αγγλικής Εκκλησίας (αι οποίαι εγκρίνονται υπό του βασιλέως) είναι ισότιμοι προς τον νόμον και έχουν πλήρη ισχύν νόμου (σελ. 99). Περαιτέρω η ίδια μελέτη αναφέρει, ότι εις την Αγγλίαν κράτος και Εκκλησία είναι ηνωμένοι (THE STATE AND CHURCH OF ENGLAND ARE LINKED σελ. 111). κ.τ.τ. Και προς αποφυγήν ασκόπων επαναλήψεων αναφέρομεν, ότι όλα τα ως άνω γίνονται αποδεκτά υπό πολλών άλλων συγγραφέων, κυριώτεροι των οποίων είναι ο F. LYALL (RELIGIOUS LAW AND APPLICATION BY CIVIL AND RELIGIOUS JURISDICTIONS IN GREAT-BRITAIN, εις RELIGION IN COMPARATIVE LAW AT THE DAWN OF THE 21st CENTURY, 2000 σελ. 251 επ.), το παρόν έργον αναφέρει επί πλέον, ότι όχι μόνον ο βασιλεύς, αλλά και οι διάδοχοι αυτού πρέπει να ανήκουν εις την επίσημον αγγλικήν Εκκλησίαν προσθέτων, ότι υπάρχει σοβαρόν νομικόν θέμα με τον διάδοχον Κάρολον, ο οποίος είναι διαζευγμένος, ήτοι προέβη εις ενέργειαν μη επιτρεπομένην δι' αυτόν υπό της επισήμου Εκκλησίας,(σελ. 266). Ομοίως οι MACCLEAN και HOWDLE (NEW LIBERTIES AND CHURCH-STATE RELATIONSHIP IN THE UNITED KINGDOM, εις NEW LIBERTIES AND CHURCH AND STATE RELATIONSHIP IN EUROPE, 1998 σελ. 389 επ.). Ομοίως MACCLEAN (STATE AND CHURCH IN THE UNITED KINGDOM, εις STATE AND CHURCH IN THE EUROPEAN UNION, εκδ. υπό G. ROBBERS, 1996 σελ. 307 επ.).

4. ΑΥΣΤΡΙΑ

Ο πληθυσμός της Αυστρίας αποτελείται από καθολικούς κατά συντριπτικήν πλειοψηφίαν (78,14% του πληθυσμού της), οι λοιποί κάτοικοι είναι επίσης χριστιανοί (προτεστάντες, Ορθόδοξοι Παλαιοκαθολικοί κ.λ.π.) και μόνον ένα 2,04% είναι Μουσουλμάνοι και μόνον ένα 0,09% Εβραίοι (πηγή G. ROBBERS, "STATE AND CHURCH IN THE EUROPEAN UNION, 1996 σελ. 229). Υπό του άρθρου 14 του αυστριακού Συνταγματικού Νόμου (STAATSGRUNDGESETZ) προβλέπεται το δικαίωμα"της θρησκευτικής ελευθερίας. Η διάταξις αύτη ουδεμίαν έννοιαν "χωρισμού" κράτους -

Εκκλησίας εισάγει. Εκ των εντεύθεν δεδομένων πρέπει να καταλήξωμεν, ότι εις την Αυστρίαν δεν υπάρχει χωρισμός κράτους - Εκκλησίας, ως προκύπτει εκ των εξής στοιχείων:

α) Το άρθρον 14 παρ. 10 του αυστριακού Συντάγματος (BUNDESVERFASSUNGSGESETZ) προβλέπει το μάθημα των θρησκευτικών εις τα σχολεία δημόσια και ιδιωτικά. Εις τας αιτούσας των εν λόγω σχολείων προβλέπεται η ανάρτησις του Σταυρού της χριστιανικής θρησκείας, χωρίς τούτο να θεωρείται παραβίασις της θρησκευτικής ελευθερίας τρίτων (ÖHLINGER, VERFASSUNGSRECHT, 3η εκδ. 1997 σελ. 374). Η αξίωσις μάλιστα παροχής υπό του κράτους μαθήματος θρησκευτικών αποτελεί ατομικόν δικαίωμα (G A M P L, STAATSKIRCHENRECHT, 1989 σελ. 61). Το μάθημα των θρησκευτικών είναι υποχρεωτικόν εις όλα τα σχολεία (GAMPL, ενθ' αν. σελ. 66. PREE, ÖSTERREICHISCHES STAATSKIRCHENRECHT, 1984 σελ. 54, 57) και δεν προβλέπεται απαλλαγή δι' ουδένα, εφ. όσον ανήκει εις ορισμένην Εκκλησίαν (πρβλ. PREE, σελ. 54 αναφέροντα επί λέξει, "Eine Befreiung von Pflichtfach Religion ist nich vorgesehen.... Der Religionsunterricht ist nur für jene Schüler Pflichtgegenstand welche eine gesetzlich anerkannten Kirche angehören) (η υπογράμμισις είναι του συγγραφέως HELMUTH PREE). Η ύλη του μαθήματος των θρησκευτικών καθορίζεται από της Εκκλησίας και όχι υπό του κράτους (GAMPL, σελ. 66, PREE, σελ. 55 - 56). Το μάθημα των θρησκευτικών διδάσκεται εις ορισμένον αριθμόν ωρών καθ'εβδομάδα εν συμφωνία με την Εκκλησίαν, αι δε ώραι δεν δύνανται να μειωθούν χωρίς την έγκρισίν της (PREE, σελ. 55, GAMPL, σελ. 66). Αυτό άλλωστε ορίζει και ο νόμος περί σχολικής οργανώσεως (SCHULORGANISATIONSGESETZ) εις την παράγρ. 6 εδάφιον 2. τέλος το μάθημα των θρησκευτικών διδάσκεται ως κατηχητικόν (KONFESSIONELL GEBUNDEN, πρβλ. PREE: σελ. 56) απαγορεύεται δε να λάβη τον χαρακτήρα ενός αχρώμου διαθρησκευτικού μαθήματος (πρβλ. PREE σελ. 56 αναφέροντα επί λέξει "Ein interkfnessioneller Religionsunterricht..... ist im österreichischen Recht nicht vorgesehen"). Βεβαίως περί του μαθήματος των θρησκευτικών εις την Αυστρία αναφέρονται και όλοι οι γνωστοί θεωρητικοί του Συνταγματικού Δικαίου, π.χ. ο SCHINKELE (ZUR WELTANSCHAUUNGSFREIHEIT IN ÖSTERREICH, εις ÖSTERREICHISCHES ARCHIV FÜR KIRCHENRECHT, 1990 τευ. 1\2 σελ. 69 αναφέρει, ότι το μάθημα των θρησκευτικών είναι υποχρεωτικό και ότι περιλαμβάνεται εις την έννοια της συνταγματικώς κατοχυρωμένης θρησκευτικής ελευθερίας η οποία πρέπει να ερμηνεύεται ευρέως (σελ.51) ο ERMAKORA (GRUNDRISS DER MENSCHENRECHTE IN ÖSTERREICH, 1988) ο οποίος θεωρείται ως ο διαπρεπέστερος Αυστριακός συνταγματολόγος αναφέρει, ότι το μάθημα των θρησκευτικών ανάγεται εις τον χώρον συνεργασίας κράτους και Εκκλησίας προβλεπομένης συνταγματικώς (σελ. 266), ως και ότι το μάθημα των θρησκευτικών αποτελεί θεσμόν, τον οποίον το κράτος δεν επιτρέπεται να θίξη (σελ. 263). Ομοίως είχε υποστηρίξει ο ίδιος συγγραφέας και παλαιότερον (HANDBUCH DER GRUNDFREIHEITEN UND DER GRUNDRECHTE, 1963), όπου υποστηρίζει, ότι το μάθημα των θρησκευτικών ανάγεται εις τον χώρον συνεργασίας κράτους - Εκκλησίας (σελ. 385), ως και ότι ο νόμος, ο οποίος καθιερώνει το μάθημα των θρησκευτικών ως υποχρεωτικόν δεν αντίκειται εις το Σύνταγμα επικαλούμενος την νομολογίαν των δικαστηρίων (σελ. 495). Ο SCHWENDENWEIN (CHURCH AND STATE IN AUSTRIA, εις JUS ET JUSTITIA, 1996 σελ. 919) αναφέρει, ότι το μάθημα των θρησκευτικών εις τα δημόσια σχολεία διδάσκεται και υπό κληρικών (μισθοδοτούμένων υπό του κράτους), επίσης ότι το μάθημα τούτο είναι κατηχητικόν (της Καθολικής Εκκλησίας) και τούτο έχει ορισθή διά Κονκορδάτου συναφθέντος μετά του Βατικανού, το οποίον (Κονκορδάτον) έχει ισχύν διεθνούς συνθήκης κεκυρωμένης διά νόμου. Τέλος αναφέρει ότι το μάθημα των θρησκ/κών είναι υποχρεωτικόν. Το ίδιον συμβαίνει και διά τους ανήκοντας εις την Ευαγγελικήν Εκκλησίαν (H e l l b l i n g, STAAT UND KIRCHE IN ÖSTERREICH AUS EVANGELISCHER SICHT, εις F.E c k e r, KIRCHE UND STAAT ZUM 65 GEBURTSTAG, 1976 σελ. 202 - 203).

β) Πέραν του μαθήματος των θρησκ/κών ένα άλλο λίαν ενδιαφέρον και χαρακτηριστικόν στοιχείον αποδεικνύον, ότι κατ' ουσίαν εις την Αυστρίαν δεν υπάρχει χωρισμός κράτους- Εκκλησίας είναι η θέσις την οποίαν κατέχει η Εκκλησία, εις την οποίαν ανήκει η συντριπτική πλειοψηφία του αυστριακού λαού, δηλ. η καθολική Εκκλησία. Επί του προκειμένου θα ηδύναντο να λεχθούν πολλά. Περιοριζόμεθα εις τα απολύτως απαραίτητα, αλλά και λίαν χαρακτηριστικά δεδομένα, ήτοι: αα) Η Καθολική Εκκλησία χρηματοδοτείται υπό του κράτους, π.χ. το έτος 1969 αναφέρεται, ότι εχρηματοδοτήθη με 265.000.000 αυστριακά σελίνια (περί τα 5 δισεκατομμύρια δραχμάς), ως αναφέρει ο GAMPL (ενθ' αν. σελ. 117) . ββ) Η Καθολική Εκκλησία θεωρείται εις την Αυστρίαν ως κρατική Εκκλησία και ως η πρώτη ιστορικώς ανεγνωρισμένη, χαρακτηριστικώς ο PREE, (ενθ' αν. σελ. 61) αναφέρει επί λέξει "Als bisherige Staatskirche war daher die Katholische Kirche die erste und von vornherein anerkannte (historische

Anerkennung")".γγ) Η Καθολική Εκκλησία αποτελεί νομικόν πρόσωπον δημοσίου δικαίου (S c h w e n d e n w e i n, ενθ' αν. σελ. 916.PREE, ενθ' αν. σελ. 80. K l e c a t s k y, DIE KIRCHFREIHEIT IN ÖSTERREICH, εις KIRCHE UND STAAT - F. ECKER ZUM 65 GEBURTSTAG, 1976 σελ. 153). δδ) Η Καθολική Εκκλησία θεωρείται προνομιακή, κατέχει επικρατούσαν θέσιν εις την Αυστρίαν εν αντιθέσει προς όλας τας άλλας Εκκλησίας. Επί το προκειμένου όλοι, οι Αυστριακοί θεωρητικοί του Συνταγματικού Δικαίου συμφωνούν απολύτως. Χαρακτηριστικώς αναφέρεται επί λέξει "die katholische Kirche, stellt man die dominierende Stellung dieser Kirche" (ERMACORA, Handbuch der Grundfreiheiten ενθ'αν. σελ. 386 "the Catnolic Curch Austrian contains more provisions for this church than for other denominaltions" (SCHWENDENWEIN, ενθ' αν. σελ. 917). "dominante Stellung der kahto1iscihen Kirche) (ERMACORA, Grundriss der Menschenrecrte in Österreich", ενθ. αν. σελ. 264), κ.α.

γ) Εις την Αυστρίαν ισχύει το σύστημα της "ανεγνωρισμένης θρησκείας", υπό την έννοιαν ότι μόνον αι κατά ν ό μ ο ν ανεγνωρισμένοι θρησκειάι απολαύουν του δικαιώματος της θρησκευτικής ελευθερίας. Τοιούτος νόμος είναι ο νόμος της 9.1.1998 BUNDESGESETZ ÜBER DIE RECHTSPERSÖNLICHKEIT VON RELIGIÖSEN BEKENTNISGEMEINSCHAFTEN). Τοιούτος νόμος ίσχυε πάντοτε εις την Αυστρίαν. Απλώς ο νέος νόμος αντικατέστησε τον παλαιόν και μέχρι τότε ισχύοντα όμοιον νόμον της 20.5.1874. Βάσει τού νόμου τούτου καμμία οργάνωσις δεν θεωρείται ως θρησκευτική, εάν δεν έχει αναγνωρισθή υπό του κράτους (δι' αποφάσεως του Υπουργού Παιδείας). Ο Υπουργός δύναται να εγκρίνη ή να απορρίψη την αίτησιν ή να εξαρτήση την έγκρισιν εκ της διαλύσεως άλλης υφισταμένης ομοίας οργανώσεως. Ο νόμος τάσσει αυστηρότατες προϋποθέσεις αναγνωρίσεως μεταξύ των οποίων 300 τουλάχιστον οπαδοί κάτοικοι Αυστρίας ανάλυσις των δογμάτων και εις τι διαφέρουν από τα δόγματά των υφισταμένων θρησκειών, ποία τα δικαιώματα και αι υποχρεώσεις των οπαδών των και πως θα εξοικονομεί τα αναγκαία της λειτουργίας της οργανώσεως χρήματα κ.λ.π. Απαγορεύεται να δοθή η έγκρισις, εφ' όσον η αιτούσα οργάνωσις δεν τηρεί τας αρχάς της δημοκρατίας ή εφ'όσον χρησιμοποιεί μεθόδους ψυχικού επηρεασμού προς διάδοσιν της διδασκαλίας της. Επί πλέον απαιτείται η αιτούσα οργάνωσις να υπάρχη επί 20ετίαν και να αντιπροσωπεύη τουλάχιστον το 2% του πληθυσμού της Αυστρίας κατά την τελευταίαν απογραφήν και τέλος να έχη επιδείξει θετικήν εικόνα εις την κοινωνίαν. Βάσει του νόμου τούτου, μέχρι σήμερον έχουν αναγνωρισθή εις την Αυστρίαν μόνον ένδεκα Εκκλησίαι (μεταξύ των οποίων και η Ορθόδοξος Ελληνική), αι λοιπαί δεν έχουν αναγνωρισθή (PREE, ενθ' αν. σελ. 62). Καμμία των αιρέσεων δεν έχει αναγνωρισθή. Εναντίον της αποφάσεως αναγνωρίσεως ή μη αναγνωρίσεως ή απορρίψεως της αιτήσεως ή μη απαντήσεως εις αυτήν δεν προβλέπεται ουδεμία προσφυγή εις τα διοικητικά δικαστήρια (ενθ' αν σελ. 78). Σημεωτέον ότι εις την Αυστρίαν μία θρησκευτική οργάνωσις μπορεί να διαλυθή δι' απλής διοικητικής πράξεως (και όχι διά δικαστικής αποφάσεως). Υπ' όψιν ότι εις την Αυστρίαν προ ετών διετάχθη η διάλυσις δύο οργανώσεων της αιρέσεως του Μουν. Εναντίον της αποφάσεως διαλύσεως υπό του επί κεφαλής της εν λόγω οργανώσεως ησκήθη προσφυγή εις το Ευρωπ. Δικαστήριον Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, πλην όμως αύτη δεν εκρίθη παραδεκτή υπό της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων διά της από 15.10.1981 αποφάσεώς της (προσφυγή Νο 8652/79 "χ" κατά Αυστρίας, εις DECISIONS ET RAPPORTS, τομ. 26 σελ. 89 επ.), εθεωρήθη δε υπό της εν λόγω αποφάσεως, ότι η διάλυσις της ως άνω οργανώσεως εις την Αυστρίαν δεν παραβιάζει την θρησκευτικήν ελευθερίαν.

δ) Εις την Αυστρίαν υπέρ των ανεγνωρισμένων Εκκλησιών προβλέπεται και εκκληστικός φόρος (GAMPL, ενθ' αν. σελ.32).

ε) Εις την Αυστρίαν δια του νόμου της 20.8.1998 ιδρύθη κρατική υπηρεσία παρακολουθήσεως και ενημερώσεως επί των επικινδύνων μεθόδων, τας οποίας εφορμίζουν αι αιρέσεις. Ο νόμος φέρει τον τίτλον "ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΚΟΣ ΝΟΜΟΣ ΠΕΡΙ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΕΩΣ ΕΠΙ ΘΕΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΑΙΡΕΣΕΩΝ (BUNDESGESETZ ÜBER DIE EINRICHTUNG EINER DOKUMENTATIONS- UND INFORMATIONSSTELLE FÜR SEKTENFRAGEN). στ) Τέλος εις την Αυστρίαν υπό των διαπρεπεστέρων εκ των ως άνω συγγραφέων ρητώς αναφέρεται, ότι εις την χώραν αυτήν χωρισμός κράτους - Εκκλησίας δεν υπάρχει, π.χ ο ERMACORA (HANDBUCH DER GRUNDRECHTEN UND GRUNDFREIHEITEN ενθ. αν. σελ. 380) αναφέρει επί λέξει "DasVerhältnis von Staat und Kirche in Österreich ist daher nicht schlechthin vom Prinzip der Trennung von Staat und Kirche bestimmt", ο δε KLEKATSKY (ενθ. αν. σελ. 147 - 148) αναφέρει, ότι παρά την από του 1932 απόφασιν του Συνταγματικού Δικαστηρίου, η οποία

όρισεν, ότι εις την Αυστρίαν δεν υπάρχει το σύστημα της κρατικής Εκκλησίας εν τούτοις εις την πράξιν η Αυστριακή Δημοκρατία παρέμεινε προσηλωμένη εις το σύστημα της κρατικής εκκλησίας ως επί της εποχής της μοναρχίας. Τέλος ο ERMACORA εις άλλον έργον του (MENSCHENRECHTE IN DEN SICH WANDELNDEN WELT, τομ. Ι, 1976 183) ρητώς αναφέρει, ότι ο χωρισμός κράτους - Εκκλησίας, ως διευορφώθη και διευτυπώθη δεν επαληθεύθηκε (επί λέξει "der liberalistische Trennungsgrundsatz, den die Frankfurter Reichsverfassung aufwies, ist nicht verwirklicht).

Κατ' ακολουθίαν πάντων των ανωτέρω (και πολλών άλλων παραλειπομένων χάριν συντομίας συμφωνούντων όμως προς τα ως άνω πλήρως) εξάγεται αβιάστως το συμπέρασμα, ότι εις την Αυστρίαν χωρισμός Κράτους - Εκκλησίας δεν υπάρχει.

5. Β Ε Λ Γ Ι Ο Ν

Το Βελγικόν Σύνταγμα δεν θέσπιζει ρητώς χωρισμόν κράτους - Εκκλησίας, ούτε και καθορίζει. καθεστώς κρατικής Εκκλησίας. Εις την πράξιν όμως το καθεστώς που επικρατεί δεν συνεπάγεται χωρισμόν κράτους -Εκκλησίας, αλλά προνομιακήν και υπερέχουσιν θέσιν της Καθολικής Εκκλησίας, ήτοι καθιερούται και εις την χώραν αυτήν εις την πράξιν καθεστώς κρατικής Εκκλησίας. Επισημαίνομεν προς τούτο τα εξής αποδεικτικά στοιχεία:

α) Το άρθρον 181 παρ. 1 του βελγικού Συντάγματος προβλέπει την μισθοδοσίαν και συνταξιοδότησιν των κληρικών **υ π ό τ ο υ κ ρ ά τ ο υ ς** (A M E Z, UN ASPECT OUBLIE DE L' ETAT: LE REGIME DES CULTES, εις JOURNAL DES TRIBUNAUX, 2002 σελ. 529 επ.) η μελέτη αυτή είναι, εκ του συνόλου της βιβλιογραφίας εις την οποίαν προσετρέξαμεν, η πλέον ενδιαφέρουσα, η πλέον κατατοπιστική, η πλέον έγκυρος και η πλέον αναλυτική διά τας σχέσεις κράτους -Εκκλησίας εις το Βέλγιον, περαιτέρω TORFS, (DIE RECHTLICHE STELLUNG DER KULTE IN BELGIEN εις GEWISSEN UND FREIHEIT, 55/2000 σελ. 116). Υπό του κράτους μισθοδοτούνται όχι μόνον οι κληρικοί αλλά και οι λαϊκοί υπάλληλοι της Καθολικής Εκκλησίας (TORFS, ενθ αν. σελ. 122). Προς τούτο (δια την μισθοδοσίαν του κλήρου και των λαϊκών υπαλλ. της καθολ. Εκκλησίας) εγγράφεται πίστωσης εις τον κρατικόν προϋπολογισμόν του βελγικού κράτους (A M E Z, ενθ'αν. σελ. 535, ομοίως ROBBERS, STATE AND CHURCH IN THE EUROPEAN UNION, 1996 σελ. 17).

β) Εις το Βέλγιον υφίσταται καθεστώς **α ν α γ ν ω ρ ί σ ε ω ς** εκκλησιών υπό αυστηροτάτας προϋποθέσεις, μόνον δε εις τας ανεγνωρισμένας θρησκείας αναγνωρίζεται το δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας και απολαύουν τα υπό του νόμου και του Συντάγματος προνόμια. Μέχρι σήμερον μόνον εξ θρησκείαι έχουν επισήμως αναγνωρισθή κατά την διαδικασίαν του νόμου (Καθολική, Προτεστάντική, Ιουδαϊκή, Αγγλικανική, Ισλαμική και ορθόδοξος ελληνική και ρωσική, R O B B E R S, ενθ αν. σελ.18-19, πρβλ. και V E L A E R S - F O B L E T S, L' APPREHENSION DU FAIT RELIGIEUX PAR LE DROIT - A PROPOS DES MINORITES RELIGIEUSES, εις REVUE TRIMESTRIELLE DES DROITS DE L' HOMME, 1997 σελ. 275 επ.) Αι αιρέσεις και πάσαι αι λοιπαί θρησκείαι εις το Βέλγιον δεν είναι ανεγνωρισμέναι. Τούτο συνεπάγεται το ως άνω καθεστώς (μη αναγνώρισις προνομίων, μη δυνατότης να λειτουργήσουν ως θρησκείαι ή ως εκκλησίαι). Η εν προκειμένω αναγνώρισις παρέχεται υπό του νόμου και υπόκειται εις αυστηράς προϋποθέσεις μεταξύ των οποίων και η υποχρέωσις του αιτούντος να αποδείξη, ότι η οργάνωσις του αποτελεί θρησκείαν μεταξύ των οποίων ο αριθμός των οπαδών η ιστορική ύπαρξις εις το Βέλγιον, η δομή της οργανώσεως, η συνέπεια, η μη χρησιμοποίησις αθεμίτων μεθόδων και η μη διενέργεια προσηλυτισμού, καθ' όσον ο προσηλυτισμός εις το Βέλγιον τιμωρείται ποινικώς υπό του άρθρου 142 του Βελγικού Ποινικού Κώδικος (V E L A E R S- F O B L E T S, ενθ'αν. σελ.21 επ.). Εναντίον των αποφάσεων των βελγικών αρχών μη ανγνωρίζουσών ορισμένας ως θρησκείας ησκήθησαν προσφυγαί ενώπιον της δικαιοσύνης πλην όμως απερρίφθησαν (Robberts, ενθ'αν. σελ. 21 επ.

γ) Εις το Βέλγιον διδάσκεται εις τα σχολεία το μάθημα των θρησκευτικών (AMEZ , ενθ'αν. σελ. 532. TORFS, ενθ'αν. σελ. 25). Το μάθημα των θρησκευτικών είναι "κατηχητικόν", ήτοι της Καθολικής Εκκλησίας (πρβλ. R O B B E R S, σελ.24 αναφέροντα επί λέξει " in the area of education, in terms of numbers, Catholic education outstrips state education"). Το ίδιον γίνεται δεκτόν και γενικώτερον (πρβλ. B U L C K E N S, L' ENSEIGNEMENT DE LA RELIGION DANS LES ECOLES SECONDAIRES CATHOLIQUES EN FLANDRE, εις L' ENSEIGNEMENT DE LA RELIGION CATHOLIQUE A L'

δ) Υπάρχει εις το Βέλγιον ιδιαιτέρως προνομιακή και υπερέχουσα θέσις της Καθολικής Εκκλησίας, π.χ. εάν υπάρξη έλλειμμα χρηματικών ή χρέος της Καθολικής Εκκλησίας, καταβάλλεται υπό των τοπικών Δήμων, η Καθολική Εκκλησία διαθέτει ιδικές της ώρες εις την κρατ. τηλεόραση και το κρατ. ραδιόφωνο, υπάρχει σώμα στρατιωτικών ιερέων και ιερέων των φυλακών. Η Καθολική Εκκλησία διαθέτει ιδικών της Πανεπιστήμιον, το οποίον είναι το σπουδαιότερον του Βελγίου, η Καθολική Εκκλησία εκπροσωπείται εις την Βουλήν διαθέτουσα δύο κληρικούς εκπροσώπους της, η καθολική Εκκλησία απολαύει φορολογικάς απαλλαγάς Περί όλων τούτων πρβλ. TORFS, (ενθ' αν. σελ. 18 επ.). Κατ ακολουθίαν των ανωτέρω προκύπτει, ότι εις το Βέλγιον δεν υπάρχει χωρισμός Κράτους-Εκκλησίας. Παραθέτομεν προς τούτο επί λέξει διατύπωσιν του TORFS (ενθ' αν. σελ. 18) αναφέρουσιν όχι μόνον ότι εις το Βέλγιον χωρισμός κράτους-Εκκλησίας δεν υπάρχει, αλλ' επί πλέον, ότι ο τοιούτος χωρισμός αντίκειται εις το άρθρον 181 του Συντάγματος. Το εν λόγω απόσπασμα έχει επί λέξει ως εξής "separation"cannot be reconciled with article 181 of the Constitution" .

ΙΤΑΛΙΑ-ΙΣΠΑΝΙΑ-ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ

6. ΙΤΑΛΙΑ

Το ιταλικόν Σύνταγμα δεν θεσπίζει κανέναν χωρισμόν κράτους-Εκκλησίας. Αντιθέτως εις το άρθρον 7 αναφέρει, ότι και η πολιτεία και η καθολική Εκκλησία είναι κυρίαρχες, αι δε μεταξύ των σχέσεις ρυθμίζονται από τας συμφωνίας του Λατερανού, που συνάπτει το ιταλικόν κράτος μετά του Βατικανού.

Επί πλέον το άρθρον 8 του Ιταλικού Συντάγματος κάνει ιδιαιτέραν μνείαν της καθολικής Εκκλησίας αναφέρον, ότι αι άλλαι πλην αυτής εκκλησiai οργανούνται βάσει των ιδικών των καταστατικών, εφ' όσον ταύτα δεν είναι αντίθετα προς την έννομον τάξιν. Είναι κατά ταύτα σαφές, ότι δίδει εις την καθολικήν Εκκλησίαν πρωτεύουσιν και κυρίαρχον θέσιν. Τούτο γίνεται δεκτόν και υπό της επιστήμης γενικώς και χωρίς εξαιρέσεις. Ειδικώτερον εις την Ιταλίαν μέχρι το 1984 η Καθολική Εκκλησία κατείχε την θέσιν της "κρατικής Εκκλησίας". Το έτος τούτο υπεγράφη εις VILLA MADAMA νέα συμφωνία μεταξύ ιταλικού κράτους και Καθολικής Εκκλησίας την 18.2.1984, όπου ήρθη ο χαρακτηρισμός αυτός. Το ερώτημα που ανακύπτει είναι, εθεσπίσθη κατόπιν τούτου χωρισμός κράτους -Εκκλησίας η όχι; Επί του προκειμένου η επιστήμη απαντά αρνητικώς εν όψει των όσων συμβαίνουν εις την πράξιν και συγκεκριμένως:

α) Ο Β Ο Τ Τ Α (LE DROIT RELIGIEUX ET SON APPLICATION PAR LES JURIDICTIONS CIVILES ET RELIGIEUSES: COEXISTENCE, INTERRELATIONS, INFLUENCES RECIPROQUES, LE CAS ITALIEN, εις LA RELIGION EN DROIT COMPARE A L AUBE DU 21 SIECLE, 2000 έκδ. CAPARDOS και CHRISTIANS) αναφέρει, ότι η Καθ. Εκκλησία και μετά την συμφωνίαν παραμένει ιδιαιτέρως ισχυρό συμβαλλόμενον μέρος η δε ισχύς της είναι απιστεύτως ηυξημένη (επί λέξει "L'Eglise catholique est restée une partie contractante particulièrement puissante: d' après quelques dispositions specifiques du nouvel Accord son pouvoir semble meme s' être incroyablement accrue" αυτόθι σελ. 167). Περαιτέρω ο ίδιος συγγραφέας αναφέρει, ότι το κράτος και η Καθολική Εκκλησία δικάζουν εις ίδια δικαστήρια εκάστη, αι αποφάσεις όμως τούτων είναι αποδεκταί υπ' αμφοτέρων. Αναφέρει δηλ. ότι αι αποφάσεις των εκκλησιαστικών δικαστηρίων περιβάλλονται τον εκτελεστήριον τύπον των αποφάσεων των πολιτικών δικαστηρίων και γίνονται δεκταί υπό του κράτους, ότι ακυρωτική απόφασις εκκλησιαστικού δικαστηρίου εκτελείται υπό του Εφετείου, ως και ότι τα εκκλησιαστικά δικαστήρια εκδίδουν αποφάσεις εχούσας ισχύν αποφάσεων των πολιτικών δικαστηρίων (αυτόθι σελ. 169). Όλα δε αυτά προβλέπονται υπό της προαναφερθείσης συμφωνίας (σελ. 172), η οποία εισάγει την αρχήν της αναγνωρίσεως του "δόγματος της νομολογίας" (σελ.173). Επίσης, ότι τα ιταλικά δικαστήρια είναι υποχρεωμένα να εφαρμόζουν το Κανονικόν (Εκκλησιαστικόν) Δίκαιον (σελ.175). Ο ίδιος ο συγγραφέας αναφέρει (σελ.177) ότι δι'

άρθρου 75 του νόμου 222/1985 παρέχεται εις την Επισκοπικήν Σύνοδον της Ιταλίας το αποκλειστικόν δικαίωμα εκδόσεως κανόνων δικαίου αναγνωρίζοντάς τους τοιουτοτρόπως την ευχέρειαν ευθέως επηρεασμού της εννόμου τάξεως της Ιταλίας. Περαιτέρω ο ίδιος ο συγγραφεύς αναφέρει, ότι το Σύνταγμα κατοχυρώνει το ατομικόν δικαίωμα του κληρικού επί του μισθού του. (σελ. 178) Παραθέτει δε και αντίστοιχον νομολογίαν.

Εις την Ιταλίαν ισχύει "εκκλησιαστικός φόρος" υπέρ της Εκκλησίας ανερχόμενος εις το 0,8% του φορολογητέου εισοδήματος εκάστου Ιταλού. Όσοι δηλώσουν άθεοι, δεν απαλλάσσονται από την πληρωμήν του εκκλησιαστικού φόρου, απλώς ούτος δεν περιέρχεται εις την εκκλησίαν αλλ' εις κοινωφελείς σκοπούς. Ο τοιούτος εκκλησιαστικός φόρος προβλέπεται υπό του άρθρου 47 του νόμου 222/1985 (BOTTA, ενθ'αν. σελ. 182). Ο εν λόγω συγγραφεύς καταλήγει εις το ότι εις την Ιταλίαν δεν υπάρχει κατόπιν των ανωτέρω χωρισμός κράτους - Εκκλησίας, αφού εις την τελευταίαν (κυρίως) αναγνωρίζονται ευρύταται αρμοδιότητες ασκήσεως δημοσίας διοικήσεως και δικαστικών αρμοδιοτήτων (σελ. 190, 191, 192), οι δε ισχύοντες νόμοι αναφέρουν, ότι το Ιταλικόν κράτος υποχρεούται να ενισχύη την Εκκλησίαν λόγω της συμβολής της εις την διαμόρφωσιν υψηλού επιπέδου πολιτών (αυτόθι). Οι BUSNELLI (NEW LIBERTIES AND CHURCH STATE RELATIONSHIP IN ITALY, εις NEW LIBERTIES AND CHURCH AND STATE RELATIONSHIPS IN EUROPE, 1998 σελ. 239 επ.) αναφέρει ήδη από την αρχήν της μελέτης του, ότι εις την Ιταλίαν δεν υπάρχει χωρισμός κράτους - Εκκλησίας και μετά το 1985 δια τους εξής κυρίως λόγους:

α) Οι κανόνες που εκδίδει η Καθολική Εκκλησία έχουν ισχύν νόμου και επηρεάζουν ευθέως την ιταλικήν νομοθεσίαν (σελ. 241), αναφέρει δε ως παράδειγμα, το ότι η ιταλική κυβέρνησις ηθέλησε να εισαγάγει διάταξιν νόμου περί ευθανασίας, δεν το κατόρθωσε όμως λόγω αντιθέσεως της τοιαύτης διατάξεως προς διατάξεις κανόνων της Καθολικής Εκκλησίας (σελ. 245 αναφέρων επί λέξει "By not creating any laws on "euthanasia" the Italian system conforms to the principles of the Roman Catholic Church").

β) Η Καθολική Εκκλησία εις την Ιταλίαν κατέχει δεσπόζουσας θέσιν (σελ. 258 αναφέρων επί λέξει "the roman Catholic Church is predominant in Italy"). Ο ίδιος συγγραφεύς αναφέρει περαιτέρω (σελ. 261) ότι αι εκπομπάι της ιταλικής κρατικής ραδιοτηλεοράσεως επηρεάζονται ευθέως υπό της Καθολικής Εκκλησίας, το δε κράτος χρηματοδοτεί ραδιοφωνικούς ή τηλεοπτικούς σταθμούς μεταδίδοντας θρησκευτικά προγράμματα (σελ. 261).

Ο FERRARI (STATE AND CHURCH IN ITALY, εις ROBBERS ενθ'αν. σελ. 169 επ.) αναφέρει, ότι εις την Ιταλίαν διδάσκεται εις τα σχολεία ως υποχρεωτικόν το μάθημα των θρησκευτικών (σελ. 169), ως και ότι τούτο παρακολουθείται υπό του 90% των μαθητών. Το θέμα δε του μαθήματος των θρησκ/κων ρυθμίζεται διά του Κοινοβότου που έχει υπογράψει η Ιταλία μετά του Βατικανού και το παλαιότερον και το προαναφερθέν ACCORDO DI VILLA MADAMA. Ο ίδιος συγγραφεύς αναφέρει, ότι εις την Ιταλίαν η Καθολική Εκκλησία κατέχει δεσπόζουσας θέσιν (THE MOST PROMINENT POSITION σελ. 173) και επίσης θέσιν προτιμησιακήν (PREFERENTIAL POSITION σελ. 173). Εις την ιδίαν σελ. αναφέρει, ότι αι αιρέσεις αποκλείονται των εκκλησιαστικών προνομίων (π.χ αποκλείονται της θεσπίσεως εκκλησιαστικού φόρου, επιχορηγήσεων κ.λ.π. σελ. 173) μεταξύ των ούτω αποκλειομένων των εκκλησιαστικών προνομίων αναφέρονται οι σαηντολόγοι, οι μάρτυρες του ιεχωβά, καθώς και οι μουσουλμάνοι. Τούτο καθ' όσον εις την Ιταλίαν υπάρχει σύστημα αναγνωρίσεως και μη αναγνωρίσεως θρησκειών (ASSOCIAZIONI RICONOSCIUTE και ASSOCIAZIONI NON RICONOSCIUTE σελ. 174 επ.), μόνον δε η τοιαύτη αναγνώρισις δίδει εις μίαν οργάνωσιν τον χαρακτήρα της θρησκείας, άλλως όχι, ως ρητώς αναφέρει ο ίδιος συγγραφεύς (σελ. 175 επί λέξει "THE ACKNOWLEDGEMENT..... CONFIRMS THE RELIGIOUS NATURE OF RECOGNISED BODY"). Επίσης αναφέρεται, ότι η Καθολική Εκκλησία εις την Ιταλίαν είναι νομικόν πρόσωπον δημοσίου δικαίου ασκούσα διοίκησιν (σελ. 176).

Ο ίδιος συγγραφεύς αναφέρει περαιτέρω, ότι η υπεροχή της Καθολικής Εκκλησίας αναγνωρίζεται ευθέως εκ του Συντάγματος (επί λέξει "Art. 7, sect. I Const. (which recognises the sovereignty and independence of the Catholic Church) σελ. 177 αυτόθι).

Ειδικώτερον περί του μαθήματος των θρησκευτικών αναφέρει, ότι τούτο προβλέπεται υπό του προαναφερθέντος ACCORDO DI VILLA MADAMA και διδάσκεται καθ' εβδομάδα επί δίωρον εις τα δημοτικά σχολεία και τα γυμνάσια

και επί μίαν ώραν εις τα λύκεια (σελ. 176). Οι διδάσκαλοι του μαθήματος των θρησκ/κών πρέπει να έχουν "εκκλησιαστικήν αναγνώρισιν" δυναμένην να ανακληθῇ χορηγουμένην εγγράφως υπό της Καθολικής Εκκλησίας. Μόνον δε εφ' όσον παρουσιάσουν τοιούτον έγγραφον εις τας σχολικάς αρχάς, δύνανται να διδάξουν το μάθημα των θρησκ/κών (αυτόθι σελ. 178-179) η δε ύλη του μαθήματος των θρησκ/κών καθορίζεται κατόπιν συμφωνίας μεταξύ υπουργείου Παιδείας και Προέδρου της Επισκοπικής Συνόδου της Καθολικής Εκκλησίας (σελ. 179). Το μάθημα των θρησκευτικών χρηματοδοτείται υπό του κράτους (σελ. 160). Περαιτέρω εις τα σχολεία τελείται αγιασμός υπό κληρικών, οι μαθηταί συμμετέχουν εις θρησκευτικές εκδηλώσεις κατά την διάρκειαν του μαθήματος, όπου και υπάρχει και συνάντησις μαθητών με κληρικούς (σελ. 179).

Τέλος επισημαίνεται, ότι οι κληρικοί της Καθολικής Εκκλησίας μισθοδοτούνται υπο του κράτους (σελ. 182 και επί λέξει "the catholic clergy has been transformed into a salaried clergy, according to a model already in operation in the Church of England"). Επίσης το προαναφερθέν σύμφωνον της VILLA MADAMA προβλέπει, ότι η Καθολική Εκκλησία διατηρεί υπηρεσίας εις τον στρατόν, τα νοσοκομεία, τας φυλακάς κ.ο.κ. Τα ίδια περίπου αναφέρονται και υπό πλήθους άλλων συγγραφέων, οι οποίοι καταλήγουν επίσης, εις το ότι εις την Ιταλίαν εις την πράξιν δεν υπάρχει χωρισμός κράτους -Εκκλησίας. Χάριν συντομίας αναφερόμεθα εις ορισμένα βασικά μόνον σημεία ορισμένων εκ των λοιπών συγγραφέων AD HOC επιστημονικών έργων, ήτοι Ο RICHARD PUZZA (εις PUZZA -KUSTERMANN, STAATLICHES RELIGIONSRECHT IM EUROPÄISCHEN VERGLEICH, 1993 σελ. 59 επ.) τιτλοφορεί την μελέτην του STAATLICHE RELIGIONSRECHT IN ITALIEN", διά να δείξη ευθύς εξ αρχής, ότι εις την Ιταλίαν υπάρχει "κρατική εκκλησία". Και το αναφέρει ρητώς, π.χ. εις την σελ. 61 επάγεται, ότι η Καθολική θρησκεία είναι η μόνη κρατική θρησκεία εις την Ιταλίαν (επί λέξει "Die katholische Religion ist die einzige Religion Italiens.... die katholische apostolische und römische Religion ist die einzige Staatsreligion). Ο ίδιος συγγραφέας αναφέρεται ομοίως εις τα ως άνω καθώς και εις το μάθημα των θρησκευτικών (σελ. 65). Ο D ONORIO (LA LIBERTE RELIGIEUSE DANS LE MONDE, 1991, έργο βραβευθέν υπό του γαλλ. Εθνικού κέντρου Επιστημονικών ερευνών) αναφέρεται εις την διάταξιν του ως άνω συμφώνου, η οποία ορίζει, ότι η Ιταλική Δημοκρατία αναγνωρίζει την αξίαν της θρησκευτικής παιδείας και λαμβάνει υπ' όψιν, ότι αι αρχαί του καθολικισμού αποτελούν κληρονομίαν ιστορικήν του ιταλικού λαού, διά ταύτα την εισάγει εις τα σχολεία όλων των βαθμίδων (σελ. 131), αναφέρεται δε και εις απόφασιν του Συνταγματικού Δικαστηρίου του 1989, η οποία αναφέρει, ότι το κράτος είναι υποχρεωμένον να εισαγάγη εις τα σχολεία το μάθημα των θρησκευτικών (σελ. 143).

Τα ίδια ως άνω ακριβώς δέχονται και πλήθος άλλοι συγγραφείς. Προκύπτει κατόπιν τούτου, ότι και εις την Ιταλίαν ασχέτως των όσων αντιθέτως (αλλά και κακοπίστως) υποστηρίζονται, χωρισμός κράτους - Εκκλησίας δεν υπάρχει. Αντιθέτως υπάρχει στενή σύνδεσις και υπεροχή κατάδηλος της Καθολικής Εκκλησίας ασκούσης εν είδος "συνδιοικήσεως" παραλλήλως προς το κράτος, συνεπαγομένης μάλιστα ευθέως επηρεασμόν της νομοθετικής εξουσίας και της δικαιοσύνης. Όλα αυτά απηχούν και τα αισθήματα του ιταλικού λαού, π.χ. προσφάτως εν τοπικόν δικαστήριον απεφάσισεν, ότι ο Εσταυρωμένος πρέπει να απομακρυνθῇ από τας σχολικάς αιθούσας. Το αποτέλεσμα ήτο ο μεν Δήμαρχος της πόλεως να στήσῃ έναν Σταυρόν ύψους τριών μέτρων έξωθι του σχολείου, η δικαστική απόφασις να μην εκτελεσθῇ λόγω εξεγέρσεως των πολιτών, η δε Υπουργός Παιδείας της Ιταλίας Λετίτσια Μορέτι να αποστείλῃ εγκύκλιον προς τους διευθυντάς των σχολείων να μην απομακρύνουν τον Σταυρόν από τα σχολεία, να καταθέσῃ δε και νομοσχέδιον εις την Βουλὴν περί επαναφοράς του Σταυρού εις τα σχολεία, το οποίον έτυχε της απαδοχῆς των Ιταλῶν Βουλευτῶν, και πολλῶν ανηκόντων εις την αριστεράν (εφημ. ΕΛ. ΤΥΠΟΣ 21.9.2000 σελ. 27).

7. ΙΣΠΑΝΙΑ

Ως γνωστόν και η Ισπανία είναι χώρα, εις την οποίαν η Καθολική Εκκλησία έχει βαθείας ρίζας και επομένως, ασχέτως των όσων υποστηρίζονται κοκοπίστως, χωρισμός κράτους Εκκλησίας δεν είναι εις την πράξιν δυνατός. Και τούτο αποδεικνύεται υπό πλήθους στοιχείων. Βεβαίως άμα τη πτώσει του φρανκικού καθεστώτος εις την Ισπανίαν η Καθολική Εκκλησία υπέστη βιαιάν επίθεσιν και ζητήθη η "κεφαλή της επί πίνακι", οι πολέμιοι της δε έφθασαν να χλευάζωνται υπό των πλέον εγκύρων συγγραμμάτων, π.χ. ο D' ONORIO (ενθ' αν. σελ. 127) αναφέρει, ότι τότε το

Ισπανικόν Κοινοβούλιον εκλήθη να νομοθετήση ότι...«Θεός δεν υπάρχει». Ο εν λόγω συγγραφεύς χλευάζει το γεγονός τούτο αναφέρον, ότι είναι μοναδικόν εις τον κόσμον. Σήμερον εις την Ισπανίαν το καθεστώς των Εκκλησιών είναι τελείως διάφορον και βεβαίως υπέρ της Καθολικής Εκκλησίας, χωρισμός δε κράτους - Εκκλησίας δεν υπάρχει εις την πράξιν, ως τούτο προκύπτει εκ των εξής εγκύρων στοιχείων και πολλών άλλων ομοίων παραλειπομένων χάριν συντομίας:

α) Το ισχύον σήμερον ισπανικόν Σύνταγμα του 1978 αναφέρει, ότι αναγνωρίζει τας "χριστιανικάς αρχάς" και επί πλέον ότι "αι δημόσιαι υπηρεσίαι λαμβάνουν υπ' όψιν τας θρησκευτικάς πεποιθήσεις του ισπανικού λαού" και προβλέπεται σύστημα "σχέσεων συνεργασίας μεταξύ κράτους και Καθολικής Εκκλησίας" (D' ONORIO, σελ. 128). Ούτω η Καθολική Εκκλησία τοποθετείται σήμερον εις θέσιν υπεροχής αδιαμφισβήτητον.

Ο ίδιος συγγραφεύς το αναφέρει ρητώς (σελ. 129 και επί λέξει "la place prépondérante de la foi catholique est indéniable"). Τα ίδια δέχεται και ο IBAN (STATE AND CHURCH IN SPAIN, εις ROBBERS ενθ' αν. σελ. 93 επ.) αναφέρον μεταξύ άλλων, ότι η Ισπανία έχει συνάψει και Κονκορδάτα με το Βατικανόν υπέρ της Καθολικής Εκκλησίας (σελ. 96-97), ως και ότι το άρθρον 16 του Συντάγματος εν όψει του (ως άνω παρατεθέντος) περιεχόμενου του φαίνεται να θεσπίζει "κρατι- κήν Εκκλησίαν" (επί λέξει "IT SEEMS TO REFER TO THE STATE CHURCH" σελ. 101), Ο ίδιος σ. αναφέρει, ότι το κράτος είναι εχθρικόν προς πάσαν έννοιαν αθεΐας ή αγνωστικισμού, αφου το ίδιον το Σύνταγμα θεσπίζει συνεργασίαν κράτους - Καθολικής Εκκλησίας (σελ. 102-103). Συνεπεία τούτου η Καθολική Εκκλησία είναι ελευθέρα και δεν περιορίζεται εκ των ορίων που προβλέπονται διά τας λοιπάς εκκλησίας (σελ. 103). Περαιτέρω πληροφορούμεθα ότι εις την Ισπανίαν διδάσκεται εις τα σχολεία το μάθημα των θρησκευτικών(σελ. 98), κατοχυρούται δε ευθέως από το Σύνταγμα (SANCHO, DER RELIGIONSUNTEHRICHT IN DE STAATLICHEN SPANISCHEN SCHULEN, εις GEWISSEN UND FREIHEIT, 55/2000 σελ. 9 επ.).

Το μάθημα τούτο είναι το της Καθολικής Εκκλησίας (σελ. 98), ως τούτο ορίζεται εις Κονκορδάτον μετά του Βατικανού της 4.12. 1979. Οι διδάσκαλοι των θρησκ/κων διορίζονται, υπό της Καθολικής Εκκλησίας, υπό της οποίας και προσδιορίζεται η διδακτέα ύλη. Το μάθημα δε αυτό προεβλέφθη διά του νόμου 7/1980 (SANCHO, σελ. 10).

Περαιτέρω αναφέρεται, ότι η Καθολική Εκκλησία χρηματοδοτείται υπό του κράτους, το οποίον υποχρεούται να της παραχωρήση ορισμένον ποσοστόν εκ των εσόδων εκ φορολογίας εισοδήματος (σελ. 109-110). Τα ίδια περίπου δέχεται και ο MARTINEZ TORRON (NEW LIBERTIES AND CHURCH STATE RELATIONSHIPS IN SPAIN, εις NEW LIBERTIES AND CHURCH AND STATE RELATIONSHIPS IN EUROPE, 1998 σελ. 159 επ.). Επί πλέον αναφέρει, ότι το ραδιόφωνο και η τηλεόραση υποχρεούνται να σέβωνται τας θρησκευτικάς πεποιθήσεις του λαού και ίδια της Καθολικής Εκκλησίας (σελ. 183).

Η GLORIA MORAN καθηγήτρια πανεπιστημίου LA CORUNA της Ισπανίας εις την μελέτην της "DIE ENTWICKLUNG DES VERHÄLTNISSSES VON STAAT UND KIRCHE: BETRACHTUNGEN ÜBER DIE VERGANGENHEIT UND DIE GEGENWART (εις GEWISSEN- UND FREIHEIT 51, 1998, σελ. 45 επ.) κατατάσσει την Ισπανίαν από απόψεως σχέσεων κράτους - Εκκλησίας εις την ιδίαν κατάστασιν ως εις Αγγλίαν, Ελλάδα και Ιταλίαν. Τέλος ο V e g a s a l a (MATRIMONIAN RELIGIOUS LAW AND ITS APPLICATION BY CIVIL AND RELIGIOUS JURISDICTION IN SPAIN, εις CAPARROS -CHRISTIANS, ενθ' αν. σελ. 459 επ.) αναφέρει, ότι εις την Ισπανίαν δεν υπάρχει χωρισμός κράτους - Εκκλησίας και εκ του ότι διά την καταχώρησιν του γάμου εις το Ληξιαρχείον αρκεί η προσκόμισις εκκλησιαστικής βεβαιώσεως του γάμου ότι ετελέσθη (δι' όσους τελούν θρησκευτ. γάμον) και δεν απαιτείται κρατική πιστοποίησις αυτού. Επίσης αναφέρει, ότι τα πολιτικά δικαστήρια εφαρμόζουν το Εκκλησιαστικόν (κανονικόν) Δίκαιον και τας αποφάσεις των εκκλ. δικαστηρίων (σελ. 468).

Προκύπτει κατ' ακολουθίαν των ανωτέρω, ότι και εις την Ισπανία χωρισμός κράτους - Εκκλησίας δεν υπάρχει εις την πράξιν. Αντί άλλων παραθέτομεν συμπέρασμα του ORTEGA (LA LIBERTE RELIGIEUSE EN ESPAGNE, εις REVUE BELGE DU DROIT CONSTITUTIONNEL, 2001, σελ. 68) έχουσα ούτω on peut conclure que 1' Etat espagnol qui nait de la Constitution de 1978 n' est pas laïque.

8. ΠΟΡΤΟΓΑΛΛΙΑ

Και διά την Πορτογαλλίαν παρά τα όσα αντίθετα έχουν ανευθύνως και επιπολαιώς λεχθή, εις την πράξιν δεν απαντάται χωρισμός κράτους - Εκκλησίας. Επισημαίνομεν τα κάτωθι

α) Τα Σύνταγμα της Πορτογαλλίας εις το άρθρον 41 παρ. 4 κυθιερώνει την ισότητα μεταξύ των θρησκειών και τον χωρισμόν κράτους - Εκκλησίας. Εις την πράξιν η εν λόγω συνταγματική διάταξις δεν εύρε ουδεμίαν εφαρμογήν. Παραθέτομεν επί λέξει σχετικόν απόσπασμα της μελέτης του VITALINO CANAS (STATE AND CHURCH IN PORTUGAL, εις ROBERS, ενθ'αν. σελ. 259 επ.), το οποίον έχει ως εξής (αυτόθι σελ. 264): , "Despite constitutional progress towards equality and separation, the combination of "sociological factors, history and some legislation still anchored in old conceptions lead us to two propositions: (a) the principle of equal treatment is not entirely enforced: (b) the principle of separation is interpreted in a quite modest way. I shall concentrate on these two topics, showing that the Catholic Church still "enjoys privileges not granted to the remaining denominations and that the Portuguese State still chooses to support the fundamental tasks of the dominant denomination" .Βλέπομεν λοιπόν, ότι η Πορτογαλλία αποτελεί κλασσικόν παράδειγμα κράτους του οποίου το Σύνταγμα θεσπίζει τον χωρισμόν κράτους - Εκκλησίας και την πλήρη ισότητα των εκκλησιών και όπου η διάταξις αυτή εις την πράξιν δεν κατέστη δυνατόν να εφαρμοσθή και απαντάται εις αυτήν (δηλ. την πράξιν) υπεροχή, δεσπόζουσα θέσις προνομιακή κατάστασις διά την καθολικήν Εκκλησίαν η οποία κατέχει θέσιν "επικρατούσης θρησκείας". Πρέπει επίσης να σημειωθή, ότι ευρίσκεται πάντοτε εν ισχύϊ το Κονκορδάτον που έχει υπογράψει η Πορτογαλλία με το Βατικανόν της 7.5.1940. CANAS, ενθ' αν. σελ. 262), το Νομοθ. Διάταγμα 407/89, το οποίον εισάγει το μάθημα των θρησκευτικών εις τα σχολεία (CANAS, ενθ' αν. σελ. 263), ο νόμος 58/90 ης 7.9.1990 περί οργανώσεως θρησκευτικών εκπομπών της καθολικής Εκκλησίας εις το ραδιόφωνον και την τηλεόρασιν, καθώς και σειρά άλλων νόμων που οργανώνουν υπηρεσίας στρατιωτικών ιερέων, ιερέων εις τας φυλακάς και' άλλα ιδρύματα κ.λ.π.

Ως προς το ως άνω Κονκορδάτον αι διατάξεις του υπερτερούν ακόμη και αν συγκρούονται προς το Σύνταγμα (CANAS σελ. 266). Υπ' όψιν ότι το άρθρον XXI του εν λόγω Κονκορδάτου προβλέπει, ότι η διδασκαλία εις τα δημόσια σχολεία πρέπει να καθοδηγείται υπό των αρχών του Καθολικισμού (πρβλ. CANAS, αναφέροντα επί λέξει διά την εν λόγω διάταξιν ARTICLE XXI (TEACHING IN THE STATE SCHOOLS) MUST BE GUIDED BY CATHOLIC PRINCIPLES, αυτόθι σελ. 266). Τα υπέρ της Καθολικής Εκκλησίας προνόμια δεν εθεωρήθησαν αντισυνταγματικά δια των 423/87 και 174/93 αποφάσεων του Συνταγματικού Δικαστηρίου (CANAS, σελ. 267, υποσημ. 27 αυτόθι). Αι εν λόγω αποφάσεις δέχονται επί πλέον, ότι το κράτος υποχρεούται να εισαγάγει εις τα σχολεία το μάθημα των θρησκευτικών της Καθολικής Εκκλησίας, καθ' όσον αύτη τυγχάνει η μείζων Εκκλησία εις το πορτογαλικόν κράτος (επί λέξει απόσπασμα των εν λόγω αποφάσεων εις αγγλ. μετάφρασιν : "THE STATE MUST GIVE THE OPPORTUNITY TO THE CATHOLIC CHURCH IN PORTUGAL TO TEACH MORALS AND RELIGION AT STATE SCHOOLS", CANAS, σελ. 273). Επίσης αι εν λόγω αποφάσεις αναφέρουν, ότι η ύλη του μαθήματος των θρησκευτικών θα καθορίζεται υπό της καθολικής Εκκλησίας και θα εγκρίνεται υπό του κράτους. Τα προνόμια, που αναγνωρίζονται ειδικώς και μόνον υπέρ της Καθολικής Εκκλησίας, είναι (πέραν του μαθήματος των θρησκευτικών) πολλά (π.χ. φορολογικά απαλλαγαι αμέσων και εμμέσων φόρων, απαλλαγαι από τον στρατόν, ίδρυσις εκκλησιαστικών υπηρεσιών εις τον στρατόν και εις πολλά δημόσια ιδρύματα, π.χ. φυλακαί, νοσοκομεία κ.λ.π).

Ο ως άνω παραπεμπόμενος συγγραφεύς καταλήγει, εις το ότι εις την Πορτογαλλίαν εις την πράξιν ο χωρισμός Κράτους - Εκκλησίας δεν εφάρμοσθη (σελ.277). Ο D' ONORIO (ενθ'αν σελ. 135) αναφέρει, επίσης ότι εις την Πορτογαλλίαν η Καθολική Εκκλησία απολαύει "ειδικού καθεστώτος" (TRAITEMENT SPECIAL) και ότι τούτο έχει γίνει δεκτόν υπό της νομολογίας του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Οι DESOUSA και TELES PEREIRA (NOUVEUX DROITS ET RELATIONS EGLISE ETAT AU PORTUGAL, εις NEW LIBERTIES AND CHURCH, 1998 σελ. 331 επ.) αναφέρονται ομοίως εις την υπερέχουσαν θέσιν της Καθολικής Εκκλησίας. Επί πλέον αναφέρουν, ότι εις την Καθολικήν Εκκλησίαν επετράπη (εις αυτήν και μόνην) να λειτουργήση τηλεοπτικόν σταθμόν (σελ. 363). Επίσης ότι και η κρατική

τηλεόρασις μεταδίδει εκπομπάς της Καθολικής Εκκλησίας (σελ. 364 υποσημ. 56). Επίσης διά του νόμου 6/96 της 17.1.1995 απηγορεύθη εις τας αιρέσεις να μεταδίδουν ιδικά των προγράμματα (μετέδιδον τας απόψεις των ως πληρωμένους διαφημίσεις) (σελ. 365).

Κατ' ακολουθίαν πάντων των ανωτέρω (και πολλών άλλων παραλειπομένων χάριν συντομίας δεχομένων όμως τα αυτά) προκύπτει -ως ελέχθη ανωτέρω-ότι εις την Πορτογαλίαν καμμία περίπτωση χωρισμού Κράτους -Εκκλησίας δεν ανεφάνη εις την πράξιν παρά την ρητήν συνταγματικήν διατάξιν επί του αντιθέτου, η οποία (ως προκύπτει εκ πλήθους στοιχείων) έχει περιπέσει εις αχρησίαν.

ΙΡΛΑΝΔΙΑ-ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ-ΣΚΑΝΔΙΝΑΒΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ-ΟΛΛΑΝΔΙΑ

9. ΙΡΛΑΝΔΙΑ

Το ισχύον Σύνταγμα της Ιρλανδίας, εις το προίμιόν του, περιέχει διάταξιν ομοίαν με την του Ελληνικού Συντάγματος, ήτοι επικαλείται το Όνομα της Αγίας Τριάδος καθώς και το Όνομα "του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού". Η τοιαύτη διατύπωσις έχει ως εξής: "In the Name of the Most Holy Trinity, from Whom is all authority and to Whom, as our final end, all, actions both of men and States must be referred, We, the people of Eire humbly acknowledging all our obligations to our Divine Lord, Jesus Christ, Who sustained our fathers through centuries of trial.

Η μετάφρασις του εν λόγω κειμένου εις την ελληνικήν έχει ως εξής: "Εις το Όνομα της Αγίας Τριάδας, εξ Ης πηγάζει πάσα εξουσία και εις την οποίαν ως τελικός σκοπός όλων ημών, πρέπει να αναφέρεται πάσα πράξις ανθρώπων και κρατών. Ημείς ο λαός της Ιρλανδίας ταπεινοφρόνως αναγνωρίζοντες πάσας ημών τας υποχρεώσεις εις τον Κύριον ημών Ιησούν Χριστόν, ο οποίος συμπαρεστάθη εις τους πατέρας ημών μέσω των δοκιμασιών των αιώνων".

Το δε άρθρον 44 παρ. 1 του Συντάγματος (ως ετροποποιήθη) αναφέρει, ότι το κράτος αναγνωρίζει ότι οφείλεται σεβασμός και δημοσία λατρεία εις τον Παντοδύναμον Θεόν, του Οποίου το όνομα χρησιμοποιεί με ευλάβειαν και σέβεται και τιμά την θρησκείαν (επί λέξει "The State acknowledges that the homage of public worship is due to the Almighty God. It shall hold His Name in reverence and shall respect and honour religion").

Κατόπιν των ανωτέρω είναι αυταπόδεικτον, ότι εις την Ιρλανδίαν δεν προβλέπεται, ουδ' επ' ελάχιστον χωρισμός κράτους -Εκκλησίας, αλλ' αναγνώρισις της Καθολικής Εκκλησίας ως επισήμου Εκκλησίας και της Καθολικής θρησκείας ως επισήμου θρησκείας (AD HOC C A S E Y : STATE AND CHURCH IN IRELAND, εις ROBBERS, ενθ' αν. σελ. 147, επ. επίσης Z I E G L E R, RELIGION, STAAT AND KIRCHE IN GESCHICHTE UND GEGENWART, 1972, τομ.2 υπό τον τίτλον VERHÄLINIS VON KIRCHE UND STAAT IN EUROPA, 1972 σελ. 178).

Συνέπεια των ανωτέρω ρυθμίσεων εις την Ιρλανδίαν είναι η ιδιαιτέρα, υπερέχουσα και προνομιακή θέσις της καθολικής Εκκλησίας, ως ε π ι σ ή μ ο υ ε κ κ λ η σ ί α ς. Περαιτέρω αξίζει να αναφέρωμεν, ότι εις την Ιρλανδίαν διδάσκεται εις τα σχολεία το μάθημα των θρησκευτικών ως "κατηχητικόν" (δηλ. της Καθολικής Εκκλησίας) και ως υποχρεωτικόν διά τους μαθητάς (Z I E G L E R, σελ. 181. C A S E Y, σελ. 158-159) και υπό την εποπτείαν της Καθολικής Εκκλησίας. Διδάσκουν δε σε αυτό και κληρικοί.

Επισημαίνομεν επίσης, ότι κάθε συνεδρίασις της Βουλής αρχίζει με προσευχήν, το δε ακαδημαϊκόν και δικαστικόν έτος κάθε χρόνο αρχίζει με τέλεσιν θείας λειτουργίας (ZIEGLER, σελ. 176). Επίσης η Καθολική Εκκλησία απαλλάσσεται του φόρου εισοδήματος δια τα έσοδά της. Τέλος επισημαίνομεν και την απόφασιν του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Ιρλανδίας (HIGH COURT) υπ' αριθ. I. L. R. M. 771 του 1993, η οποία ρητώς αναφέρει, ότι το Σύνταγμα επιβεβαιώνει, ότι ο Ιρλανδικός λαός είναι ένας λαός θρησκευόμενος (επί λέξει " REGARD TO THE

CONSTITUTION.... ITS PREAMBLE CONTAINS A CLEAR AFFIRMATION THAT THE IRISH ARE RELIGIOUS PEOPLE", πρβλ. C A S E Y , ενθ'αν. σελ. 167).

Κατ' ακολουθίαν των ανωτέρω εις την Ιρλανδίαν δεν υπάρχει χωρισμός Κράτους-Εκκλησίας ούτε τυπικώς, ούτε ουσιαστικώς.

10. ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟΝ

Δια το Λουξεμβούργον ως προς το καθεστώς σχέσεων Κράτους -Εκκλησίας επισημαίνομεν τα κάτωθι, αφού διευκρινήσωμεν, ότι το 90% περίπου του πληθυσμού ανήκει εις την Καθολικὴν Εκκλησίαν, η οποία ως εκ τούτου απολαύει δεσποζούσης θέσεως:

α) Το Σύνταγμα του Λουξεμβούργου (άρθρον 126) αναφέρει, ότι οι κληρικοί της Καθολικῆς και Προτεσταντικῆς Εκκλησίας μισθοδοτοῦνται υπό τοῦ Κράτους (D' ONORIO, ενθ'αν σελ. 132-133. P A U L Y , εις ROBBERS, ενθ'αν. σελ. 201). Επίσης αι δύο αὗται Εκκλησίαι τυγχάνουν νομικά πρὸς ὡσαύτη μοσίου δικαίου (PAULY, σελ. 197).

β) Το μάθημα των θρησκευτικῶν (της Καθολικῆς Εκκλησίας) διδάσκεται εις τα δημόσια σχολεία ὡς ὑποχρεωτικόν, διδάσκεται και υπό κληρικῶν, την δε ὕλην καθορίζει η Εκκλησία (PAULY σελ. 199, 203, 205).

γ) Η μεγαλύτερη εφημερίς του Λουξεμβούργου " LUXEMBURGER WORT" με ημερησίαν κυκλοφορίαν 80.000 φύλλων ανήκει εις την Αρχιεπισκοπὴν του Λουξεμβούργου, μέσω δε της εφημερίδας αὐτῆς η Εκκλησία ἐλέγχει και τον ραδιοφωνικόν σταθμόν D. N. R. (DIE NEUE RADIO) (P A U L Y, σελ. 201).

δ) Αι σχέσεις κράτους -Εκκλησίας ρυθμίζονται σήμερον διὰ του Κονκορδάτου του 1801, το οποίον ἔχει συναφθῇ μετὰ του Βατικανού και εἶναι σήμερον ἐν ἰσχύϊ (P A U L Y , σελ. 192, 196. D' ONORIO, σελ. 133)

ε) Δια να αναγνωρισθῇ μια νέα θρησκεία εις το Λουξεμβούργον απαιτεῖται νόμος (Z I E G L E R , ενθ. αν. σελ. 113). Ο ανωτέρω αναφερόμενος συγγραφεὺς P A U L Y, υποστηρίζει τα ἴδια και εις ἄλλην μελέτην του υπό τον τίτλον " NOUVEAUX DROITS ET RELATIONS EGLISES-ETAT AU LUXEMBOURG (εις NEW LIBERTIES AND CHURCH AND STATE RELATIONS IN EUROPE, ενθ αν. σελ. 267 επ.).

στ) Η καθολικὴ Εκκλησία ἐπίσης χρηματοδοτεῖται υπό του κράτους. Κατόπιν των ανωτέρω θα πρέπει να καταλήξωμεν εις το συμπέρασμα, ότι χωρισμός κράτους -Εκκλησίας εις το Λουξεμβούργον δεν υπάρχει, κυρίως εκ του ὅτι οι σχέσεις κράτους -Εκκλησίας ρυθμίζονται υπό του προαναφερομένου και πάντοτε ἐν ἰσχύϊ Κονκορδάτου. Αντὶ ἄλλων παραθέτομεν τρεῖς φράσεις του PAULY, (ενθ'αν. σελ. 196) : The relationship between the Church and state in Luxembourg is determined by a Concordat system" "the Church indeed has an extraordinary significance in Luxembourg" (σελ. 197). Επίσης "in Luxembourg there has never been specific secular legislation" (σελ. 196).

11. ΔΑΝΙΑ

Εις την Δανίαν, καθὼς και εις τας λοιπὰς Σκανδιναυϊκὰς χώρας η Εκκλησία εἶναι κρατικὴ εμφανῶς και ἐπισήμως και επομένως ουδεὶς λόγος δύναται να γίνη περί χωρισμοῦ Κράτους -Εκκλησίας. Αι χώραι δηλ. αὗται ἔχουν καθεστὼς ἀνάλογον πρὸς το της Αγγλίας, το οποίον παρουσιάσαμε ανωτέρω. Ἐν τούτοις δια την Δανίαν ἐπισημαίνομεν τα κάτωθι:

α) Το ἄρθρον 4 του Συντάγματος της Δανίας αναφέρει, ότι " Η Ευαγγελικὴ Λουθηρανὴ Εκκλησία εἶναι η Δανικὴ

Εθνική Εκκλησία και ως τοιαύτη υποστηρίζεται υπό του κράτους".

β) Το άρθρον 6 του Συντάγματος της Δανίας αναφέρει: "Ο βασιλεύς πρέπει να ανήκη εις Ευαγγελικὴν Λουθηρανὴν Εκκλησίαν"

γ) Δια τας λοιπὰς Εκκλησίας προβλέπεται καθεστὼς αναγνωρίσεως δι' αποφάσεως του Υπουργοῦ Εκκλησιαστικῶν Υποθέσεων (DUBECK, STATE AND CHURCH IN DENMARK, εις ROBBERS ενθ αν. σελ. 43).

δ) Οι κληρικοί της επισήμου Εκκλησίας τυγχάνουν δημόσιοι υπάλληλοι, μισθοδοτούνται υπό του κράτους, το οποίον και χρηματοδοτεῖ την επίσημον κρατικὴν Εκκλησίαν (S T E N B O E C K , STAAT UND KIRCHE IN DANEMARK, εις ZEITSCHRIFT FÜR EVANGELISCHES KIRCHENRECHT 2000 σελ. 225).

ε) Η έννοια "Ευαγγελικὴ Λουθηρανὴ Εκκλησία" αποτελεί θεσμόν συνταγματικῶς κατοχυρωμένον, υπό την έννοιαν ὅτι ουδεὶς νόμος, ουδεμία διοικητικὴ πράξις και ουδεμία δικαστικὴ απόφασις επιτρέπεται να ἔχει περιεχόμενον ἐρχόμενον εις ἀντίθεσιν προς τας πεποιθήσεις της εν λόγω Εκκλησίας ἢ της διδασκαλίας της (STENBOECK ενθ αν. σελ. 226). Ἄλλως η εν λόγω πράξις τυγχάνει ἀντισυνταγματικὴ.

στ) Υπάρχει εις την Δανίαν ἐκκλησιαστικὸς φόρος εἰσπραττόμενος υποχρεωτικῶς υπό του κράτους, ο οποίος καλύπτει το 67% των ἐξόδων της επισήμου Εκκλησίας. Το υπόλοιπον 13% καλύπτεται εκ του κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ, λόγω του ὅτι η Εκκλησία θεωρεῖται ἀσκούσα και δημοσίαν ἐξουσίαν (STENBOECK, ενθ. αν. σελ. 230)

ζ) Ο Βασιλεύς διορίζει τους Επισκόπους της επισήμου Εκκλησίας (Z I E G L E R , εν αν. τομ. II, σελ. 160).

η) Εἰς ὅλα τα σχολεῖα διδάσκεται το μάθημα των θρησκευτικῶν, ως υποχρεωτικόν (ZIEGLER, ενθ' αν. τομ. II σελ. 181), ως ειδικῶς ορίζει ο νόμος της 8.6.1966. Αξίζει να αναφερθῇ, ὅτι κατὰ την δεκαετίαν του 70 η δανικὴ κυβέρνησις εἰσήγαγεν εις τα σχολεῖα το μάθημα της σεξουαλικῆς αγωγῆς. Ὅμως η Ενωσις Χριστιανῶν Γονέων Δανίας διεμαρτυρήθη και προσέφυγεν εις τα δικαστήρια υποστηρίζουσα , ὅτι ἐφ ὅσον η θρησκεία εις την οποίαν ἀνήκουν (Χριστιανική) ἀπορρίπτει τας προγαμιαίας σχέσεις και τας θεωρεῖ ἀμαρτίαν, το δανικόν κράτος δεν δικαιούται, να διδάσκη εις τους μαθητὰς ἀπόψεις ἀπορριπτομένας υπό της Χριστιανικῆς θρησκείας. Εφ ὅσον το πράττει, σημαίνει, ὅτι ἀσκεῖ ἀθέμιτον προσηλυτισμόν εις βάρος των Χριστιανῶν μαθητῶν. Η υπόθεσις κατέληξεν εις το Ευρωπ. Δικαστήριον Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων, το οποίον δια της ἀπὸ 7.12.1976 αποφάσεώς του (υπόθεσις KJELDSEN, BUSK MADSEN και PEDERSEN, εις YEARBOOK OF THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS, 1976, τομ. 19 σελ. 503 επ.) κατεδίκασε το κράτος της Δανίας δι' ἀσκήσιν ἀθεμίτου προσηλυτισμοῦ εις βάρος των Χριστιανῶν μαθητῶν. Και αὕτη εἶναι η πρώτη ἀπόφασις του Ευρωπ. Δικ/ρίου, η οποία θεωρεῖ, ὅτι ο προσηλυτισμός ἀπαγορεύεται και δεν προστατεύεται υπό της Ευρωπ. Συμβάσεως Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων (ἐπηκολούθησαν και ἄλλαι ὅμοιαι ἀποφάσεις του εν λόγω Δικαστηρίου μια μάλιστα ἐξ αὐτῶν επικυρώνει και θεωρεῖ θεμιτὰς τας καταδίκας τριῶν ἀτόμων ἐπὶ προσηλυτισμῷ ἐπιβληθείσας υπό ἐλληνικῶν δικαστηρίων).

Το "Κολλέγιον Ἐκπαιδεύσεως Κληρικῶν" εις την Δανίαν εἶναι ἰσότιμον προς Πανεπιστήμιον (DUBECK, ενθ' αν. σελ. 46).

Το μάθημα των θρησκευτικῶν εἶναι "κατηχητικόν", ἥτοι η ὕλη του ἀποτελεῖ διδασκαλίαν ἀμιγῆ της Χριστιανικῆς θρησκείας (DUBECK, ενθ' αν. σελ. 48) και εις το δημοτικόν και εις το γυμνάσιον.

θ) Το κρατικόν ραδιόφωνον και η κρατικὴ τηλεόρασις μεταδίδουν καθημερινῶς ἐκπομπὰς της επισήμου Εκκλησίας, ἐνὸς κάθε ἡμέραν το κρατικόν ραδιόφωνον μεταδίδει προσευχὴν ἀπὸ τον καθεδρικόν ναόν της Κοπεγχάγης (DUBECK, σελ. 49).

Κατ ακολουθίαν των ανωτέρω εις την Δανίαν ουδείς χωρισμός Κράτους -Εκκλησίας απαντάται.

12. ΣΟΥΗΔΙΑ

Όπως και εις την Δανίαν και εις την Σουηδίαν η Εκκλησία είναι κρατική, φέρει δε τον τίτλον "Εκκλησία της Σουηδίας" και ως τοιαύτη αναφέρεται εις πλήθος νομοθετικά και διοικητικά κείμενα. Βάσει του Συντάγματος ο Βασιλεύς και ο Υπουργός Εκκλησιαστικών θεμάτων πρέπει να ανήκουν εις την "Εκκλησίαν της Σουηδίας"(SCHUT, εις ROBBERS ενθ' αν. σελ. 290). Η Βουλή έχει εξουσιοδοτήσει την Εκκλησίαν της Σουηδίας, να νομοθετή επί παντός θέματος εκκλησιαστικού ή αφορώντος την λατρείαν.

Προβλέπεται εκκλησιαστικός φόρος υπέρ της Εκκλησίας της Σουηδίας εισπραττόμενος αναγκαστικώς υπό του κράτους. Υπ' όψιν ότι η Εκκλησία της Σουηδίας έχει περί τους 28.000 διοικητικούς υπαλλήλους και 5.000 κληρικούς. Εις τα σχολεία της Σουηδίας διδάσκεται το μάθημα των θρησκευτικών, όχι υπό την στενήν κατηχητικήν έννοιαν αλλ' ως γνώσεις ευρύτεραι και των άλλων γνωστών θρησκειών. Όμως εδώ θα πρέπει να προσεχθή, ότι την τοιαύτην ύλην του μαθήματος των θρησκευτικών (της ευρυτέρας γνώσεως των γνωστών θρησκειών) την έχει καθορίσει η Εκκλησία της Σουηδίας, και όχι το κράτος. Τούτο διότι η εν λόγω Εκκλησία έχει κρίνει, ότι δια της τοιαύτης διδακτικής ύλης οι Σουηδοί μαθηταί προσελκύονται περισσότερον υπέρ της Εκκλησίας της Σουηδίας. Η Εκκλησία της Σουηδίας αποτελεί νομικόν πρόσωπον δημοσίου δικαίου.

Γενικώς υπό το ως άνω καθεστώς γίνεται δεκτό, ότι εις την Σουηδίαν δεν υπάρχει χωρισμός Κράτους - Εκκλησίας (SCHUT, ενθ.αν. σελ. 299επ. ZIEGLER, τομ. II ενθ' αν. σελ. 92 επ. D'ONORIO, ενθ' αν. 121)

Την 1.1.2000 ετέθη εν ισχύ εν Σουηδία νέος νόμος περί εκκλησιών, ο οποίος μεταβάλλει κατά εν μέρος την προαναφερομένην ρύθμισιν. Η μεταβολή έγκειται εις το ότι ουδείς οφείλει να πρεσβεύη ορισμένη θρησκείαν, ότι η Εκκλησία της Σουηδίας θα ρυθμίξη μόνη η ίδια (χωρίς την σύμπραξιν της Βουλής) τα της οργανώσεως και λειτουργίας της και ότι καθιερούται σύστημα αρχείου εγγραφής των ανεγνωρισμένων θρησκευτικών οργανώσεων. Όμως η Εκκλησία της Σουηδίας διετήρησεν τον τίτλον της και προβλέπεται ειδικός τρόπος εγγραφής της εις το αρχείον (SELANDER, EVANGELISCH- DEMOKRATISCH- LANDESUMFASSEND- ÜBER DIE SCHWÄDISCHE KIRCHE DAMALS UND HEUTE, εις ZEITSCHRIFT FÜR EVANGELISCHES KIRCHENRECHT, 2000/7 σελ. 310). Διτηρήθησαν δε τα προνόμια της (S ELANDER, σελ. 311) και κυρίως ο εκκλησιαστικός φόρος (SELANDER, σελ.311). Επίσης διτηρήθη η μορφή της Εκκλησίας της Σουηδίας ως νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου.

Κατόπιν της ως άνω προσφάτου μεταρρυθμίσεως εις την Σουηδίαν δυνάμεθα να είπωμεν, ότι εθεσπίσθη εις την χώραν αυτήν χωρισμός κράτους - Εκκλησίας; Το ίδιον ερώτημα θέτει και ο ανωτέρω παραπεμπόμενος συγγραφεύς (SELANDER) αναλύων εν πάσει λεπτομερεία την νέαν ρύθμισιν. Καταλήγει δε εις το συμπέρασμα, ότι εις την Σουηδίαν δεν εισήχθη ο χωρισμός κρά- τους - Εκκλησίας δια της νέας ρυθμίσεως. Βασίζει δε το τοιούτον συμπέρασμα του εις τα εξής σημεία: α) ο νέος νόμος από τους θιασώτας του χωρισμού κράτους - Εκκλησίας κατεκρίθη ως διατηρών προνομιακόν καθεστώς διά την Εκκλησίαν της Σουηδίας (επί λέξει "die Kritiker dieses Gesetzes meinen, dass es die privilegierte Lage der Schwediscnen Kircne, die von der freikirchlicher und atheistischen Seite kritisiert worden ist, bewahrt" , ενθ' αν. σελ.316) β) Δεν έχουμε χωρισμόν, εφ' όσον εις τας λοιπάς θρησκείας ανεγνωρίσθησαν τα προνόμια της Σουηδικής Εκκλησίας (σελ. 317). γ) Ο ρόλλος της Σουηδικής Εκκλησίας ενεδυναμώθη (σελ. 313-314 "VERSTÄRKT"). δ) Η Σουηδική Εκκλησία αποτελεί την Εκκλησίαν της πλειοψηφίας του λαού, είναι ηγυημένη υπό του κράτους και ο ρόλλος της αυτός διατηρείται (επί λέξει "Es ist offenbar, dass die Schwedische Kirche soweit wie möglich, trotz veränderter Beziehungen zum Staat, bemüht ist, soviel wie möglich von ihre Rolle als Majoritätskirche, die durch den Staat auch garantiert ist, bewahren will" αυτόθι σελ. 313), κ.λ.π. Κυρίως η μόνη ουσιαστική μεταβολή που επήλθε διά του νέου νόμου έγκειται, εις το ότι αι λοιπαί θρησκευτικάί οργανώσεις (αι οποίαί μέχρι τούδε υπήρχον ως απλά σωματεία και όχι ως θρησκευτικάί οργανώσεις) έχουν εφεξής το δικαίωμα να αναγνωρίζονται ως θρησκείαι και να εγγράφονται ως τοιαύται εις το αρμόδιον κρατικόν βιβλίον.

13. ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ

Εις την Φινλανδίαν ισχύει καθεστώς πορόμοιον προς την Δανίαν (ύπαρξις κρατικής Εκκλησίας με πολλά προνόμια κ.λ.π.). Εξ υπαρχής επομένως ουδείς λόγος δύναται να γίνη περί χωρισμού κράτους - Εκκλησίας. Επισημαίνομεν τα κυριώτερα εν προκειμένω δεδομένα:

α) Το άρθρον 83 του Φινλανδικού Συνταγματικού Νόμου ορίζει, ότι τα της Ευαγγελικής Λουθηρανής Εκκλησίας ρυθμίζονται υπό του Εκκλησιαστικού κώδικος (σήμερον είναι ο νόμος 1054 του 1993), το δε Κοινοβούλιον έχει περιορισμένην εξουσίαν μη δυνάμενον να τον τροποποιήση. Αναγνωρίζει δηλ. εις τον Εκκλ. κώδικα ισχύν συνταγματικήν Τούτο ορίζεται υπό του άρθρου 83 παράγραφος 1 του Συντάγματος και υπό του άρθρου 31 παράγρ. 2 του Κανονισμού της βουλής (H e i k k i l a - K n u u t i l a – S c h e i n i n , STATE IN FINLAND εις ROBBERS ενθ'αν. σελ. 282 επ.).

β) Το άρθρον 90 του Συντάγματος του 1919 (ως ετροποποιήθη δια του νόμου 1418/1992) καθιερώνει ως κρατικές, επισήμους εκκλησίας δύο Εκκλησίας, ήτοι την Λουθηρανήν Εκκλησίαν και την ορθόδοξον Εκκλησίαν. Ομοίως ορίζει και το άρθρον 83 παρ. 2 του Συντάγματος. Ειδικώς διά την Ορθόδοξον Εκκλησίαν υπάρχει και ειδικός νόμος (Νόμος 521/1989). Επομένως υπάρχουν δύο κρατικάί Εκκλησείαι εις την Φινλανδίαν, η Λουθηρανή και η Ορθόδοξος (HEIKKILA - KNUUTILA -SCHEININ, ενθ' αν. σελ. 285 και επί λέξει "there are two State Churches in Finland"). Αμφότεραι αι εν λόγω Εκκλησείαι είναι νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου (HEIKKILA-KNUUTILA-SCHEININ, ενθ' αν. σελ. 286).

γ) Εις την Φινλανδίαν διδάσκεται εις τα σχολεία το μάθημα των θρησκευτικών και μάλιστα ως κατηχητικών (KOTIRANTA: σελ. 249).

δ) Δι' αμφοτέρας τας κρατικές εν λόγω Εκκλησίας υπάρχει εκκλησιαστικός φόρος εισπραττόμενος υπό του κράτους αναγκαστικώς. Αύται δε απαλλάσσονται από τον φόρον εισο-δήματος διά τα έσοδά των.

ε) Η θέσις των εν λόγω Εκκλησιών τυγχάνει προνομιακή (KOTIRANTA, KIRCHE, STAAT UND REL1GIONSFREIHEIT IN FINLAND, εις ZEITSCHRIFT FUR EVANGELISCHES KIRCHENRECHT, 2000/7 σελ. 233), έναντι των λοιπών εκκλησιών

στ) Αι κρατικάί Εκκλησείαι της Φινλανδίας έχουν το δικαίωμα να καταθέτουν εις την Βουλήν νομοσχέδια, τα οποία η Βουλή δεν δύναται να τροποποιήση. Δύναται μόνον να τα εγκρίνη ή να τα απορρίπτει εν συνόλω (KOTIRANTA, ενθ' αν. σελ. 234). Ο εν λόγω συγγραφεύς αναφέρει περαιτέρω, ότι το σύστημα της "κρατικής Εκκλησίας" που απαντάται εις τα σκανδιναυϊκά κράτη σημαίνει δύο τινά: αα) Σύνδεσιν της κρατικής εξουσίας προς ορισμένην θρησκευτικήν πίστιν. ββ) Απόλυτη ταύτισις της κρατικής Εκκλησίας με την δημοσίαν διοίκησιν. Ούτω ομιλούμε περί «επισήμου Εκκλησίας και περί επισήμου θρησκευτικής ιδεολογίας».

ζ) Εις την Φινλανδίαν υπάρχουν και έχουν θεσπισθή τέσσαρες ημέραι κατ' έτος ως ημέραι προσευχής", καθ' ας ο αρχηγός του κράτους απευθύνει μήνυμα προς τον λαόν επικαλούμενος κείμενα της Αγίας Γραφής (ZIEGLER, ενθ' αν. τομ. 11 σελ. 195).

η) Αι Κρατικάί Εκκλησείαι έχουν το δικαίωμα να μεταδίδουν τας απόψεις των από του κρατικού ραδιοφώνου και της κρατικής, τηλεοράσεως. Από τους εν λόγω σταθμούς μεταδίδονται καθημερινώς προσευχαί και την πρωίαν και το εσπέρας (SEPPO - VARKEMAA, ενθ' αν. σελ. 385 - 356). Κατ' ακολουθίαν των ανωτέρω ουδενός είδους χωρισμός κράτους - Εκκλησίας υπάρχει εις την Φινλανδίαν, αλλ' ισχύει εκεί το σύστημα της "κρατικής εκκλησίας".

14. ΟΛΛΑΝΔΙΑ

Το ολλανδικόν Σύνταγμα εις τα άρθρα 181 έως 187 προβλέπει την θρησκευτικήν ελευθερίαν και την ισότητα όλων των θρησκειών. Αι εν λόγω διατάξεις ουδεμίαν μνείαν κάνουν περί του εάν θεσπίζεται χωρισμός κράτους - Εκκλησίας ή όχι, θα πρέπει όμως να καταλήξωμεν εις το συμπέρασμα, ότι το ολλανδικόν Σύνταγμα δεν θεσπίζει χωρισμόν κράτους Εκκλησίας αλλά θετικήν στάσιν του ολλανδικού κράτους προς την Εκκλησίαν και την θρησκείαν. Τούτο προκύπτει εκ των άρθρων του Συντάγματος, τα οποία αναφέρουν το κείμενον του όρκου, τον οποίον πρέπει να δώσουν άμα τη αναλήψει των καθηκόντων των ο Βασιλεύς, οι Υπουργοί και οι Βουλευταί (άρθρα 53, 54, 86 και 97). Εις άπαντα τα κείμενα των εν λόγω όρκων υπάρχει η φράσις "Είθε ο Παντοδύναμος Θεός να μου είναι βοηθός". Είναι χαρακτηριστικόν, ότι οι Υπουργοί δίδουν δύο όρκους με την φράσιν αυτήν, έναν άμα τη αναλήψει τον καθηκόντων των και έναν ευθύς αμέσως, διά του οποίου βεβαιώνουν, ότι δεν έδωσαν ουδεμίαν υπόσχεσιν εις τρίτον και ότι δεν θα δεχθούν δώρα ή ευνοίας. Επίσης είναι χαρακτηριστικόν, ότι το άρθρον 54 του ολλανδικού Συντάγματος αναφέρει, ότι άμα τη υποδοχή του Βασιλέως εις την βουλήν οι Βουλευταί υπόσχονται εις αυτόν, ότι θα τον σέβονται. Και εις τον όρκον τουτον (καθώς και εις τους όρκους των Υπουργών πρώτον και δεύτερον) υπάρχει η επίκλησις του "Παντοδυνάμου Θεού".

Κατ' ακολουθίαν των ανωτέρω πάσα έννοια λαϊκού κράτους (ή εχθρικού ή αδιαφόρου προς την Εκκλησίαν) δεν προκύπτει εκ του ολλανδικού Συντάγματος. Καίτοι δεν υπάρχει διάταξις θεσπίζουσα είτε χωρισμόν, είτε ένωσιν κράτους - Εκκλησίας, μελέτη και ανάλυσις υπεύθυνος της καταστάσεως των σχέσεων κράτους - Εκκλησίας αποδεικνύει, ότι εις την Ολλανδίαν αναγνωρίζονται ως υπερέχουσai και προνομιακάι Εκκλησai η Προτεσταντική και η Καθολική, αι οποίαι εις την σχετικήν Βιβλιογραφίαν αναφέρονται ως "μεγάλαi Εκκλησai" (GROSSKIRCHEN). Επισημαίνομεν τα κάτωθι λίαν κρίσιμα και σοβαρά δεδομένα:

α) Εκ της σχετικής βιβλιογραφίας το εκτενέστερον έργον είναι τα των PUZZA - KUSTERMANN, υπό τον τίτλον STAATLICHES RELIGIONSRECHT IM EUROPÄISCHEN VERGLEICH, 1993. Εις το έργο τούτο δημοσιεύεται μελέτη του KNUT WALF (σελ. 85 επ.) λίαν αναλυτική και εμπεριστατωμένη περί του καθεστώτος σχέσεων κράτους - Εκκλησίας, εκ της οποίας επισημαίνομεν τα κάτωθι αα) Αι εν λόγω δύο "μεγάλαi Εκκλησai" χρηματοδοτούνται υπό του κράτους. Το κράτος δηλ. καταβάλλει τους μισθούς και τας συντάξεις των κληρικών, καθώς και τα έξοδα διοικήσεως (σελ. 95). Επί του προκειμένου ο ως άνω συγγραφεύς αναφέρει, ότι μέχρι πρό τιнос (το εν λόγω σύγγραμμα έχει εκδοθή το 1993) εις τας εν λόγω Εκκλησίας κατεβάλλετο το ποσόν των 207 εκατομμυρίων ολλανδικών - κορωνών εις την Καθολικήν Εκκλησίαν (περί τα 28 δισεκατομμύρια δραχμάς), το ποσόν των 211 εκατομμυρίων κορωνών διά την Ρεφορμιστικήν Προτεσταντικήν Εκκλησίαν (περί τα 29 δισεκατομμύρια δραχμάς) και 160 εκατομμύρια ολλανδικών κορωνών διά την άλλην Ρεφορμιστικήν Προτεσταντικήν Εκκλησίαν (περί τα 22 δισεκατομμύρια δραχμάς ενθ αν. σελ. 97). ββ) Το κράτος χρηματοδοτεί, την ανέγερσιν νέων Ναών μέχρι το 30% του κόστους ανοικοδομήσεως (σελ. 97). γγ) Η ολλανδική κυβέρνησις όταν προωθεί νομοσχέδια . αφορώντα την Εκκλησίαν ή την θρησκευτικήν ελευθερίαν, ζητεί προηγουμένως την άποψιν των ως άνω Εκκλησιών (σελ. 97). Εις την γερμανικήν εφημερίδα Süddeutsche Zeitung (φύλλον της 8.9.2005 σελ. 8) δημοσιεύεται η είδησις, ότι το τοπικόν δικαστήριον της Χάγης απεφάσισεν ότι το κράτος δεν πρέπει εφεξής να χρηματοδοτή ορισμένην θρησκευτικήν οργάνωσιν (Ορθόδοξοι Καλβινισταί) διότι παραβιάζει την συνταματικήν αρχήν της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών . δδ) Εις την Ολλανδίαν και εις πολλά σχολεία διδάσκεται το μάθημα των θρησκευτικών (σελ. 91), τα ιδιωτικά σχολεία, εφ' όσον διδάσκουν μάθημα θρησκευτικών, χρηματοδοτούνται υπό του κράτους (σελ. 91). εε) Εις την Ολλανδίαν υπάρχει μεγάλος αριθμός θεολογικών σχολών ανεξαρτήτων και τεσσάρων εις πανεπιστήμια. Όλα τα εν λόγω ιδρύματα χρηματοδοτούνται υπό του κράτους (σελ. 92). στ) τέλος ο ως άνω συγγραφεύς αναφέρει, ότι ακόμη και αν δεχθώμεν, ότι εις την Ολλανδίαν θεσπίζεται χωρισμός κράτους - Εκκλησίας αυτός είναι "ειρηνικής φύσεως" (FRIEDLICHER NATUR IST σελ. 93). Τούτο διότι η Ρεφορμιστική Προτεσταντική Εκκλησία είναι φορεύς της ιστορικής παραδόσεως του ολλανδικού κράτους και της ταυτότητός του (σελ. 88) .

β) Η SOPHIE C. VAN BIJSTERVELD (NEW LIBERTIES AND CHURCH-STATE RELATIONSHIPS IN THE NETHERLANDS(εις NEW LIBERTIES AND CHURCH AND STATE RELATIONSHIP IN EUROPE, 1998 ενθ' αν. σελ. 311 επ.) αναφέρει ομοίως,

ότι ακόμη και αν θεωρηθεί η Ολλανδία ως κράτος χωρισμού κράτους - Εκκλησίας, η Εκκλησία έχει υπερέχουσες θέσεις και προς τούτο αναφέρεται και παραπέμπει εις εκτενή βιβλιογραφία εις γλώσσαν ολλανδικήν.

γ) Η ίδια ως άνω συγγραφέας (καθηγήτρια πανεπιστημίου του TILBURG) εις άλλην μελέτην της (STATE AND CHURCH IN NETHERLANDS, εις ROBBERS ενθ' αν. σελ. 209 επ). αναφέρει ότι εις την Ολλανδίαν τα περισσότερα σχολεία, νοσοκομεία, εργατικά συνδικάτα και εργοδοτικά οργανώσεις, τηλεοπτικοί σταθμοί και λοιπά ιδρύματα έχουν θρησκευτικών χαρακτήρα (σελ. 212), προσθέτει δε ότι και κατά την οργάνωσιν των πολιτικών κομμάτων η θρησκεία έχει ρόλλον πρωτεύοντα εις την οργάνωσιν των (σελ. 212). Περαιτέρω ότι το μάθημα των θρησκευτικών κατοχυρούται υπό άρθρου 23 του Συντάγματος (σελ. 213) και εις τα δημόσια σχολεία (σελ. 219), οι δε νόμοι περί μαθήματος των θρησκευτικών προβλέπουν ρητώς τούτο (επί λέξει the various education acts provide that attention must be paid to the different religious values and traditions. Provision is made for religious education in public-authority schools", ενθ' αν. σελ. 219). Επίσης το κράτος χρηματοδοτεί πολλά εκπαιδευτικά ιδρύματα της Εκκλησίας συμπεριλαμβανομένων και πανεπιστημίων (σελ. 220). Περαιτέρω αναφέρει, ότι εις την τηλεόρασιν και το ραδιόφωνον υπάρχουν πολλά θρησκευτικά εκπομπά (σελ. 220). Σημειώνεται επίσης ότι η Εκκλησία χρηματοδοτείται υπό του κράτους (σελ. 223 επ.), ως και ότι απολαύει φορολογικών απαλλαγών (σελ. 224). Περαιτέρω επισημαίνεται, ότι το Ανώτατον Δικαστήριον της Ολλανδίας δι' αποφάσεώς του εθεώρησεν ως αντισυνταγματικήν και ως περιοριστικήν της θρησκευτικής ελευθερίας την ρύθμισιν, η οποία ανεγνώριζεν ως έγκυρον μόνον τον πολιτικόν γάμον και όχι τον θρησκευτικόν (σελ. 227). Τέλος η ίδια συγγραφέας καταλήγει, εις το ότι εις την Ολλανδίαν δεν υπάρχει αυστηρός χωρισμός κράτους - Εκκλησίας εν όψει όλων των προαναφερθέντων (ενθ' αν. σελ. 215).

δ) Τα ως άνω (μάθημα θρησκευτικών εις την Ολλανδίαν, κρατική χρηματοδότησις της Εκκλησίας, πληρωμή μισθών και συντάξεων των κληρικών υπό του κράτους κ.τ.τ) αναφέρονται και υπό του ZIEGLER, (ενθ' αν. τομ. II σελ. 166). Κατ' ακολουθίαν των ανωτέρω και εις την Ολλανδίαν εις την πράξιν ουδείς χωρισμός κράτους - Εκκλησίας απαντάται. Επομένως τυχόν αντίθετος γνώμη αποδεικνύεται επιστημονικώς αβάσιμος.

ΝΕΕΣ ΧΩΡΕΣ-ΜΕΛΗ ΤΗΣ Ε. Ε.

ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΡΑΤΟΥΣ - ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΠΡΟΣΦΑΤΩΣ ΠΡΟΣΧΩΡΗΣΑΣΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ Ε.Ε. ΔΕΚΑ ΝΕΑΣ ΧΩΡΑΣ

Ως γνωστόν το έτος 2004 προσεχώρησαν εις την Ευρωπαϊκήν Ένωσιν δέκα νέα κράτη. Βεβαίως αι περί των εις αυτά σχέσεις κράτους - Εκκλησίας πηγαί είναι είναι εκτενείς και ως εκ τούτου θα προσπαθήσωμεν να δώσωμεν μίαν πλήρη εικόνα και διά τα κράτη ταύτα βασιζόμενοι κυρίως εις το εξόχως σπουδαίον, αναλυτικόν και προσφάτως κυκλοφορήσαν σύγγραμμα (το έτος 2005) υπό τον τίτλον "DAS RECHT DER RELIGIONSGEMEINSCHAFTEN IN MITTEL-, OST- UND SÜD EUROPA» εκδοθέν υπό των Γερμανών Πανεπιστημιακών καθηγητών Lienemann και Reuter, εις το οποίον συνεργάζονται πλήθος καθηγητών και λοιπών ειδικών επιστημόνων. Επίσης το έργον "LE STATUT DES CONFESSIONS RELIGIEUSES DES ETATS CANDIDATS A L'UNION EUROPEENNE", εκδοθέν υπό την διεύθυνσιν FRANCIS MESSNER και υπό του Πανεπιστημίου του Μιλάνου, και του Ινστιτούτου Εκκλησιαστικού Δικαίου επίσης της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου του Μιλάνου εν συνεργασία με το Πανεπιστήμιο ROBERT SCHUMAN του Στρασβούργου και του Εθνικού Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών της Γαλλίας (CENTRE NATIONAL DES RECHERCHES SCIENTIFIQUES), και εις άλλα έργα μεταξύ των οποίων και η πολύ αξιόλογη μελέτη του S c h a n d a, "STAAT UND KIRCHE IN DEN BEITRITTSLÄNDER ZUR EUROPÄISCHEN UNION" η οποία δημοσιεύεται εις το περ. KIRCHE UND RECHT 2003 σελ. 117 επ.

Επί του προκειμένου επομένως θα πρέπει να παρατηρηθούν τα κάτωθι επί των νεοεισελθέντων εις την Ευρωπαϊκήν Ένωσιν δέκα νέων κρατών το έτος 2004:

15. ΟΥΓΓΑΡΙΑ

Είναι ακόμη εν ισχύι το Σύνταγμα, που ίσχυε επί κομμουνιστικού καθεστώτος, το οποίον βεβαίως θεσπίζει τον χωρισμόν κράτους - Εκκλησίας.(§ 40 εδαφ. 3). Δεν είναι επομένως δυνατόν να προσφύγουμε εις το Σύνταγμα, διά να διαπιστωθή, τι καθεστώς ισχύει εν προκειμένω. Ανατρέχοντες, ως εκ τούτου εις άλλας πηγάς, ήτοι: α) Η Ουγγαρία συνήψε (1990, 1994 και 20.6.1997) τρεις συμφωνίες με το Βατικανό. Μεταξύ των άλλων διά των εν λόγω συμφωνιών προβλέπεται, ότι νόμοι αφορώντες την Εκκλησία πρέπει να υπόκεινται εις τον Κώδικα Εκκλησιαστικού Δικαίου(CODEX JURIS CANONICI).Τούτο σημαίνει ότι ο νόμος αναγνωρίζει την υπεροχή της Καθολικής Εκκλησίας, η οποία και έλαβε θετική στάση έναντι του νόμου, περί θρησκευτικής ελευθερίας (LE STATUT DES CONFESSIONS ενθ' αν. σελ. 67). Επίσης διά των συμφωνιών τούτων προβλέπεται η σύσταση σώματος στρατιωτικών ιερέων, η χρηματοδότηση της Καθολικής Εκκλησίας κ.λ.π. ομοίως S c h a n d a, Das Recht der Religionsgemeinschaften in Ungarn, εις Linemann-Reuter, 2005 σελ. 557 επ.) Περαιτέρω ο ουγγρικός νόμος CXXIV/1997 εις την παράγραφον 7 προβλέπει κρατικήν χρηματοδότηση της Εκκλησίας εκ του κρατικού προϋπολογισμού (LE STATUT ενθ'αν. σελ.82 S c h a n d a σελ. 554 και 557). Το Συνταγματικό Δικαστήριο της χώρας ταύτης έχει δεχθή εξ άλλου, ότι εις το κράτος πρέπει να αναγνωρίζεται ευρύ περιθώριον εκτιμήσεως (MARGIN OF APPRECIATION, LE STATUT ενθ αν. σελ. 83), το οποίον του παρέχει το δικαίωμα διαφορετικής εκτιμήσεως ορισμένων θρησκειών έναντι άλλων. Το έτος 1996 διά του νόμου CXXIX/1996 προεβλέφθη, ότι το 1% των δηλουμένων εις την Εφορίαν εσόδων τους (το 0,8% από το έτος 2003, S c h a n d a, σελ. 558) δύνανται οι Ούγγροι φορολογούμενοι να το διαθέτουν υπέρ της εκκλησίας, το κράτος δε αναλαμβάνει να χρηματοδοτή μέχρι 0,5% των εσόδων εκ φόρου εισοδήματος προς οικονομική ένισχυση της Εκκλησίας, καθ' ην έκταση δεν επαρκούν τα ως άνω έσοδα εκ του εισοδήματος των φορολογουμένων (LE STATUT ενθ' αν. σελ. 81). Από του έτους 2002 αι μεγάλοι Εκκλησίοι λαμβάνουν επί πλέον κρατικήν χρηματοδότησιν διά τας ποιμαντικές των υπηρεσίας, που προσφέρουν εις δημόσια ιδρύματα (φυλακαί, νοσοκομεία κ.λ.π.), ως ειδικώς αναφέρει ο Schanda (ενθ' αν. σελ. 560). Επίσης λαμβάνουν χρηματοδότησιν και εκ των Δήμων (αυτόθι σελ. 560) . Τέλος απολαύουν πλήθους φορολογικών απαλλαγών (σελ. 560), καθώς και απαλλαγών δικαστικών εξόδων, φόρου κληρονομίας κ.λ.π. (σελ. 561)

Οι υπάρχουσες εις την Ουγγαρία εκκλησίες (πλην της Καθολικής, η οποία αναγνωρίζεται αυτομάτως δ' απλής δηλώσεώς της , βλέπε S c h a n d a, . 553) πρέπει να τυγχάνουν ανεγνωρισμένες υπό του κράτους κατόπιν ειδικής διαδικασίας και εγγραφής των εις ειδικόν βιβλίον και εφ' όσον πληρούν ορισμένες προϋποθέσεις, μεταξύ των οποίων ο σεβασμός προς το Σύνταγμα και προς τον νόμον. Η αναγνώρισις των εκκλησιών γίνεται από τα τοπικά δικαστήρια κατά διαδικασίαν ομοίαν με την αναγνώριση των σωματείων και των πολιτικών κομμάτων (LE STATUT ενθ αν. σελ. 69, ομοίως S c h a n d a, σελ. 552). Περαιτέρω οι εκκλησίες πρέπει να σέβονται και να μην παραβιάζουν τους κανόνες της δημοσίας τάξεως, της υγείας, της ηθικής και των δικαιωμάτων του άλλου. Επειδή όμως υπήρξαν σοβαρώτατα προβλήματα με τας αιρέσεις, ιδία με την των σαηεντολόγων, ορισμένοι βουλευταί επρότειναν εις την Βουλήν, όπως ως κριτήριον αγνωρίσεως των θρησκειών ορισθί ελάχιστος αριθμός μελών 10.000 άτομα και διάρκεια υπάρξεως τουλάχιστον 100 χρόνια (LE STATUT ενθ αν. σελ. 71). Ειδικώς διά τους Σαηεντολόγους ο Schanda (σελ. 552-553) αναφέρει, ότι υπό των εθνικών υπηρεσιών ασφαλείας της Ουγγαρίας οι εν λόγω έχουν χαρακτηρισθή ως επικίνδυνοι διά την δημοσίαν ασφάλειαν.

Αν μία εκκλησία αναγνωρισθή κατά τον ως άνω (δικαστικών) τρόπον η εκτελεστική εξουσία υποχρεούται, να παρακολουθεί την συμμόρφωσή της προς τον νόμον. (SCHANDA, ενθ'αν. σελ. 122).

Εις την Ουγγαρίαν διδάσκεται εις τα σχολεία το μάθημα των θρησκευτικών (LA STATUT ενθ αν. σελ. 73 επ. S c h a n d a, σελ. 554), η δε Εκκλησία δικαιούται, να διδάσκει το μάθημα των θρησκευτικών εις τα σχολεία, εφ' όσον το ζητήσουν οι γονείς (νόμοι VI/1990 παραγρ. 17, LXXIX/1993 παρ, 4 και 10 - 3, LE STATUT ενθ αν. σελ. 73). Οι διδάσκοντες κληρικοί ανήκουν μεν εις την Εκκλησίαν, μισθοδοτούνται όμως υπό του κράτους (LE STATUT ενθ αν. σελ 74, περαιτέρω S c h a n d a, σελ. 554.). Αλλά και η Καθολική Εκκλησία δικαιούται να διατηρεί ιδικά της σχολεία

(νηπιαγωγεία, δημοτικά, γυμνάσια, λύκεια), π.χ. το έτος 1998 η Καθολική Εκκλησία εις την Ουγγαρία διατηρούσε 69 νηπιαγωγεία, 168 δημοτικά σχολεία και 77 γυμνάσια-λύκεια με σύνολον φοιτούντων 64.000 μαθητάς (LE STATUT ενθ αν. σελ. 75). Επί πλέον η Εκκλησία δικαιούται να ιδρύει και πανεπιστήμια, ως π.χ. το γνωστό Καθολικό πανεπιστήμιο PETER PASMANY (LE STATUT ενθ' αν. σελ. 76).

Κατόπιν των ανωτέρω (και πολλών άλλων παραλειπομένων χάριν συντομίας) πρέπει, να καταλήξω- μεν εις το συμπέρασμα, ότι εις την Ουγγαρίαν (παρά τας περί του αντιθέτου διακηρύξεις και παρά τα αναφερόμενα εις το Σύνταγμα) χωρισμός κράτους - Εκκλησίας δεν υπάρχει. Παραθέτουμε δε αυτούσιον το συμπέρασμα, εις το οποίον καταλήγει το πλειστάκις παραπεμπόμενων ως άνω έγκυρον σύγγραμμα (LE STATUT ενθ αν.) και το οποίον έχει επί λέξει ως εξής "the Hungarian state provides favorable conditions for church activities to a much greater degree than in the case of secular ("laïque") france". Ο S c h a n d a (ενθ' αν. Σελ. 562) αναφέρει, ότι η έννοια «χωρισμός» ερμηνεύεται στενώς (επί λέξει «strikte Interpretation der Trennung»). Επίσης περαιτέρω (σελ. 565) αναφέρει, ότι το Συνταγματικόν Δικαστήριον έκρινεν, ότι χωρισμός σημαίνει «συνεργασία κράτους- Εκκλησίας», την μορφήν της οποίας και καθώρισε (επί λέξει «Da das Verfassungsgericht das Verhältnis zwischen Staat und Kirche behandelt hat, setzt seine Auslegung zu beachtete Masstäbe bezüglich der Grundprinzipien des Verhältnisses von Staat und Kirche»). Ο ίδιος σ. αναφέρει περαιτέρω (αυτόθι σελ. 565-566), ότι ο υπό του Συντάγματος προβλεπόμενος χωρισμός έχει εξελιχθή εις μίαν συνεργασίαν (Kooperation) κράτους-Εκκλησίας η οποία αποτελεί θ ε σ μ ό ν. Βασίζει δε το δεδομένο αυτό εις πολλά σημεία, κυρίως εις το ότι το κράτος χρηματοδοτεί την Εκκλησίαν και παραλληλίζει το καθεστώς σχέσεων κράτους – Εκκλησίας εις την Ουγγαρίαν με το αντίστοιχον της Ιταλίας και Ισπανίας.

Κατ' ακολουθίαν των ανωτέρω έχομεν εν ακόμη παράδειγμα απτόν εκ της πράξεως κράτους, εις το οποίον ο χωρισμός κράτους – Εκκλησίας (καίτοι προβλεπόμενος ρητώς υπό του Συντάγματος) ουδέποτε εφηρμόσθη, αλλ' εις την πράξιν εφηρμόσθη το εντελώς αντίθετον

16. ΕΣΘΟΝΙΑ

Το εσθονικό κράτος εις την πράξιν διακρίνει και αναγνωρίζει υπεροχήν των παλαιών παραδοσιακών εκκλησιών έναντι των νέων και των μεγάλων έναντι των μικρών. Η διάκριση αυτή υπάρχει παρά την αντίθετη διάταξη του Συντάγματος δηλ. η εν λόγω διάταξη πιθανόν να αντίκειται και εις το Σύνταγμα (το οποίον ομιλεί περί χωρισμού κράτους-Εκκλησίας) παρά ταύτα εις την πράξιν ισχύει και εφαρμόζεται πανηγυρικώς και αποδεδειγμένως (LE STATUT ενθ' αν. σελ. 9). Μάλιστα εις την Εσθονίαν μία θρησκεία διά να αναγνωρισθή και να αποκτήσει νομικήν προσωπικότητα, οφείλει να τύχη εγκρίσεως του Υπουργείου Εσωτερικών και να εγγραφή εις ειδικόν βιβλίον (LE STATUT ενθ αν. σελ. 9). Εις την Εσθονίαν διδάσκεται εις τα σχολεία το μάθημα των θρησκευτικών εν συνεργασία κράτους και Εκκλησίας (LE STATUT ενθ' αν. σελ. 12). Και επειδή η Εσθονία εμφανίζεται υπό τινών ως κράτος πλήρους χωρισμού κράτους - Εκκλησίας παραθέτομεν αυτούσιον το σχετικόν απόσπασμα επί του προκειμένου εκ του ως άνω παραπεμπόμενου συγγράμματος: "i1 semb1e qu' aujourd' hui 1es modalités de cooperation entre les Eg1ises et l' Etat pour 1e developpement de l' education religieuse". Εις την ιδίαν σελίδα (12) αναφέρονται και οι βάσεις του μαθήματος των θρησκευτικών εις τα δημόσια σχολεία. Παραθέτομεν το σχετικόν απόσπασμα: "En Estonie 1es bases de l' enseignement religieux á l' éco1e pub1ique sont 1es suivantes:"

Ως αναφέρει ο S c h m i d t (Das Recht der Religionsgemeinschaften in Estland, εις Liermann-Reuter, ενθ' αν σελ. 171), το άρθρον 40 του εσθονικού Συντάγματος παρ' ότι αναφέρει, ότι δεν αναγνωρίζεται κρατική εκκλησία εν τούτοις δεν εισάγει αυστηρόν χωρισμόν κράτους.- Εκκλησίας (επί λέξει «eine strikte Trennung von Kirche und Staat ist dagegen in der estnischen Verfassung nicht vorgesehen»). Προσθέτει δε ότι η επικρατούσα θρησκεία (ευαγγελική- λουθηρανή) ευρίσκεται εις στενήν συνεργασίαν μετά του κράτους (σελ. 172) εις πολλούς τομείς π.χ. εις την διακονίαν, εις το μάθημα των θρησκευτικών κ.λ.π. (αυτ' θι σελ. 172)

Επικαλούμεθα επίσης προς τούτο το AD HOC έργον της MERILIN KIVIORG υπό τον τίτλον "STATE AND CHURCH IN ESTONIA" (εις LE STATUT ενθ αν. σελ. 115 επ.). από το οποίον αντλούμε τις εξής ειδικώτερες πληροφορίες:

α) Εις την σελ. 122 αναφέρει, ότι παρά τον υπό του Συντάγματος προβλεπόμενον χωρισμόν κράτους - Εκκλησίας τούτο δεν ερμηνεύθηκε εις την διοικητικήν πρακτικήν ως χωρισμός αλλά ως συνεργασία κράτους - Εκκλησίας. Το σχετικόν απόσπασμα έχει ως εξής: "Although the 1992 Constitution establishes the separation of State and Church, this has not been interpreted in administrative practice as a very strict separation. The cooperation between state and Church has been accepted". Και επικαλείται πλείστα όσα σημεία εν προκειμένω π.χ. συνεργασία κράτους - Εκκλησίας εις ορισμένας υπηρεσίας, υπερέχουσα θέσις της Εσθονικής Λουθηρανής Εκκλησίας, η οποία χρηματοδοτείται υπό του κράτους (Εσθονικόν Συμβούλιον Εκκλησιών), υπάρχει δε και λειτουργεί επιτροπή εμπειρογνομόνων, εις την οποίαν μετέχουν εκπρόσωποι του κράτους και της (επικρατούσης) Εσθονικής Λουθηρανής Ευαγγελικής Εκκλησίας (σελ. 123), η οποία μάλιστα τυγχάνει νομικόν πρόσωπον δημοσίου δικαίου (σελ. 124). Ομοίως Schmidt (σελ... 183) Την ιδίαν προνομιακήν θέσιν με την εν λόγω Εκκλησίαν απολαύει επίσης και η ετέρα παραδοσιακή Εκκλησία της Εσθονίας, ήτοι η Εσθονική Ορθόδοξος Εκκλησία (σελ. 125), η οποία είναι επίσης νομικόν πρόσωπον δημοσίου δικαίου (σελ. 126), ως ορίζει ειδικώς ο νόμος περί Εκκλησιών.

β) Αι λοιπαί εκκλησίαι δεν αναγνωρίζονται αυτομάτως (ως αι ως άνω δύο παραδοσιακαί, επικρατούσαι Εκκλησίαι). Υποχρεούνται να ζητήσουν κρατικήν αναγνώρισιν δι' αιτήσεως των εις το Υπουργείον Εσωτερικών και να εγγραφούν εις ειδικόν βιβλίον, διά να αποκτήσουν νομικήν προσωπικότητα. Η αναγνώρισις δεν είναι αυτόματη. Απαιτείται δι' αυτήν προηγουμένη σύμφωνος γνώμη του αρμοδίου Υπουργού και επιτροπής εξ ειδικών (σελ. 127). Η εν προκειμένω RATIO του νόμου είναι ο εκ των προτέρων έλεγχος των σκοπών και επιδιώξεων των αιτουσών την αναγνώρισιν θρησκευτικών οργανώσεων. Παραθέτουμε δε εν προκειμένω λίαν χαρακτηριστικόν απόσπασμα προς απόδειξιν τούτου: "One possible of this provision is that the legislator wants to extend (ex ante) control over religious organisations" (αυτόθι σελ. 127). Συνεπεία τούτου ορισμένες αιτήσεις αναγνωρίσεως εκκλησιών απερρίφθησαν, όπως π.χ. η της Εσθονικής Χριστιανικής Εκκλησίας (λόγω του ότι ο τίτλος της ήταν πολύ γενικός), η της χριστιανικής εκκλησίας των πεντηκοστιανών κ.λ.π. (σελ. 128). Ως στοιχεία αναγνωρίσεως απαιτούνται ο σεβασμός των δημοκρατικών αρχών, η φανερά εσωτερική οργάνωσις, η μορφή, η ιεραρχία κ.λ.π. (σελ. 131). Είναι χαρακτηριστικόν, ότι κατά το άρθρον 15(1) του Νόμου περί εκκλησιών του 1993, μόνον οι έχοντες λευκόν ποινικόν μητρώον δύνανται να ορίζονται μέλη των συμβουλίων διοικήσεως των εκκλησιών (σελ. 131).

γ) Ως προς την διδασκαλίαν του μαθήματος των θρησκευτικών (περί της οποίας ανεφέρθημεν ανωτέρω) επισημαίνομεν επί πλέον, ότι το μάθημα αυτό διδάσκεται ως υποχρεωτικόν, εφ' όσον δεκα-πέντε μαθηταί το ζητήσουν (σελ. 133). Η διδασκαλία του μαθήματος των θρησκευτικών έχει αποφασισθή, διότι εκρίθη, ότι ενδυναμώνει την εθνικήν ταυτότητα, συντελεί εις την ηθικήν ανάπτυξιν των μαθητών, προσφέρει τις προϋποθέσεις δι' όποιον επιθυμεί να επιλέξει θρησκευτική καριέρα (σελ. 134). Οι διδάσκαλοι δε του μαθήματος των θρησκευτικών κατά τα 2/3 προτείνονται υπό της Εκκλησίας και κατά το 1/3 υπό του κράτους (Schmidt σελ. 175)

δ) Το εσθονικόν κράτος χρηματοδοτεί εκ του κρατ. προϋπολογισμού την Εκκλησίαν, π.χ. το έτος 1999 και 2000 η χρηματοδότηση ανήλθε εις ποσόν αντιστοιχούν εις 250.000 γερμανικά μάρκα ανά έτος. Επίσης η Εκκλησία απολαύει απαλλαγής φόρου εισοδήματος (σελ. 135 - 136) Ομοίως Schmidt (σελ. 182)

ε) Εις την Εσθονίαν ο θρησκευτικός γάμος αναγνωρίζεται ως ισόκυρος με τον πολιτικόν (Schmidt, σελ. 183) .

στ) Τέλος εις την Εσθονίαν υπάρχει σώμα στρατιωτικών ιερέων, ιερέων υπηρεσίας φυλακών και ιερέων νοσοκομείων (σελ. 137). Κατ' ακολουθίαν των ανωτέρω η Εσθονία αποτελεί έν ακόμη κράτος, όπου απαντάται κατ' ουσίαν όχι χωρισμός αλλά συνενώσεις κράτους - Εκκλησίας παρά την αντίθετη διατύπωση του Συντάγματος, η οποία παραμένει γράμμα νεκρόν.

17. ΤΣΕΧΙΑ

Ως κυρίαν πηγήν εν προκειμένω χρησιμοποιούμε, την AD HOC μελέτην του καθηγητού του πανεπιστημίου Πράγας JIRI RASMUND TRETERA υπό τον τίτλον " THE PRINCIPLES OF STATE ECCLESIASTICAL LAW IN CZECH REPUBLIC (εις LE STATUT ενθ' αν. σελ. 137 επ.), Επομένως πάσα παραπομπή σελίδος μη αναφέρουσα πηγήν αφορά την ως άνω μελέτην. Ο νόμος περί Εκκλησιών είναι ο 308/1991. Βασικαί αρχαί του εν λόγω νόμου είναι αι εξής: Κάθε Εκκλησία πρέπει να τύχη κρατικής αναγνωρίσεως, διά να υπάρξει (σελ. 146 -147) και να εγγραφεί εις ειδικόν βιβλίον. Η άδεια λειτουργίας δίδεται υπό του υπουργείου Πολιτισμού κατόπιν συμφώνου γνώμης επιτροπής εξ ειδικών. Εν περιπτώσει καθ' ην αποδειχθεί, ότι κάποια εκκλησία παραβιάζει τον νόμον, η άδεια ανακαλείται (σελ. 147). Μέχρι σήμερον (δηλ. μέχρι δημοσιεύσεως της ως άνω μελέτης) έχουν τύχει αναγνωρίσεως υπό του κράτους μόνον 21 εκκλησίαι. Ως πρώτη προϋπόθεσις αναγνωρίσεως είναι η αιτούσα εκκλησία να έχει τουλάχιστον 10.000 μέλη κατοικούντα εις την περιοχίν της Τσεχίας ή 500 μέλη εφ' όσον η αντίστοιχη εκκλησία είναι μέλος του Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών (σελ. 147). Ομοίως B r o z, (Das Recht der Religionsgemeinschaften in Tschechien, εις Linemann – Reuter, ενθ' αν. σελ. 503 επ.). Διάταξις συνταγματική περί θρησκευτικής ελευθερίας δεν υπάρχει εις την Τσεχίαν. Αντ' αυτής υπάρχει η § 2 του νόμου 3/2002 της 7.1.2002 «Περί της ελευθερίας των θρησκευτικών πεποιθήσεων και περί του καθεστώτος των Εκκλησιών καθώς και τροποποιήσεως διαφόρων νόμων». Η εν λόγω διάταξις (ιδέ το κείμενόν της εις B r o z, ενθ' αν. σελ. 502) αναφέρεται κατ' αρχήν εις το δικαίωμα επί της θρησκευτικής ελευθερίας, καθώς και εις το μάθημα των θρησκευτικών. Σήμερον η ως άνω διάταξις δεν έχει εις καμμίαν περίπτωσιν την έννοιαν χωρισμού κράτους Εκκλησίας, αλλά την έννοιαν της συνεργασίας μεταξύ των δύο τούτων θεσμών. (ιδετέ παράθεσιν χαρακτηριστικών ασποσπασμάτων εις το τέλος του παρόντος τμήματος) Προς απόδειξιν του δεδομένου τούτου παραθέτομεν αυτούσιον απόσπασμα εκ του προαναφερομένου έργου το οποίον πιστοποιεί πανηγυρικώς την τοιαύτην άποψιν και το οποίον έχει ως εξής: "The regime of state - church relations that we can call separation has never been practised on the territory of Czech lands. Today the state.....collaboretes with them (εννοεί την Εκκλησίαν) in many areas, so that one can call this a cooperation model " (αυτόθι σελ. 146). Βλέπουμε λοιπόν άπαξ έτι έν ευρωπαϊκόν κράτος, εις το οποίον ουδείς χωρισμός κράτους -Εκκλησίας υπάρχει εις την πράξιν. Βεβαίως η επικρατούσα εις την Τσεχίαν Εκκλησία (η και έχουσα προνομιακήν θέσιν) είναι η Καθολική Εκκλησία. Η εν λόγω Εκκλησία λειτουργεί και οργανώνεται ελευθέρως, χωρίς την άδεια του κράτους (εν αντιθέσει προς άλλας Εκκλησίας, διά τας οποίας απαιτείται κρατική άδεια). Εις την Καθολικήν Εκκλησίαν περαιτέρω έχει αναγνωρισθεί διεθνής διπλωματική εκπροσώπησις. Προς τούτο διατηρεί διπλωματικές σχέσεις μετά του Βατικανού εις επίπεδον ανταλλαγής Πρέσβειων (B r o z, εν' αν. σελ. 505). .

Περαιτέρω ο νόμος 3/2002 εις την § 5 αναφέρει μεταξύ άλλων, ότι δεν επιτρέπεται η ύπαρξη εκκλησίας, της οποίας η δραστηριότης προσκρούει εις τον νόμον ή αποτελεί απειλήν διά τας λοιπάς εκκλησίας (B r o z, ενθ' αν. σελ. 504-505). Αρα πρέπει, να συμπεράνωμεν, ότι εις την Τσεχίαν ο προσηλυτισμός απαγορεύεται. Επίσης ο νόμος απαγορεύει εις τας εκκλησίας, να παραβιάζουν τας αρχάς της δημοκρατίας ή να απειλούν την εδαφικήν ακεραιότητα του κράτους (B r o z, σελ. 503). Εις την Τσεχίαν διδάσκεται εις τα σχολεία το μάθημα των θρησκευτικών. (σελ. 150). Οι καθηγηταί και διδάσκαλοι του εν λόγω μαθήματος μισθοδοτούνται υπό του κράτους (σελ. 150). Οι διδάσκαλοι και καθηγηταί του μαθήματος των θρησκευτικών, διά να διορισθούν, πρέπει να έχουν την έγκρισιν της Εκκλησίας (σελ. 150). Εις την Τσεχίαν υπάρχουν τριών κατηγοριών σχολεία: αα) Σχολεία κρατικά ή ιδρυόμενα υπό των Δήμων, ββ) Σχολεία εκκλησιαστικά (ιδρυόμενα υπό της Εκκλησίας) και γγ) Σχολεία ιδιωτικά. Τα έξοδα λειτουργίας των εκκλησιαστικών σχολείων καταβάλλονται υπό του κράτους εξ ολοκλήρου. (σελ. 149). Το μάθημα των θρησκευτικών εις τα σχολεία διδάσκεται επί δύο ώρες την εβδομάδα (LE STATUT ενθ' αν. σελ. 149). Διδάσκαλοι του μαθήματος των θρησκευτικών δύνανται, να διορίζωνται και κληρικοί (B r o z, σελ. 506), θεωρείται δε η τοιαύτη διδασκαλία των εις τα σχολεία ως μέρος του ποιμαντικού των έργου (B r o z, σελ. 506). Ως κύριον μάθημα των θρησκευτικών περιλαμβάνεται η διδασκαλία της Καθολικής Εκκλησίας (B r o z, σελ. 506). Υπάρχουν όμως και σχολεία της Προτεστάντικής και της Ορθοδόξου Εκκλησίας, εις τα οποία διδάσκεται η ύλη της ιδικής των θρησκείας. Αι λεπτομέρεια της διδασκαλίας του μαθήματος των θρησκευτικών ορίζονται διά της υπ' αριθ. 36318/1997 εγκυκλίου του Υπουργείου Παιδείας. Εις πάσαν δε περίπτωσιν ο τοπικός Σχολικός Διευθυντής συνεργάζεται με τον εκπρόσωπον της Εκκλησίας διά την ρύθμισιν των λεπτομερειών (B r o z, σελ. 506). Κατά τα

λοιπά ισχύει ο νόμος 29/1984. Είναι χαρακτηριστικό, ότι η Τσεχία (τότε Τσεχοσλοβακία) υπήρξεν η μόνη χώρα υπό κομμουνιστικόν καθεστώς, όπου το μάθημα των θρησκευτικών εδιδάσκετο μερίμνη βεβαίως των Εκκλησιών και όχι του κράτους (B r o z, σελ. 505-506).

Εις την Τσεχίαν από του έτους 1990 και εφεξής το κράτος καταβάλλει τους μισθούς των κληρικών και κατά ένα μέρος τα έξοδα λειτουργίας των επικεφαλής γραφείων της Εκκλησίας, καθώς και τα έξοδα επισκευής των κτιρίων της Εκκλησίας (σελ. 151). Ως προς τους μισθούς των κληρικών το κράτος καταβάλλει ένα ποσόν εις την Εκκλησίαν, το οποίον καλύπτει εξ ολοκλήρου τους εν λόγω μισθούς (σελ. 152). Επίσης το κράτος καταβάλλει τους μισθούς των λαϊκών (μη κληρικών) υπαλλήλων των κεντρικών γραφείων της Εκκλησίας (σελ. 152). Περαιτέρω (όπως είπαμε) το κράτος καταβάλλει και τα έξοδα λειτουργίας των εκκλησιαστικών σχολείων, τα οποία το έτος 2000 ήσαν εκατόν δέκα (LE STAUT σελ. 180). Η κρατική χρηματοδότησις των Εκκλησιών προβλέπεται υπό του νόμου 16/1990 (B r o z, εν' αν. σελ. 511). Τέλος πρέπει, να αναφερθή, ότι η Εκκλησία εις την Τσεχίαν απολαύει πλήρων φορολογικών απαλλαγών συμφώνως προς τον νόμον 586/1992 (B r o z, ενθ' αν. σελ. 511)

Εις την Τσεχίαν υπάρχει θρησκευτική υπηρεσία στρατού/κρατική (οι στρατιωτικοί ιερείς είναι αξιωματικοί σελ. 153). Επίσης υπάρχει θρησκευτική υπηρεσία νοσοκομείων (σελ. 153).

Εις την Τσεχίαν ο θρησκευτικός γάμος αναγνωρίζεται ως ισόκυρος προς τον πολιτικόν, ως ειδικώτερον ορίζει ο νόμος 94/1996 (B r o z, ενθ' αν. σελ. 504 και 512).

Κατόπιν όλων των ανωτέρω εις την Τσεχίαν είναι εμφανές, ότι ο χωρισμός κράτους -Εκκλησίας ούτε υπάρχει, ούτε απαντάται, ούτε εφηρμόσθη ποτέ εις την πράξιν. Αντιθέτως υπάρχει λίαν στενή συνεργασία μεταξύ των δύο τούτων θεσμών εις επίπεδον μάλιστα ταυτίσεως, τα δε περί του αντιθέτου λεγόμενα στερούνται εντελώς βάσεως.

Παραθέτομεν προς τούτο δύο χαρακτηριστικά αποσπάσματα των ως άνω συγγραφέων και εις την ελληνικήν και εις το πρωτότυπον: α) Του B r o z (ενθ' αν. σελ. 516) «Εν όψει των διαφόρων εκτιμήσεων μιάς σχέσεως μεταξύ κράτους και Εκκλησίας κατά την προ του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου εποχήν και επίσης σήμερα, μπορεί κανείς να ομιλήση περί ενός μοντέλλου συνεργατικού. Εις ορισμένας περοχάς αι ανεγνωρισμένοι θρησκευτικοί κοινότητες τυγχάνουν υποκείμενα του Δημοσίου Δικαίου» (και επί λέξει εις το πρωτότυπον: «Aufgrund der verschiedenen Ansätze eines Verhältnisses zwischen Staat und Kirche in der Zeit vor dem zweiten Weltkrieg und auch heute kann man von einer kooperativen Modell sprechen. In einiger Bereichen zeigen sich die registrierte Religionsgemeinschaften als Subjekte des öffentlichen Rechts»). Του T r e t e r a (ενθ' αν σελ. 146): «Το καθεστώς σχέσεων κράτους – Εκκλησίας, το οποίον μπορούμε να αποκαλέσωμεν χωρισμόν, δεν εφηρμόσθη ποτέ εις την περιοχήν των χωρών της Τσεχίας . Σήμερα το κράτος συνεργάζεται με αυτάς (εννοεί τας Εκκλησίας) εις πολλάς περιοχάς, ώστε θα μπορούσε αυτό να το αποκαλέσει κανείς ως έν μοντέλλον συνεργασίας» (και επί λέξει εις το πρωτότυπον: «This regime of state-church relations that we can call separation has never been practiced on the territory of Czech lands. Today the statecollaborates with them in many areas, so that one can call this a cooperation model»).

18. ΠΟΛΩΝΙΑ

Διά την Πολωνίαν βασιζόμεθα κυρίως εις την AD HOC μελέτην του καθηγητού του Πανεπιστημίου της Βαρσοβίας MICHAL PIETAZAK υπό τον τίτλον "LE STAUT JURIDIQUE DES COMMUNAUTES RELIGIEUSES EN POLOGNE" (δημοσιευομένη εις LE STAUT ενθ' αν. σελ. 85 επ.), καθώς και εις την μελέτην του A. Merkel, υπό τον τίτλον "Das Recht der Religionsgemeinschaften in Polen (δημοσιευομένην εις Liermann-Reuter, εν' αν σελ. 329 επ.) .

Κατ' αρχήν το Προοίμιον του πολωνικού Συντάγματος του 1997 αναφέρει μεταξύ άλλων ότι «Ο πολιτισμός, ο οποίος είναι ερριζωμένος εις την Χριστιανικήν κληρονομίαν του λαού και γενικώς εις τας ανθρωπίνους αξίας». Εκ της

διατυπώσεως ατής ως πρώτη σκέψις που γεννάται, είναι ότι το πολωνικόν Σύνταγμα δεν ιδρύει έν άθεον αλλ' εν Χριστιανικόν κράτος.

Το άρθρον 25 του πολωνικού Συντάγματος καθιερώνει την ισότητα μεταξύ των διαφόρων θρησκειών και την αμεροληψίαν έναντι αυτών των κρατικών υπηρεσιών, καθώς και τον σεβασμόν της αυτονομίας των θρησκειών, εις δε την παρ. 4 αναφέρει επί λέξει: «Αι σχέσεις μεταξύ της Πολωνικής Δημοκρατίας και της Καθολικής Εκκλησίας καθορίζονται υπό του συναφθέντος διεθνούς συμφώνου μετά της Αγίας Εδρας και υπό του νόμου». Βλέπομεν λοιπόν, ότι ήδη υπό του Συντάγματος αναγνωρίζεται προέχουσα και προνομιακή θέσις διά την Καθολικήν Εκκλησίαν. Αρα εκ του Συντάγματος δεν προκύπτει χωρισμός κράτος – Εκκλησίας.. Αλλωστε η παρ. 5 του ιδίου άρθρου αναφέρει, αι σχέσεις του κράτους μετά των λοιπών Εκκλησιών ρυθμίζονται διά νόμου. Η δε παρ. 3 αναφέρει, ότι το κράτος συνεργάζεται μετά των Εκκλησιών διά το κοινόν καλόν. Ο Merkel άλλωστε αναφέρει, ότι η ως άνω συνταγματική διάταξις περιέχεται εις το κεφάλαιον του Συντάγματος υπό τον τίτλον «Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ» και άρα αι Εκκλησίαι αποτελούν τμήμα της δημοσίας εξουσίας (ενθ' αν σελ. 331). Αντιδιαστέλλει δε την ως άνω διάταξιν προς την του άρθρου 53 (το οποίον καθιερώνει το δικαίωμα επί της θρησκευτικής ελευθερίας) (σελ. 332). Επίσης πρέπει, μα επισημανθή, ότι ο νόμος της 17.5.1989 αναγνωρίζει εις την Εκκλησίαν το δικαίωμα προσφυγής ενώπιον του Συνταγματικού Δικαστηρίου κατά οποιουδήποτε νόμου εις βάρος της (της Εκκλησίας) (Merkel σελ. 333). Ο καθηγητής PIETRZAK αναφέρει (επικαλούμενος εκτενή βιβλιογραφίαν εις γλώσσαν πολωνικήν), ότι σκοπός του συνταγματικού νομοθέτου ήτο να δώση φιλικόν χαρακτήρα σχέσεων κράτους -Εκκλησίας (επί βάσεως συνεργασίας) (αυτόθι σελ. 98). Και προς απόδειξιν του ότι εις την πράξιν ουδείς χωρισμός κράτους -Εκκλησίας απαντάται, επισημαίνομεν τα κάτωθι λίαν χαρακτηριστικά αναφερόμενα εις την ως άνω AD HOC μελέτην:

α) Η αναγνώρισις των διαφόρων θρησκειών δεν είναι αυτόματη. Απαιτείται κρατική έγκρισις (σελ. 96) και εγγραφή εις κρατικόν βιβλίον, αφού πρωτίστως ελεγχθή η ύπαρξις των νομίμων προϋποθέσεων (αίτησις υπογεγραμμένη υπό 100 τουλάχιστον Πολωνών πολιτών, πληροφορία περί του δόγματός των, έδρα της οργανώσεως, καταστατικόν αυτής κ.λ.π. σελ. 96-97). Η αίτησις υποβάλλεται εις το Υπουργείον Εσωτερικών και Διοικήσεως και η έγκρισις εγγράφεται εις ειδικόν βιβλίον τηρούμενον υπό των υπηρεσιών του εν λόγω Υπουργείου. Το ισχύον Σύνταγμα του 1997 καθορίζει την διαδικασίαν εγκρίσεως των θρησκευτικών οργανώσεων. Επί πλέον όμως καθορίζει ειδικώς δια την Καθολικήν Εκκλησίαν το καταστατικόν της συμφώνως προς διεθνή συνθήκην συναφθείσαν μεταξύ Πολωνίας και Βατικανού.

β) Εις την Πολωνίαν παρά τα ως άνω περί ισότητος μεταξύ των θρησκειών, αναγνωρίζεται πανηγυρικώς η υπερέχουσα θέσις της Καθολικής Εκκλησίας (σελ. 92,93,94). Ακριβώς περί τούτου ο καθηγητής PIETRZAK είναι απόλυτος και κατηγορηματικός. Αναφέρει, ότι η Καθολική Εκκλησία ενέπνευσε και υπεστήριξε την εισαγωγή στοιχείων κράτους κατηχητικού/δογματικού εις την εθνικήν νομοθεσίαν, η δε Εκκλησία επί της συμπεριφοράς των διοικητικών υπηρεσιών ήσκησε ανάλογον επιρροήν επαγόμενος επί λέξει: "I ' Eglise a inspiré et soutenu l' introduction d' éléments de l' Etat confessionnel dans la législation nationale dans les années 1989-1999, ainsi que l' influence exercée par l' Eglise sur la conduite des autorités administratives" σελ. 94). Περαιτέρω ο σ. είναι ακόμη πιό κατηγορηματικός αποφαινόμενος, ότι η Καθολική Εκκλησία επηρεάζει τον πολιτικόν προσανατολισμόν του κράτους. Παραθέτομε δε επί λέξει το σχετικόν απόσπασμα: " I Eglise exerce son influence sur l' orientation politique de l' Etat" (σελ. 93). Και συνεχίζει λέγων, ότι το δεδομένο αυτό ανατρέπει τον χαρακτήρα του κράτους ως κράτους θρησκευτικώς ουδέτερου, το καθιστά δε ως εκ τούτου "μοντέλλο καθολικού κράτους", όπου αι προδιαγραφαι της θρησκείας αποτελούν τα θεμέλια της κρατικής νομοθεσίας και των αποφάσεων που λαμβάνονται. Προσθέτει δε περαιτέρω, ότι η κρατική πολιτική υπόκειται εις τον έλεγchon του κλήρου. Λόγω δε της υψίστης σπουδαιότητας των εν λόγω απόψεων παραθέτομεν αυτούσιον το σχετικόν απόσπασμα " dans le modèle d' Etat catholique où les prescriptions de la religion constituent des premisses ou des indications pour la législation de l' Etat, où les décisions prises en vertu de droit canon produisent effet au droit de l' Etat, et où les taches ecclésiastiques sont réalisés par des institutions publiques subissent la pression des prescriptions religieuses, voire du controle du clergé" (σελ. 94). Εις την Πολωνίαν υπάρχουν ένδεκα νόμοι αναγνωρίσεως διαφόρων Εκκλησιών. Ο εξ αυτών αναγνωρίζων την Ορθόδοξον Εκκλησίαν δίδει εις αυτήν προέχουσαν και προνομιακήν θέσιν και την καθιστά ως την δευτέραν

επίσημον Εκκλησίαν της Πολωνίας (M e r k e l, σελ. 337 επ., 348, 349, 351 και 352)

Ουδεμία κατόπιν τούτου αμφιβολία υπάρχει, ότι εις την Πολωνίαν εις την πραγματικότητα υπάρχει στενή και αδιατάρακτος ένωσις κράτους-Εκκλησίας και σε καμμία περίπτωση χωρισμός παρά τα περί του αντιθέτου διατυπούμενα και παρά την διατύπωσιν του Συντάγματος, ότι η Πολωνία είναι ένα κράτος θρησκευτικώς ουδέτερον.

Περαιτέρω αναφέρεται, ότι το πολωνικόν κράτος χρηματοδοτεί τας θρησκευτικές οργανώσεις με 600 εκατομμύρια ζλότους (€ 172.000.000). εκ των οποίων το 95% περιέρχεται εις την Καθολικήν Εκκλησίαν. Με άλλα δε 92.000.000 ζλότους (€ 26.400.000) χρηματοδοτείται η Καθολική Εκκλησία διά τας υπηρεσίας που προσφέρει π.χ. μάθημα θρησκευτικών, θρησκευτική υπηρεσία στρατού, νοσοκομείων, φυλακών κ.λ.π. (Merkel σελ. 345) Περαιτέρω προβλέπονται φορολογικαί απαλλαγαί εκ του φόρου εισοδήματος και του φόρου μεταβιβάσεως ακινήτων (Le Statut, σελ. 111), καθώς και του φόρου δωρεών και κληρονομιών (Le Statut, σελ. 112). (ομοίως Merkel σελ. 345) Οι κληρικοί καταβάλλουν εξ ιδίων το 20% των ασφαλιστικών εισφορών διά την κοινωνικήν τους ασφάλισιν. Το υπόλοιπο 80% καταβάλλεται υπό της Εκκλησίας καλυπτόμενον υπό του κρατικού προϋπολογισμού (σελ. 106). Η Εκκλησία ασκεί και δημοσίαν εξουσίαν (Le Statut, σελ. 104) εκδίδουσα βεβαιώσεις περί προσωπικών πληροφοριών (π.χ. αλλαγή ονόματος κ.λ.π.). Τα ίδια αναφέρει και ο Merkel (σελ. 335), προσθέτων, ότι εις την Καθολικήν Εκκλησίαν επεστράφη όλη η κρατικοποιηθείσα παλαιότερον υπό του κομμουνιστικού καθεστώτος περιουσία της

γ) Εις τα πολωνικά σχολεία διδάσκεται και το μάθημα των θρησκευτικών (Le Statut, σελ. 100 επ.) και τούτο προβλέπεται υπό του Συντάγματος, του Κονκορδάτου που έχει συναφθή μετά του Βατικανού, υπό του νόμου και υπό υπουργικών αποφάσεων. Η ύλη του μαθήματος των θρησκευτικών καθορίζεται υπό της Εκκλησίας (Le Statut, σελ. 101) και αναγράφεται εις το απολυτήριον του μαθητού (Le Statut, σελ.101). Αι διατάξεις περί του μαθήματος των θρησκευτικών είναι προνομιακαί υπέρ της Καθολικής Εκκλησίας. Παραθέτομεν δε το σχετικόν απόσπασμα επί λέξει: " Les dispositions juridiques regissant l' instruction religieuse à l' école sont de nature à privilegier les catholiques" (Le Statut, σελ. 102). Τέλος η Καθολική Εκκλησία διαθέτει πανεπιστήμια, ακαδημίας και άλλας ανωτάτας σχολάς εις ικανόν αριθμόν (Le Statut, σελ. 102-103). Ειδικώτερον το άρθρον 53 παρ. 3 και 4 του Συντάγματος αναφέρει, ότι οι γονείς έχουν το δικαίωμα, να εξασφαλίσουν διά τα τέκνα των θρησκευτικήν εκπαιδευσιν σύμφωνον προς τας θρησκευτικές των πεποιθήσεις, το δε μάθημα των θρησκευτικών είναι κατηχητικόν (δηλ. περιλαμβάνει τα δόγματα και την διδασκαλίαν της αντιστοιχού Εκκλησίας)(M e r k e l, σελ. 332 και 340). Λεπτομερέστερον δε περί του μαθήματος των θρησκευτικών αναφέρεται το άρθρον 48 το Συντάγματος.

Εις την Πολωνίαν ο νόμος της 26.6.1997 απαγορεύει τον προσηλυτισμόν. Ο Merkel (σελ. 334) αναφέρει τούτο ρητώς και αναλυτικώς (επί λέξει «Das Einwirken mittels psychologischer Forschungen und Experimente wird nicht als Ausübung treligiöser Funktionen anerkannt» και περαιτέρω (σελ. 334) αναφέρει επί λέξει «Dadurch wurde das Fehlen einer Beschränkung des Proselytismus unterstrichen»

Φρονούμεν, ότι τα ως άνω είναι υπεραρκετά διά να πείσουν και τον πλέον δύσπιστον περί του ότι εις την Πολωνίαν δεν υπάρχει κανενός είδους χωρισμός κράτους -Εκκλησίας, αλλά πλήρης ταύτισις του κράτους με την Καθολικήν Εκκλησίαν, εις σημείον που εντυπωσιάζει ιδιαιτέρως. Ο δε συγγραφεύς της ως άνω μελέτης (Pietrzak) καταλήγει δε εις το ότι εις την Πολωνίαν δεν υπάρχει ισότης μεταξύ των Εκκλησιών λόγω της δεσποζούσης θέσεως της Καθολικής Εκκλησίας και εις το παρελθόν, αλλά και εις το παρόν. Παραθέτομεν δε και το σχετικόν επί λέξει απόσπασμα : "Le principe de l' égalité en droit n' est pas cependant absolu. Il est essentiellement relativisé par la position dominante des catholiques dans la société polonaise et par le rôle que l' Eglise catholique romaine a joué dans le passé et joue encore dans le présent" (σελ. 113) Υπ' όψιν ότι το έτος 2000 ες το Υπουργείον Εσωτερικών της Πολωνίας ιδρύθη Τμήμα Αιρέσεων («Abteilung Sekten») κατόπιν πιέσεων των αντιστασιακών οργανώσεων (Merkel σελ. 339). Εις την Πολωνίαν υπάρχει σώμα στρατιωτικών ιερέων (αξιωματικών του στρατού) (Merkel σελ. 343 επ.). Εις την Πολωνίαν αναγνωρίζεται ως έγκυρος ο θρησκευτικός γάμος (Merkel σελ. 346). Τέλος εις την Πολωνίαν υπάρχει πρόβλημα αναγνώρισεως των μαρτύρων του ιεχωβά εν όψει της διδασκαλίας των ότι «το κράτος είναι οργάνωσις του σατανά»

19. ΚΥΠΡΟΣ Κατ' άρθρον 110-παρ. 1 του Συντάγματος η Αυτοκέφαλος Ορθόδοξος Εκκλησία διατηρεί το δικαίωμά της να ρυθμίζει τας υποθέσεις της συμφώνως προς τους Ιερούς Κανόνες. Συμφώνως προς το άρθρον 111 του Συντάγματος τα θέματα του οικογενειακού δικαίου (γάμος, διαζύγιον κ.λ.π.) ρυθμίζονται συμφώνως προς το Εκκλησιαστικόν Δίκαιον της Ορθοδόξου Εκκλησίας, συμφώνως δε προς το άρθρον 90 παρ. 5 του Συντάγματος αι αποφάσεις των Εκκλησιαστικών Δικαστηρίων εκτελούνται υπό των δημοσίων αρχών. Συμφώνως προς το άρθρον 23 παρ. 9 του Συντάγματος η κινητή και ακίνητη περιουσία της Εκκλησίας, των Ιερών Μονών και των εκκλησιαστικών ιδρυμάτων είναι αναπαλλοτρίωτη. Τέλος το άρθρον 2 παρ. 3 του Συντάγματος προβλέπει ανάλογα δικαιώματα και υπέρ των λοιπών Εκκλησιών εις Κύπρον, αι οποίαι είναι η Αρμενική, η των Μαρωνιτών και η Ρωμαιοκαθολική (περί όλων τούτων πρβλ. Παπαστάθης, THE LEGAL STATUS OF RELIGIONS IN THE REPUBLIC OF CYPRUS, εις LE STATUT ενθ αν. σελ. 200-201). Κατά τον ίδιον συγγραφέα οι ως άνω διατάξεις του Συντάγματος κατήργησαν τον ηπίας μορφής χωρισμόν κράτους - Εκκλησίας και εισήγαγαν ένα σύστημα συνεργασίας μεταξύ Κυπριακής Δημοκρατίας και Εκκλησίας (σελ. 201). Το σχετικόν απόσπασμα έχει ως εξής: the provisions of the Constitution abolished the system of moderate separation in the relations between state and religions that prevailed under english rule, introducing a system of coordination between the Cypriot Republic and all other eligions and Christian creeds" (σελ. 201).

Συμφώνως προς το άρθρον 2 παρ. 1 του Συντάγματος όλοι οι Ορθόδοξοι Χριστιανοί ανήκουν εις την ελληνικήν κοινότητα. Οι λοιποί επιλέγουν που επιθυμούν να ανήκουν (εις την Ελληνικήν ή την Τουρκικήν Κοινότητα) (σελ. 202).

Το άρθρον 18 του Συντάγματος κατοχυρώνει το δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας αναφέρον ότι πάσαι αι θρησκείαι προστατεύονται, εφ' όσον τα δόγματα τους και αι δοξασάι των είναι γνωσταί και δεν είναι μυστικάί. Η παρ. 5 του ίδιου άρθρου απαγορεύει τον προσηλυτισμό (σελ. 203) . Η παρ. 6 του ίδιου άρθρου προβλέπει, ότι η θρησκευτική ελευθερία περιορίζεται λόγω προστασίας της ασφαλείας της Δημοκρατίας, της συνταγματικής τάξεως, της δημόσιας ασφάλειας, της δημόσιας τάξεως, της δημοσίας υγείας, της δημοσίας ηθικής και της προστασίας των δικαιωμάτων και ελευθεριών των λοιπών πολιτών.

Εις τα σχολεία της Κύπρου (πρωτοβαθμίου και δευτεροβαθμίου εκπαιδεύσεως) διδάσκεται το μάθημα των θρησκευτικών της Ορθοδόξου Εκκλησίας, το οποίον είναι διά τους μαθητάς υποχρεωτικόν (σελ. 219).

Τέλος η Ορθόδοξος Εκκλησία διατηρεί και εκκλησιαστικά δικαστήρια (σελ. 217), των οποίων οι αποφάσεις (όπως ελέχθη ανωτέρω) εκτελούνται υπό των δημοσίων αρχών. Υπ' όψιν ότι η Ορθό-δοξος Εκκλησία ψηφίζει η ίδια τον Καταστατικόν της χάρτην χωρίς έγκριση της Βουλής, τίθεται δε κανονικά εν ισχύϊ . (σελ. 209).

Κατ' ακολουθίαν των ανωτέρω εις την Κύπρον δεν υπάρχει και δεν απαντάται σύστημα χωρισμού κράτους - Εκκλησίας, αναγνωρίζεται δε θέσις υπερέχουσα και προνομιακή εις την Ορθοδοξόν Εκ-κλησίαν.

20. ΣΛΟΒΕΝΙΑ

Ως κυρίαν πηγήν του καθεστώτος σχέσεων κράτους - Εκκλησίας εις την Σλοβενίαν χρησιμοποιούμεν την μελέτην του Καθηγητού του Πανεπιστημίου της Λιουμπλιάνας LOVRO STURM υπό τον τίτλον "THE STATE AND CHURCH RELATIONSHIP IN SLOVENIA", δημοσιευομένην ε ις LE STATUT (ενθ αν. σελ. 157 επ.), καθώς και άλλην μελέτην του ίδιου συγγραφέως («Das Recht der Religionsgemeinschaften in Slowenien», εις Lienemann - Reuter, ενθ' αν. σελ. 473 επ.). Η συντριπτική πλειοψηφία των κατοίκων της Σλοβενίας ανήκουν εις την Καθολικήν Εκκλησίαν. Καίτοι υπάρχει παλαιός νόμος περί σχέσεων κράτους - Εκκλησίας του έτους 1976 σήμερα θεωρείται ως περιπεσών εις αχρησίαν (Le Statut σελ. 158), διότι είχε εκδοθή επί κομμουνιστικού καθεστώτος.

Μεταγενεστέρως ο ως άνω νόμος ετροποποιήθη δια του νόμου 41/96 (Le Statut σελ. 159 υποσημ. 2), προκειμένου να προσεγγίση την πραγματικότητα. Η πραγματικότης συνίσταται, εις το ότι η Καθολική Εκκλησία εις την Σλοβενίαν κατέχει δεσπόζουσα θέση, νομίμως θεωρείται ως "η θρησκεία του έθνους", ή η "θρησκεία της περιοχής" κατέχει δε DE FACTO ειδικήν θέση" και απολαύει ειδικών προνομίων.. Παραθέτομεν επί λέξει τα αντίστοιχα αποσπάσματα της ως άνω μελέτης προς απόδειξιν τούτου "The Roman Catholic Church has a special position so that the Roman Catholic Church can legitimately be called the religion of the region"(σελ. 159). Τα ίδια αναφέρει ο σ. και εις την άλλην μελέτην του (Lienemann-Reuter σελ. 475), ήτοι ότι η Καθολική Εκκλησία αναγνωρίζεται ως η «Εκκλησία του Έθνους» (και επί λέξει «nimmt die Römisch-Katholische Kirche in Slowenien eine besondere "Position ein. Die historische Entwicklung und auch die heutige Rolle der Römisch-Katholische Kirche lassen es von einer Religion der Nation zu sprechen»).

Προς απόδειξιν τούτου ο καθηγητής STURM αναφέρει τα εξής δεδομένα (Εις Le Statut):

α) Σειρά νόμων του κράτους ομιλεί περί προστασίας των θρησκευτικών αξιών (π.χ. νόμος περί μέσων ενημερώσεως, νόμος περί κινηματογράφου, Ποινικός κώδιξ, νόμος περί στρατιωτικής υπηρεσίας, νόμος περί υγείας κ.λ.π. σελ. 169). Σειρά νόμων προβλέπει την συμμετοχήν της Εκκλησίας εις ορισμένες κρατικές δραστηριότητες(σελ. 168). Η Εκκλησία επίσης μετέχει δι' εκπροσώπου της εις το Εθνικόν Συμβούλιον Ραδιοτηλεοράσεως της Σλοβενίας (σελ. 165), η δε σλοβενική ραδιοτηλεόραση οφείλει να μεταδίδη ορισμένες ώρες προγράμματα θρησκευτικού περιεχομένου (σελ. 185).

β) Το κράτος χρηματοδοτεί την Εκκλησία, είτε αμέσως π.χ. το έτος 1996 εχορηγήθη οικονομική ενίσχυση 2.000.000 TOLARS (σελ. 186) έτερο δε ποσόν 16.240.000 TOLARS κατεβλήθη υπό του κράτους διά την "πληρωμήν των εισφορών κοινωνικής ασφαλίσεως των κληρικών" (σελ. 186). Είτε εμμέσως π.χ. δια θεσπίσεως φορολογικών απαλλαγών υπέρ της Εκκλησίας (σελ. 186). Περαιτέρω το κράτος χρηματοδοτεί και μεμονωμένες η ειδικές ανάγκες της Εκκλησίας αναπτυσσόμενες ατομικώς υπό κληρικών (σελ. 188). Επίσης ο νόμος του 1991 περί αποκρατικοποιήσεων προέβλεψε την επιστροφήν εις την Εκκλησίαν της ακινήτου περιουσίας, την οποίαν είχε κρατικοποιήσει το προϋφιστάμενο κομμουνιστικό καθεστώς (σελ. 188). Εάν δε η αποκρατικοποίηση εις την περίπτωση αυτήν δεν είναι δυνατή, προεβλέφθη αποζημίωσις χρηματική διά την Εκκλησίαν (σελ. 188 και 165).

Εις την Σλοβενίαν η ίδρυσις θρησκευτικών κοινοτήτων δεν είναι ελευθέρα. Κάθε τοιαύτη κοινότης διά να θεωρηθή ανεγνωρισμένη θρησκεία, πρέπει να λάβη κρατικήν άδειαν και να εγγραφή εις ειδικόν βιβλίον τηρούμενον υπό της αρμοδίας κρατικής υπηρεσίας (Γραφείον Δημοκρατίας της Σλοβενίας διά τις θρησκευτικές Κοινότητες) και να λάβη σχετικόν πιστοποιητικόν, ότι υφίσταται νομίμως (σελ. 166, 173, 174). Ως δε αναφέρει ο ως άνω συγγραφεύς, εις την Σλοβενίαν το κράτος διά τας αιρέσεις και παραθρησκείας δεν χρησιμοποιεί τον τίτλον "θρησκεία", αλλά άλλο όνομα (σελ. 169), προσθέτει δε ότι αιρέσεις και παραθρησκείαι, δια τας οποίας ελλείπουν τα αναγκαία σαφή (CLEAR) κριτήρια καθορίζοντα την φύσιν της θρησκευτικής κοινότητος (άσκησις θρησκευτικών δραστηριοτήτων) δεν ανεγνωρίσθησαν ως θρησκείαι, παρά μόνον εφ' όσον ασκούσαν ένα ελάχιστο ποσοστό θρησκευτικών δραστηριοτήτων (σελ. 169). Εις την Σλοβενίαν διδάσκεται εις τα σχολεία το μάθημα των θρησκευτικών (σελ. 169, 173,174, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185). Τούτο ορίζει το άρθρον 229 του Συντάγματος, καθώς και ο νόμος περί σχέσεων κράτους - Εκκλησίας (σελ. 176 - 177). Το μάθημα των θρησκευτικών διδάσκεται και εις τα δημόσια σχολεία (σελ. 179), διδάσκεται δε και υπό κληρικών διδασκάλων (σελ. 177) . Υπάρχουν δε και εκκλησιαστικά σχολεία χρηματοδοτούμενα κατά 100% υπό του κράτους (σελ. 181), τα δε απολυτήρια που χορηγούν είναι ισότιμα προς τα κρατικά (σελ. 181) . Τα εν λόγω εκκλησιαστικά σχολεία ορισμένα από αυτά διά να δεχθούν μαθητάς απαιτούν επίδειξιν πιστοποιητικού, ότι είναι βαπτισμένοι Χριστιανοί (σελ. 183). Τέλος το κράτος χρηματοδοτεί και εκκλησιαστικά νηπιαγωγεία και παιδικούς σταθμούς (σελ. 195).

Είναι χαρακτηριστικόν, ότι όλη η ως άνω υπερτέρα και δεσπόζουσα θέση της Εκκλησίας εις την Σλοβενίαν, η αναγνώρισις της και η αναγωγή της εις Εκκλησίαν "του Έθνους", η υπέρ αυτής ιδιαίτερα μέριμνα του κράτους και η κατ' ουσίαν ταύτισις του κράτους με αυτήν κ.λ.π. κατά τα ως άνω απαντάται παρά το ότι το άρθρον 7 του

σλοβενικού Συντάγματος αναφέρει, ότι το κράτος και οι Εκκλησίες είναι χωριστές. Απαξ έτι δηλ. αποδεικνύεται άνευ ουδεμίας αξίας συνταγματική διάταξη περί χωρισμού κράτους - Εκκλησίας.

Με άλλα λόγια η εν λόγω διάταξη έχει εις την πράξη τελείως αχρηστευθή.

21. ΣΛΟΒΑΚΙΑ

Το προοίμιον του Συντάγματος της Σλοβακίας (του 1992) επικαλείται την πνευματικήν κληρονομία, του Κυρίλλου και του Μεθοδίου, όποτε πρέπει να δεχθώμεν, ότι ήδη διακηρύσσεται η θρησκευτική ταυτότης του κράτους. Το Σύνταγμα της Σλοβακίας δεν καθορίζει χωρισμόν κράτους - Εκκλησίας. Αναφέρει απλώς, ότι η Εκκλησία είναι ανεξάρτητη από το κράτος (SCHANDA, STAAT UND RECHT IN DEN BEITRITSLÄNDER ZUR EUROPÄISCHE UNION, εις KIRCHE UND RECHT, 2003 σελ. 117). Το δε άρθρον 24 προβλέπει την θρησκευτικήν ελευθερίαν.

Εις την Σλοβακίαν η ύπαρξη και λειτουργία θρησκευτικών οργανώσεων δεν είναι ελευθέρα, αλλά υπόκειται εις κρατικήν αναγνώριση (SCHANDA ενθ' αν. σελ. 121). Διά να αναγνωρισθεί υπό του κράτους μία θρησκευτική οργάνωση εις την Σλοβακίαν, πρέπει να έχει τουλάχιστον 20.000 ενήλικα μέλη διαμένοντα εις Σλοβακίαν (WIESHAIDER - MULIK, RECHT UND RELIGION IN MITTEL -UND OSTEUROPA, τομ. 1 SLOVAKEI, 2001 σελ. 51. Ομοίως S c h w a r z, Das Recht der Religionsgemeinschaften in der Slowakei, εις Lienemann- Reuter σελ. 452) και επί πλέον να είναι γνωστή (SCHANDA, σελ. 123).

Εις την χώραν αυτήν επεστράφη εις την Εκκλησίαν η υπό του πρότερον ισχύοντος κομμουνιστικού καθεστώτος κατασχεθείσα περιουσία της.

Η Εκκλησία της Σλοβακίας χρηματοδοτείται υπό του κράτους (SC HANDA, σελ. 123). Επίσης το κράτος καταβάλλει τους μισθούς των κληρικών, ως προβλέπει ο νόμος 16/1990 τροποποιηθείς διά του νόμου 552/1992 (S c h w a r z σελ. 460).

Εις την Σλοβακίαν μέχρι το 1992 μόνον ο πολιτικός γάμος ανεγνωρίζετο. Διά του νόμου 234/1992 αναγνωρίσθη και ο θρησκευτικός γάμος ως ισόκυρος (S c h w a r z, σελ. 462)

Εις την Σλοβακίαν διδάσκεται το μάθημα των θρησκευτικών εις τα κρατικά σχολεία, καθώς και εις, τα εκκλησιαστικά σχολεία, τα οποία χρηματοδοτούνται υπό του κράτους (SCHANDA, σελ. 123.

S C H W A R Z εις Lienamann-Ruter σελ.. 449). Το μάθημα των θρησκευτικών αποτελεί ισότιμο μάθημα προς τα λοιπά, η δε ύλη του καθορίζεται υπό της Εκκλησίας (SCHANDA, σελ. 124), η οποία επίσης ορίζει και τους διδασκάλους αυτού (ενθ' αν.) Το μάθημα των θρησκευτικών κατοχυρούται υπό του άρθρου 24 παρ. 3 του Συντάγματος. Περαιτέρω η Εκκλησία λειτουργεί και 145 ιδικά της σχολεία ανεγνωρισμένα. Ο δε νόμος 308/1991 εις την § 1 εδάφιον 1 υπεδάφιον c καθιερώνει το δικαίωμα των γονέων να απαιτήσουν από το κράτος την θρησκευτικήν εκπαίδευσιν των τέκνων των (S c h w a r z σελ. 455) Εις τον καθολικόν τύπον της 4.12.2002 δημοσιεύεται κείμενον αναφέρον επέμβασιν της Σλοβακικής Επισκοπικής Συνόδου προς καθιέρωσιν του μαθήματος των θρησκευτικών ως υποχρεωτικού (Schwarz σελ. 456 υποσημ. 43). Διά δε του Διατάγματος 536/1990 οι διδάσκαλοι των θρησκευτικών εγκρίνονται υπό της Εκκλησίας (S c h w a r z σελ. 456) .

Η Σλοβακία έχει συνάψει την 24.11.2000 συνθήκη με το Βατικανό, η οποία εκυρώθη δι' εσωτερικού νόμου την 18.12.2002. Πρέπει δε να επισημανθεί, ότι εις την Σλοβακίαν οι σχέσεις προς την Καθολικήν Εκκλησίαν αποτελούν "ουσιώδη παράγοντα της εθνικής ταυτότητος". Παραθέτομεν δε επί λέξει το σχετικόν απόσπασμα εκ της προαναφερομένης μελέτης του καθηγητού του Πανεπιστημίου PASMANY PETER BALAZS SCHANDA (σελ . 127 ενθ.αν.) έχον ως εξής "in der Slowakei stellte, die Beziehung zu der Katholische Kirche einen wichtigen Faktor der

nationalen Identität dar". Περαιτέρω ο ίδιος συγγραφέας αναφέρει, ότι η καθολική Εκκλησία κατέχει υπερέχουσαν θέση εν προκειμένω. Τέλος ο ως άνω συγγραφέας αναφέρει, ότι εις την Σλοβακίαν η οργάνωση των μαρτύρων του ιεχωβά, δεν τυγχάνει ανεγνωρισμένη θρησκεία (ενθ. αν. σελ.128), υπενθυμίζομεν δε, ότι η εν λόγω μελέτη δημοσιεύεται το έτος 2003.(ομοίως S c h w a r z, σελ. 452)

Κατ' ακολουθίαν των ανωτέρω προκύπτει, ότι ούτε εις την Σλοβακίαν υπάρχει χωρισμός κράτους-Εκκλησίας αλλά κατ' ουσίαν ταύτισις/ένωσις τουλάχιστον εις τα καίρια και ενδιαφέροντα τους δύο τούτους θεσμούς σημεία. Τούτο μάλιστα ο S c h w a r z (σελ. 460) το αναφέρει ρητώς, ήτοι ότι ο χωρισμός κράτους – Εκκλησίας δεν επετεύχθη πλήρως (επί λέξει «die institutionelle Trennung Von Staat und Kirche nicht vollständig durchgeführt») και το βασίζει κυρίως εις την υπό του κράτους ευρείαν χρηματοδότησιν της Εκκλησίας. Ο ίδιος συγγραφέας περαιτέρω (εις την ιδίαν σελ.) αναφέρει, ότι υπάρχει ένωσις (Einigung) κράτους – Εκκλησίας. Τέλος αναφέρει (σελ. 467) ότι η «αρχή» του χωρισμού κράτους – Εκκλησίας δεν εφηρμόσθη (επί λέξει «Der Trennungsgrundsatz ist nicht konsequent durchgeführt») και ηκυρώθη (vernichtet). Προσθέτει δε (εις την ιδίαν σελ.) ότι εις την Σλοβακίαν υπάρχει μία «Ηγεμονία της Καθολικής Εκκλησίας» (Hegemonie der katholischen Kirche), ένας «πολιτικός καθολικισμός» της καθ' ημέραν πολιτικής, που έχει οδηγήσει εις μίαν «βατικανοποίησην της Σλοβακίας» («Vatikanisierung der Slowakei » σελ. 467)

22. ΜΑΛΤΑ

Το ισχύον σήμερα Σύνταγμα της Μάλτας του 1964 (ως ετροποποιήθη μεταγενεστέρως) εις το άρθρον 2 αναφέρει, ότι η Καθολική θρησκεία τυγχάνει η θρησκεία του κράτους της Μάλτας. Οπότε είναι περιττόν να ερευνηθή η περίπτωση περαιτέρω, αφού ήδη εκ του ιδίου του Συντάγματος προσδιορίζεται και καθορίζεται επίσημη θρησκεία. Θα προσθέσωμεν μόνον, ότι κατ' άρθρον 40 του Συντάγματος της Μάλτας καθιερούται το ατομικό δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας.

Εις την Μάλτα διδάσκεται το μάθημα των θρησκευτικών εις τα σχολεία (SCHANDA σελ. 124), η δε ύλη του καθορίζεται υπό της Καθολικής Εκκλησίας, η οποία εγκρίνει και τους διδασκάλους αυτού. (SHANDA, σελ. 124). Επίσης εις το Πανεπιστήμιο της Μάλτας λειτουργεί από το 1995 Θεολογική Σχολή.

Τέλος επισημαίνομεν, ότι η Μάλτα έχει συνάψει αριθμόν Κονκορδάτων με το Βατικανό δια πλείστα όσα ζητήματα, π.χ. διά το μάθημα των θρησκευτικών (16.11.1989), διά τα σχολεία της καθολικής Εκκλησίας (28.11.1991), διά το Δίκαιον του γάμου (3.2.1993) κ.λ.π..

Κατ' ακολουθίαν των ανωτέρω η Μάλτα αποτελεί ένα κράτος, όπου ουδείς χωρισμός κράτους-Εκκλησίας υφίσταται

23. ΛΕΤΤΟΝΙΑ

Το άρθρον 99 του Συντάγματος της Λεττονίας του 1922 (αναθεωρηθέντος το 1998) προβλέπει τον χωρισμόν κράτους -Εκκλησίας. Όμως και εδώ (όπως και εις τας λοιπάς χώρας, των οποίων το Σύνταγμα προβλέπει τοιούτον χωρισμόν) ο τοιούτος χωρισμός δεν εφαρμόζεται εις την πράξιν. Επικαλούμεθα προς τούτο το προαναφερθέν έργον του SCHANDA (ενθ'αν. σελ. 119 επ.), από το οποίον προκύπτουν τα εξής δεδομένα, που ανατρέπουν την έννοια του χωρισμού εις την πράξιν:

α) Εις την Λεττονίαν διδάσκεται και το μάθημα των θρησκευτικών, εις τα σχολεία ως κανονικό και ισότιμο προς τα λοιπά μαθήματα (σελ. 124), η δε Εκκλησία διαμορφώνει την ύλη του μαθήματος και εγκρίνει τους καθηγητάς και διδασκάλους αυτού (σελ. 124), έχει δε το δικαίωμα να τους ανακαλέση την έγκρισιν (σελ. 124). Άλλωστε την 8.11.2000 η Λεττονία έχει συνάψει συνθήκη με το Βατικανό, η οποία ρυθμίζει και το θέμα αυτό (σελ.124 και 127).

Τα ίδια αναφέρει και ο B a l o d i s (Das Recht der Religionsgemeinschaften in Lettland, εις Lienemann- Reuter σελ. 246 επ.) . Περαιτέρω ο Balodis αναφέρει ότι το μάθημα των θρησκευτικών είναι κατηχητικό. Δηλ. της Χριστιανικής θρησκείας (christliche Lehre – Christlicher Religionsunterricht σελ. 248), ότι το κράτος χρηματοδοτεί εκ του κρατικού προϋπολογισμού το μάθημα των θρησκευτικών, π.χ. το 1998 κατέβαλε 100.000 littas (περί τα \$ 210.000). Προσθέτει δε ότι κάποιοι ειδωλολάτρες προσέφυγον εις τον Συνταγματικόν Δικαστήριον με αίτημα την κατάργησιν του μαθήματος των θρησκευτικών ως αντιθέτου προς το άρθρον 99 του Συντάγματος (που ομιλεί περί χωρισμού κράτους – Εκκλησίας), πλην όμως η προσφυγή τους απερρίφθη (σελ. 249).

β) Εις την Λεττονίαν η ίδρυση και αναγνώριση θρησκευτικών οργανώσεων δεν είναι ελεύθερα, αλλά υπόκειται εις την κρατικήν έγκρισιν. Η έγκριση αυτή μάλιστα παρέχεται υπό της εκτελεστικής εξουσίας και όχι υπό της δικαστικής (σελ. 121), ισχύει δε και σύστημα καταχωρήσεως εις κρατικά βιβλία των ανεγνωρισμένων θρησκευτικών οργανώσεων. Η κρατική έγκριση δια την αναγνώριση μιας θρησκείας δεν παρέχεται αυτομάτως και εις πάσαν περίπτωση. Απαιτείται και ερευνάται εάν συντρέχουν ορισμένες προϋποθέσεις (π.χ. ελάχιστος αριθμός οπαδών όχι κάτω των 25 κ.λ.π. ενθ' αν. σελ. 121). Ανευ της τοιαύτης κρατικής αναγνωρίσεως οι θρησκευτικές οργανώσεις δεν αποκτούν νομική προσωπικότητα (σελ. 123). Ομοίως Balodis (ενθ' αν σελ. 244), ο οποίος προσθέτει, ότι εις την Καθολικήν Εκκλησίαν αναγνωρίζονται ιδιαίτερα προνόμια (σελ. 241 επ.). ότι προβλέπονται ποινικά κυρώσεις διά την προσβολήν της θρησκείας και των θρησκευτικών συμβόλων και επίσης περιορισμοί της θρησκευτικής ελευθερίας (σελ. 242-3). Υπάρχει δε και νόμος περί θρησκευτικών κοινοτήτων της 7.9.1995. Βάσει του νόμου αυτού μόνον αι εγκεκριμέναι Εκκλησίαι δικαιούνται, να ανεγείρουν ναούς, να ιδρύουν μοναστήρια, να παρέχουν θρησκευτικάς υπηρεσίας εις τον στρατόν, τας φυλακάς και τα νοσοκομεία ή να χρησιμοποιούν επωνυμίαν και σφαγίδαν (σελ. 244). Ελέγχεται δε υπό του κράτους η συμμόρφωσις των Εκκλησιών προς τον νόμον. Εν περιπτώσει δε παραβάσεως αι θρησκευτικάς οργανώσεις διαλύονται διά κρατικής πράξεως σελ. 245).

γ) Εις το Πανεπιστήμιον της Λεττονίας υπάρχει θεολογική Σχολή (σελ.125)

δ) Εις την Λεττονίαν αναγνωρίζεται ως ισότιμος προς τον πολιτικόν, ο θρησκευτικός γάμος . (S c h a n d a, σελ. 126 και αυτόθι παραπομπή εις BALODIS, STATE AND CHURCH IN LATWIA εις STATE AND CHURCH IN THE BALTIC STATES, 2001 σελ.13, 39).

ε) Η Λεττονία έχει συνάψει (ως ελέχθη ανωτέρω) και συνθήκη μετά του Βατικανού υπέρ των προνομίων της Καθολικής Εκκλησίας (σελ. 13, 39).

Κατ' ακολουθίαν των ανωτέρω η Λεττονία αποτελεί ένα ακόμη κράτος, όπου χωρισμός κράτους-Εκκλησίας δεν υπάρχει παρά την αντίθετο διατύπωση του Συντάγματος, του οποίου η σχετική διάταξη παραμένει γράμμα νεκρόν.

24. ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ

Και διά την Λιθουανίαν χρησιμοποιούμεν ως έγκυρον πηγήν κατ' αρχήν το προαναφερόμενον έργον του SCHANDA (ενθ' αν. σελ. 117 επ.), το οποίον εμπεριέχει σοβαρές, τεκμηριωμένες και αξιόλογες πληροφορίες και αναλύσεις.

Το άρθρον 43 του Συντάγματος της Λιθουανίας ρυθμίζει τας σχέσεις κράτους-Εκκλησιών (N i k o – I a j e w, Das Recht der Religionsgemeinschaften in Litauen εις Lienemann-Reuter σελ. 265) καθώς και ο νόμος I-1057/1995 (ως ετροποποιήθη μεταγενεστέρως)

Το ισχύον σήμερον Σύνταγμα της Λιθουανίας του 1992 εις το άρθρον 26 απαγορεύει την θρησκευτική καταπίεση (σελ. 119), πράγμα που σημαίνει κατ' ουσίαν, ότι απαγορεύει τον προσηλυτισμόν (ομοίως N i k o I a j e w σελ. 266). Τα ίδια ορίζει (αναλυτικώτερον) και ο τροποποιήσας τον ως άνω νόμον I-1057/1995 νόμος του Οκτωβρίου 2002 (N i k o I a j e w, σελ. 267) Προς τούτο προσθέτει, ότι η άσκηση της θρησκευτικής ελευθερίας δεν δικαιολογεί καμμίαν

αξιόποιον πράξη ή παράβαση νόμου (σελ. 119 ενθ' αν.). Επίσης τούτο σημαίνει και μάλιστα πανηγυρικός ότι εις την Λιθουανίαν δεν απαντάται χωρισμός κράτους -Εκκλησίας. Πέραν της ως άνω συνταγματικής διατάξεως επισημαίνουμεν επί πλέον τα κάτωθι:

α) Εις την Λιθουανίαν υπάρχει διάκριση μεταξύ παλαιών και νέων θρησκειών, δηλ. μεταξύ "παραδοσιακών" και "μη παραδοσιακών" θρησκειών. Παραθέτομεν επί λέξει το σχετικό απόσπασμα εκ του παραπεμπόμενου έργου (σελ. 121) έχον ως εξής: "In Litauen wird zwischen traditionellem und nicht-traditionellem Religionsgemeinschaften unterscheiden". Ο ίδιος ο συγγραφέας αναφέρει, ότι ως "παραδοσιακές" θρησκείες θεωρούνται οι υφιστάμενες εις την Λιθουανίαν επί τουλάχιστον τριακόσια έτη. Οι νέες (μη παραδοσιακές) θρησκείες αναγνωρίζονται μόνον ως απλά σωματεία με απόκτηση νομικής προσωπικότητας (σελ. 121, παραπέμποντας εις το έργον των ZILIUKATE - GLODENIS, STATE AND CHURCH IN LITHUANIA, εις STATE AND CHURCH IN THE BALTIC STATES, 2001 σελ. 67, 76). Οι παραδοσιακές θρησκείες αναγνωρίζονται αυτομάτως και αυτοδικαίως, ενώ οι μη παραδοσιακές όχι. Απαιτείται προς τούτο κρατική έγκριση και εγγραφή εις ειδικόν βιβλίον τηρούμενον υπό του κράτους (σελ. 123). Ομοίως N i k o l a j e w, (σελ. 268).

β) Εις την Λιθουανίαν διδάσκεται εις τα δημόσια σχολεία το μάθημα των θρησκευτικών ως μάθημα κανονικό και ισότιμο προς τα λοιπά (σελ. 124), η δε Εκκλησία αποφασίζει περί της ύλης του μαθήματος και εγκρίνει τους διδασκάλους και καθηγητάς αυτού (σελ. 124). Άλλωστε η Λιθουανία έχει συνάψει με το Βατικανό τρεις συνθήκες την 5.5.2000, οι οποίες εκυρώθησαν υπό της εσωτερικής νομοθεσίας την 16. 9. 2000 και οι οποίες προβλέπουν και το θέμα αυτό (διδασκαλία μαθήματος Θρησκευτικών). Τα ίδια αναφέρονται και εις Nikolajew (σελ. 271)

γ) Διά των ως άνω συνθηκών μετά του Βατικανού έχει προβλεφθή και η ίδρυση και λειτουργία της θρησκευτικής υπηρεσίας του στρατεύματος (σελ. 127 υποσημ. 52).

δ) Η Λιθουανία χρηματοδοτεί εκ του κρατικού προϋπολογισμού την Εκκλησία (σελ. 123). Αναφέρεται μάλιστα (N i k o l a j e w, σελ. 274-275), ότι το λιθουανικόν κράτος χρηματοδοτεί εκ του κρατικού προϋπολογισμού τις παλαιές παραδοσιακές θρησκείες καλύπτον το σύνολον των εξόδων των, π.χ. το έτος 2001 η χρηματοδότησις ανήλθεν εις 1.000.000 litas (€ 520.000), δίδονται δε περαιτέρω και λεπτομερείς πίνακες της εν λόγω χρηματοδοτησεως (αυτόθι σελ. 275)..

ε) Εις την Λιθουανίαν αναγνωρίζεται ο θρησκευτικός γάμος της Καθολικής Εκκλησίας, το Εκκλησιαστικόν Δίκαιον της οποίας εφαρμόζεται και επί του πολιτικού γάμου, ως ειδικώτερον έχει καθορισθή διά των προαναφερομένων συνθηκών, τας οποίας συνήψε η Λιθουανία μετά του Βατικανού (σελ. 126). Επίσης αναγνωρίζεται ως ισόκυρος διά τα πολιτικά δικαστήρια η απόφασις της Καθολικής Εκκλησίας, περί λύσεως του γάμου, εις δε τα εν λόγω δικαστήρια επί δικών διαζυγίου εφαρμόζεται το Εκκλησιαστικόν Δίκαιον της Καθολικής Εκκλησίας (σελ. 126). Ομοίως N i k o l a j e w, σελ. 276 επ.)

25. ΕΛΛΑΣ

Το παρόν έργον απευθύνεται εις τον Έλληνα αναγνώστην, εις τον οποίον βεβαίως το καθεστώς σχέσεων κράτους - Εκκλησίας είναι γνωστόν εν πάσει λεπτομερεία και αναλύσει. Εννοείται, ότι εφ' όσον τούτο εκδοθή εις άλλην γλώσσαν, θα περιλάβη και ανάλυση - παράθεσις -ανάπτυξη-επεξεργασία του νομικού καθεστώτος των σχέσεων κράτους -Εκκλησίας και δια την Ελλάδα.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ως προκύπτει εκ των πλέον εγκύρων, αδιαμφισβητήτων και καταξιωμένων πηγών (παρατιθεμένων εις ικανή έκτασι

εις το παρόν έργον) εις ολόκληρον την Ευρώπη χωρισμός κράτους-Εκκλησίας δεν υπάρχει. Και αυτό ισχύει ακόμη και διά τα κράτη, των οποίων το Σύνταγμα περιέχει διάταξιν θεσπίζουσαν τον χωρισμόν κράτους -Εκκλησίας. Τα παρατιθέμενα και επικαλούμενα ανωτέρω στοιχεία και πηγαί το αποδεικνύουν κατ' απόλυτον τρόπον, ικανόν να πείση και τον πλέον δύσπιστον και τον πλέον κακόπιστον εν προκειμένω. Άλλωστε τα εν λόγω στοιχεία και πηγαί αποτελούν προϊόν επιστημονικής ερεύνης εξονυχιστικής και υπευθύνου, αλλά και επιτοπίου.